

TC
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ BİLİM DALI

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDEKİ
KISA SURELERİN ANLAMLARININ AÇIKLANMASI**

Yüksek Lisans Tezi

SÜLEYMAN ALKAN

İstanbul - 2010

TC
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ BİLİM DALI

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDEKİ
KISA SURELERİN ANLAMLARININ AÇIKLANMASI**

Yüksek Lisans Tezi

SÜLEYMAN ALKAN

Danışman: PROF. DR. H. MAHMUT ÇAMDİBİ

İstanbul - 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

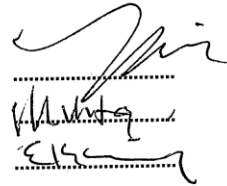
İLAHİYAT Anabilim Dalı İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİL.ÖĞRETMENLİĞİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi SÜLEYMAN ALKAN' ın İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDEKİ KISA SURELERİN ANLAMLARININ AÇIKLANMASI adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 25.01.2010 tarih ve 2010/01-26 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından oy birliği/ oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 21.05.2010

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. MAHMUT ÇAMDİBİ
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. MUSTAFA USTA
3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. EMİNE KESKİNER

ÖNSÖZ

Ülkemizde örgün öğretim çerçevesinde Kur'an metninin anlaşılmasına yönelik gayretler İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri çerçevesinde, ezberlenecek sure ve duaların yanında anlamlarının da öğretilmesine yönelik çabalarla kendini göstermektedir. Bu araştırmada İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında sure ve duaların öğretimini konu edindik, sure ve duaların ezberletilmesinden ziyade, anlamları üzerinde daha fazla durulması gerektiğini ve öğrencilerin bilişsel seviyelerine uygun açıklamaların yapılması gerektiğini belirttik. Yapılan çalışmanın fikir ve öğretim dünyamıza özellikle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine katkı sağlaması dileklerimle, tezimizin bu hale gelmesine katkı sağlayan başta tez danışmanım Prof. Dr. H. Mahmut ÇAMDİBİ olmak üzere, bu günlere gelmemize katkısı olan tüm hocalarıma ve tüm dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Süleyman ALKAN

29.06.2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	5
KISALTAMALAR	9
GİRİŞ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE DİN DİLİ ÇALIŞMALARI VE AYETLERİN KULLANIMI

A. DİN DİLİ ÇALIŞMALARI	14
a. Kaynak (Öğretmen)	15
b. Mesaj (Muhteva)	15
c. Kanal (Yöntem ve Teknik)	15
d. Alıcı (Öğrenci)	15
e. Geribildirim (Öğrenci Tepkileri)	16
B. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE AYETLERİN KULLANIMI VE SURE ÖĞRETİMİ	21
1. Kavramlar Üzerinde Yapılacak Çalışmalar	21
a. Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Kavram Haritası Oluşturma	21
b. Öğrencilerin Konuya Hazırlanması ve Kavramların Açıklanması	23
c. Kelime ve Kelime Grupları Üzerinde Çalışma Yapma	25
d. Ayetteki Boşlukları Tamamlama	26
2. Ayette Verilen İlkeleri Bulma	27
3. Ayette Verilen Bakış Açısını Bulma	28
4. Ayetin Ana Fikrini Belirleme	29
5. Ayette Verilen Değerleri Bulma	30
6. Ayetler Hakkında Öğrencilerden Görüş Alma	31
7. Konuyla İlgili Olan Ayetin Belirlenmesi	32
8. Konuyu Hikâyeleştirerek (Kıssayla) Anlatma	33
9. Kur'ân-ı Kerim Mealinden Surenin Okunması ve Öğrenilmesi	34
10. Ayetlerin Fotoğraflarla İfade Edilmesi	36
C. SURE ÖĞRETİMİNDE YÖNTEM	37

İKİNCİ BÖLÜM

KISA SURELERİN ANLAMLARININ AÇIKLANMASI

A. FATİHA SURESİ	41
1. Fatiha Suresinin Okunuşu ve Anlamı	41
2. Fatiha Suresinin Genel Tanıtımı	41
3. Fatiha Suresinin İsimleri	43
4. Fatiha Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	44
5. Fatiha Suresinde Verilmek İstenen Değerler	49
6. Fatiha Suresinden Çıkarılacak İlkeler	51

7. Fatiha Suresinin Ana Fikri	53
8. Fatiha Suresi'nin Fazileti	54
B. ASR SURESİ	55
1. Asr Suresinin Okunuşu ve Anlamı	55
2. Asr Suresinin Genel Tanıtımı	56
3. Asr Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	58
4. Asr Suresinde Verilmek İstenen Değerler	61
5. Asr Suresinden Çıkarılacak İlkeler	63
6. Asr Suresinin Ana Fikri	65
C. FİL SURESİ	66
1. Fil Suresinin Okunuşu ve Anlamı	66
2. Fil Suresinin Genel Tanıtımı	66
3. Fil Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	68
4. Suresinin Tarihi Arka Planı: Fil Vak'ası	70
5. Fil Suresinde Verilmek İstenen Değerler	71
6. Fil Suresinden Çıkarılacak İlkeler	71
7. Fil Suresinin Ana Fikri	72
D. MÂÛN SURESİ	73
1. Mâûn Suresinin Okunuşu ve Anlamı	73
2. Mâûn Suresinin Genel Tanıtımı	73
3. Mâûn Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	74
4. Mâûn Suresinde Verilmek İstenen Değerler	77
5. Mâûn Suresinden Çıkarılacak İlkeler	79
6. Mâûn Suresinin Ana Fikri	80
E. KEVSER SURESİ	81
1. Kevser Suresinin Okunuşu ve Anlamı	81
2. Kevser Suresinin Genel Tanıtımı	81
3. Kevser Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	82
4. Kevser Suresinde Verilmek İstenen Değerler	85
5. Kevser Suresinden Çıkarılacak İlkeler	86
6. Kevser Suresinin Ana Fikri	87
F. NASR SURESİ	88
1. Nasr Suresinin Okunuşu ve Anlamı	88
2. Nasr Suresinin Genel Tanıtımı	88
3. Nasr Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	89
4. Nasr Suresinde Verilmek İstenen Değerler	91
5. Nasr Suresinden Çıkarılacak İlkeler	92
6. Nasr Suresinin Ana Fikri	93
G. İHLÂS SURESİ	94
1. İhlâs Suresinin Okunuşu ve Anlamı	94
2. İhlâs Suresinin Genel Tanıtımı	94
3. İhlâs Suresinin İsimleri	95
4. İhlâs Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	96
5. İhlâs Suresinde Verilmek İstenen Değerler	99
6. İhlâs Suresinden Çıkarılacak İlkeler	101
7. İhlâs Suresinin Ana Fikri	101

H. FELAK SURESİ	102
1. Felak Suresinin Okunuşu ve Anlamı	102
2. Felak Suresinin Genel Tanıtımı	102
3. Felak Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	103
4. Felak Suresinde Verilmek İstenen Değerler	107
5. Felak Suresinden Çıkarılacak İlkeler	108
6. Felak Suresinin Ana Fikri	109
I. NAS SURESİ	110
1. Nas Suresinin Okunuşu ve Anlamı	110
2. Nas Suresinin Genel Tanıtımı	110
3. Nas Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	112
4. Nas Suresinde Verilmek İstenen Değerler	114
5. Nas Suresinden Çıkarılacak İlkeler	115
6. Nas Suresinin Ana Fikri	116
İ. BAKARA SURESİ /255. AYET - ÂYETÜ'L-KÜRSÎ	117
1. Âyetü'l-Kürsî'nin Okunuşu ve Anlamı	117
2. Âyetü'l-Kürsî'nin Genel Tanıtımı	117
3. Âyetü'l-Kürsî'nin Fazileti	118
3. Âyetü'l-Kürsî'deki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	120
4. Âyetü'l-Kürsî'de Verilmek İstenen Değerler	124
5. Âyetü'l-Kürsî'den Çıkarılacak İlkeler	125
6. Âyetü'l-Kürsî'nin Ana Fikri	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DUALARIN ANLAMLARININ AÇIKLANMASI

A. SÜBHÂNEKE	128
1. Sübhâneke Duasının Okunuşu ve Anlamı	128
2. Sübhâneke Duasının Genel Tanıtımı	128
3. Sübhâneke Duasındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması ...	129
4. Sübhâneke Duasında Verilmek İstenen Değerler	131
5. Sübhâneke Duasından Çıkarılacak İlkeler	132
B. TAHİYYÂT DUASI	132
1. Tahıyyât Duasının Okunuşu ve Anlamı	132
2. Tahıyyât Duasının Genel Tanıtımı	133
3. Tahıyyât: Miraç'taki Selamlaşma	134
4. Tahıyyât Duasındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	134
5. Tahıyyât Duasında Verilmek İstenen Değerler	137
6. Tahıyyât Duasından Çıkarılacak İlkeler	138
C. SALÂVAT DUALARI	138
1. Salâvat Dualarının Okunuşu ve Anlamı	138
2. Salâvat Dualarının Genel Tanıtımı	138
3. Salâvat Dualarındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	140
4. Salâvat Dualarında Verilmek İstenen Değerler	142
5. Salâvat Dualarından Çıkarılacak İlkeler	143

D. RABBENA DUALARI	144
1. Rabbenâ Dualarının Okunuşu ve Anlamı	144
2. Rabbenâ Dualarının Genel Tanıtımı	144
3. Rabbenâ Dualarındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	145
4. Rabbenâ Dualarında Verilmek İstenen Değerler.....	147
5. Rabbenâ Dualarından Çıkarılacak İlkeler	148
E. KUNUT DUALARI	149
1. Kunut Dualarının Okunuşu ve Anlamı	149
2. Kunut Dualarının Genel Tanıtımı	149
3. Kunut Dualarındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması	150
4. Kunut Dualarında Verilmek İstenen Değerler.....	153
5. Kunut Dualarından Çıkarılacak İlkeler	154
SONUÇ	155
EKLER.....	158
EK 1: Kısa Sureler Çalışma Kâğıtları	159
ÇALIŞMA KÂĞIDI 1. FATİHA SURESİ KAVRAM BULMACA	159
ÇALIŞMA KÂĞIDI 2. ASR SURESİ KAVRAM BULMACA	160
ÇALIŞMA KÂĞIDI 3. FİL SURESİ KAVRAM BULMACA	161
ÇALIŞMA KÂĞIDI 4. MÂÛN SURESİ KAVRAM BULMACA	162
ÇALIŞMA KÂĞIDI 5. KEVSER SURESİ KAVRAM BULMACA	163
ÇALIŞMA KÂĞIDI 6. NASR SURESİ KAVRAM BULMACA	164
ÇALIŞMA KÂĞIDI 7. İHLÂS SURESİ KAVRAM BULMACA.....	165
ÇALIŞMA KÂĞIDI 8. FELAK SURESİ KAVRAM BULMACA.....	166
ÇALIŞMA KÂĞIDI 9. NAS SURESİ KAVRAM BULMACA.....	167
ÇALIŞMA KÂĞIDI 10. ÂYETÜ’L-KÜRSÎ KAVRAM BULMACA.....	168
EK 2: Fil Suresini Anlıyoruz Çalışma Kâğıdı	169
KAYNAKÇA	171

KISALTAMALAR

MÜİF:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
MÜİFD:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
C:	Cilt
Çev. :	Çeviren
DİB:	Diyanet İşleri Başkanlığı
İHL:	İmam Hatip Lisesi
İFAV:	İlahiyat Fakültesi Vakfı
L.:	Lisans
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
MÜSBE:	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
S:	Sayı
s.:	Sayfa
TDK:	Türk Dil Kurumu
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
Trs. :	Tarihsiz

GİRİŞ

Kur'an, Allah'ın insanlığa okunup, üzerinde düşünülüp, anlaşılacak ve yaşanmak üzere göndermiş olduğu bir kitaptır. Üzerinde düşünülmesi ve anlaşılması önerilmiş ve bunu kolaylaştırmak için *peyderpey* -belirli zaman aralıklarında- indirilmiştir. Konu ile ilgili ayette: “Onu, insanlara ağır ağır okuman için (ayet ayet, sure sure) ayırdık ve onu peyderpey indirdik”¹ buyrulmaktadır. Ayrıca diğer bir ayette: “(Resulüm!) Sana bu mübarek Kitabı, ayetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik”² buyrulmaktadır. Meali verilen ayetlerden de anlaşılacağı üzere; Allah Kur'an'ı anlaşılıp, üzerinde derinlemesine düşünülüp, öğüt alınması için göndermiştir. Şüphesiz bütün bunlar belirli bir eğitim ve öğretim faaliyetini gerektirmektedir. Bunu idrak eden Müslümanlar, Hz. Peygamber zamanından beri bu faaliyetlere özel bir önem vermiştir.

Kur'an öğretimi, geleneğimizde köklü bir yere sahiptir. Hatta Müslüman toplumlar için geçen yüzyılın başlarına kadar genel eğitim, Kur'an metninin (yüzünden) okunuşunu öğretmekle başlar, çoğu için de metnin okunuşunu öğrenmekten ibaret kalırdı. Kur'an'ın yüzünden okunması ve okunuş kaideleri olan tecvit kurallarını ihtiva eden eserlerin sayılamayacak kadar çokluğu ve çeşitliliği bu konuya verilen önemin bir göstergesidir. Ayrıca okuma kuralları ve bu konudaki adap üzerine müstakil eserler neşredilmiştir.³ Zernucî ve İ. Sahnun gibi din eğitimciler Kur'an öğretimi denilince yüzünden okunmasını kastetmişler, anlaşılmasının eğitime konu edilmesi üzerinde durmamışlardır.⁴

Zaman içerisinde geçirdiğimiz değişim sürecinde eğitimimiz de yeniden şekillendi. Artık Kur'an öğretimi, metnin okunuşunu öğretmekten ibaret görülüyor. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi çerçevesinde bazı kısa sure ve duaların ezberlenmesi yanında, anlamları da öğretiliyor. İlköğretim sonrası İmam-Hatip Liseleri veya Kur'an

¹ 17/İsra, 106.

² 38/Sâd, 29.

³ Bkz. Ali Muhammed ed-Dabba, *Kur'an Okumanın Edepleri ve Hafız Olmanın Sorumlulukları*, (Çeviren: A. Osman Yüksel), İstanbul 1985.

⁴ Bkz. Zernuci, *Talimu'l-Müteallim*, (Çeviren: Y. Vehbi Yavuz), Çağrı Yayınları, İstanbul 1980; İ. Sahnun, *Eğitim ve Öğretimin Esasları (Adabu'l-Muallimin)*, (Çeviren: Faruk Bayraktar), İFAV Yayınları, İstanbul 1996.

Kurslarında gerçekleştirilen Kur'an öğretiminde de metnin okunuşuyla birlikte anlamı da öğretiliyor.⁵

Sure ve duaların anlamlarının öğretiminde temel kaynak, bilindiği gibi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabıdır. Yardımcı kaynaklar da Kur'an-ı Kerim'in meali ve tefsirlerdir. Ancak öğrencinin bizzat elinde bulunan ders kitabı, onun öncelikle başvurduğu ve konuyu oradan öğrenmeye çalıştığı birincil kaynaktır. Öğretmen öğrencilere, "çocuklar, bu surenin metnini de anlamını da bileceksiniz, öğreneceksiniz" dediği zaman, kuşkusuz öğrenciler metni ile beraber surenin anlamını da öğrenmeye çalışmakta, ancak bu öğrenme unutmaması için daha çok ezberleme şeklinde olmaktadır.

Sure ve duaların okunuşları öğretilmelidir; çünkü çocukların bazıları namaz kılmaktadır ve namaz kılarken de bu sure ve duaları okuması gerekmektedir. Öğrencilerin, surelerin anlamlarını bilmesi, ibadet ederken de anlamını bilerek ibadet etmesi çok önemlidir. Bundan dolayı sure ve dualar müfredatta yer almaktadır. Ancak sure ve duaların anlamları öyle bir üslupla yazılıyor ki bunları öğrencinin öğrenmesi bir hayli zor olmaktadır. Öğrenci, anlamaya, öğrenmeye, ezberlemeye çalışmakta, öğrenemediği için de kızmaktadır. Öğretmenin ısrarına göre, bu kızgınlığın Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine de yansımaları mümkündür. Ayrıca Kur'an'a karşı tutumunu da olumsuz yönde etkileyebilmektedir.⁶

Kur'an-ı Kerim, üslubu ile kulağa hoş gelen, okunduğu ve dinlenildiği zaman, anlamını bilmesede de inanan insanı olumlu yönde etkileyen bir özelliğe sahiptir. Elbette çevirisinin de böyle olması düşünülemez; ama daha anlaşılır bir dil ve daha akıcı bir üslup kullanılabilir.⁷

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yer alan sure ve duaların anlamlarını incelediğimizde, üslup olarak akıcılıktan uzak olduğunu, öğrencinin

⁵ Bkz. TC Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C 63, S 2517, Ankara 2006, s. 911-978; *İmam-Hatip Lisesi, Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, MEB Yayınları, Ankara 1999.

⁶ Mustafa Öcal, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatında Yer Alan Surelerin Anlamlarının Öğretimi Değerlendirme", *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı-I*, DEM Yayınları, İstanbul 2004, s. 50.

⁷ Hüseyin Peker, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatında Yer Alan Surelerin Anlamlarının Öğretimi", *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı-I*, DEM Yayınları, İstanbul 2004, s. 41.

hatırında kalacak şekilde bir ifadeden yoksun olduğunu ve bazı kelimelerin öğrencinin anlayabileceği sadelikte olmadığını gözlemledik. Ayrıca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında sure ve duaların metinlerine (anlamlarına) yer verildiğini; fakat bu metinlerde geçen kavramların (dini terimlerin) açıklamasına yer verilmediğini tespit ettik. Öğrenciler, sure ve duaların okunuşlarını ezberlerken aynı zamanda bu sure ve duaların anlamlarını da öğrenmeleri gerekmektedir. Ancak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları bu haliyle, öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verecek yeterlilikte değildir. Dolayısıyla sure ve duaların anlamlarının öğretimiyle ilgili yapılacak tüm çalışmalar ve açıklamalar, öğretmenin kendi bilgisine, kapasitesine, gayret ve çalışmasına bırakılmış olmaktadır.

Hâlbuki hem öğretmene yardımcı olmak için hem de öğrencinin okuyup daha iyi anlamasını sağlamak için: “bu surenin anlatmak istedikleri”, “bu surede verilmek istenen değerler”, “bu surenin ana fikri” veya “bu sureden öğrendiklerimiz” ya da “ bu sureden çıkarılacak ilkeler” gibi başlıklar altında açıklamaların yer alması, sure ve dua öğretimini daha etkili hale getirecektir.

Buradan hareketle, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan sure ve duaların, daha etkili nasıl öğretilbileceğini, çalışmamızın amacı olarak belirledik. Bu çalışmayı üç ana bölümde inceledik. Tezimizin birinci bölümünde, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Din Dili Çalışmalarını” ele aldık. Ayrıca bu derslerde ayetlerin nasıl kullanılması gerektiği konusunu inceledik ve bu konuda kullanılabilecek teknikleri alt başlıklar halinde sınıflandırıp, açıklamasını yaptık.

Tezimizin ikinci bölümünde, belirttiğimiz tekniklere göre sureleri; tezimizin üçüncü bölümünde ise duaların anlamlarının açıklamasını yaptık. Her sure ve duanın kavram analizini yaptıktan sonra, bu surede verilmek istenen değerleri, bu sureden çıkarılacak ilkeleri ve bu surenin ana fikrini belirttik.

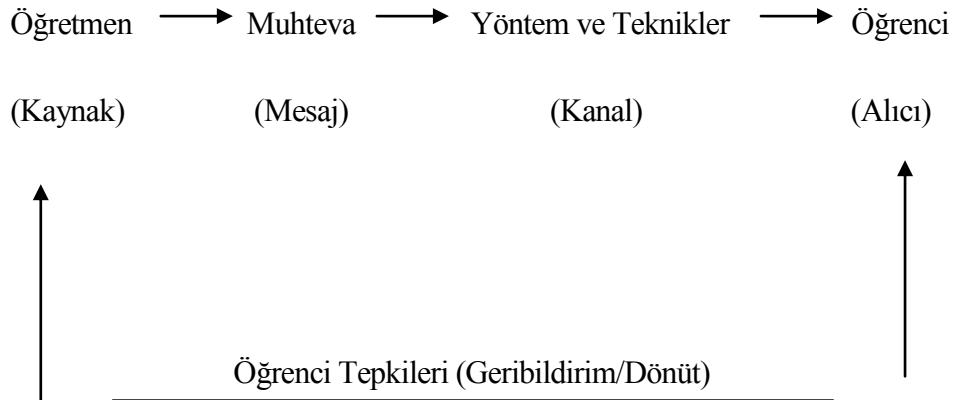
BİRİNCİ BÖLÜM
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE
DİN DİLİ ÇALIŞMALARI VE AYETLERİN KULLANIMI

A. DİN DİLİ ÇALIŞMALARI

İletişim, davranış değişikliği meydana getirmek üzere bilgi, duygu, tutum ve becerilerin paylaşılma sürecidir. Aynı zamanda anlamları bireyler arasında ortak kılma işlemidir.⁸ Bu nedenle gerçek bir öğrenme, ancak iyi bir iletişimin ürünü olabilir.

Öğretmenin, öğrencilerine herhangi bir konuda bir şey öğretebilmesi, kendisiyle öğrencileri arasında o konuda bir iletişimin kurulmasına bağlıdır. Buna bağlı olarak eğitim, bir iletişim sürecidir. İletişim kurmadan eğitim yapmak imkansızdır. Yeni öğrenmeler, yeni bilgi ve beceriler edinmeyle olacağından, iletişim gerçekleşmedikçe öğrenme de gerçekleşmeyecektir.

İletişimin dört temel ögesi vardır ve bu öğelerden herhangi birine gereken özenin gösterilmemesi, iletişimdeki verimin düşmesine neden olur. Ayrıca ortak anlamlara ulaşabilmek için, iletişimin çift yönlü olması gerekir. İletişim süreci için önemli olan bu çift yönlü akış, eğitim süreci için de önemlidir.⁹ İletişim süreci ile sınıf içindeki öğretme-öğrenme süreci arasındaki benzerlik şekil olarak şöyle ifade edilebilir:

Ayrıca öğretmenin, öğrencinin, bilginin, yöntem ve tekniğin niteliği de bu süreci etkiler. Öğrencilere bilgileri sunmak bir sanattır. Öğretmenin konuyu sunuşu, öğrencinin konuyu her zaman anlayarak öğrendiği anlamına gelmemektedir. Bu süreçte başarı, öğretmenin öğrencilerini iyi tanımasına ve bilgiyi en etkili yöntemi kullanarak sunmasına bağlıdır.

⁸ Leyla Küçükahmet, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s.26; Bkz. Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s.48-49.

⁹ Küçükahmet, s.26.

Yukarıda ifade ettiğimiz iletişim sürecindeki kavramları şöyle açıklayabiliriz:

a. Kaynak (Öğretmen)

İletişim sürecinde kaynak, hedeflediği kişi ya da grupta (alıcıda) davranış değişikliği oluşturmak üzere iletişim sürecini başlatan kişidir. Sınıfta bu görevi yerine getiren kişi öğretmendir.¹⁰

b. Mesaj (Muhteva)

Kaynağın alıcıyla paylaştığı düşünce, duygu ve davranışları temsil eden sembollerdir.¹¹ Mesajın sınıf içinde öğretme-öğrenme sürecindeki karşılığı muhteva ve kapsam sözcükleriyle dile getirilen; öğrencilere kazandırılacak bilgiler, ders kitapları, program içeriği ya da eğitim amaçlarının gerçekleşmesi için yararlanılan kaynak şeklinde ifade edilmektedir.

c. Kanal (Yöntem ve Teknik)

Kaynak mesajını alıcıya belirli yöntem ve teknikleri kullanarak gönderir. Öğretme-öğrenme sürecinde öğretmen konuyu öğrencilere sunarken birtakım yöntem ve tekniklerden faydalanır. Yöntem ve tekniğin iyi belirlenmesi etkili öğretimi sağlar.¹²

d. Alıcı (Öğrenci)

İletişim sürecinde istenen tepkiyi vermesi beklenen “alıcı rolünü üstlenen” kişi öğrencidir. Sınıfta öğretme-öğrenme sürecinde mesajı veren öğretmendir, mesajı alacak olan ise öğrencidir. Bunun tam tersi de mümkündür. Burada önemli olan husus, öğretme-öğrenme sürecinde iletişimin gerçekleşmesi için alıcının beklentilerini, ümitlerini, dürtülerini, istek ve ihtiyaçlarını doğru bir şekilde anlamak ve bütün bu beklentileri karşılayacak her türlü mesaj, ortam, yöntem ve tekniğin önem kazandığının farkında olmaktır.¹³

¹⁰ Akif Ergin, *Öğretim Teknolojisi İletişim*, Pegema Yayıncılık, Ankara 1995, s. 51.

¹¹ Ergin, s.62.

¹² Küçükahmet, s.27.

¹³ Aydın, s.51.

e. Geribildirim (Öğrenci Tepkileri)

Geribildirim, (aydınlatıcı yankı, geri besleme, dönüt, besleyici yankı) iletişim sürecinde alıcıdan kaynağa yönelen tepkiler olarak tanımlanmaktadır.¹⁴ Öğretmenin öğrenciden aldığı geribildirimler, istenen mesajın öğrenciye ulaşp ulaşmadığı, ulaştıysa tam olarak anlaşılıp anlaşılmadığı ya da ne kadar anlaşıldığı hususunda öğretme-öğrenme sürecinde belirleyici olmaktadır. Kısacası, sınıf ortamında ulaşmak istediğimiz hedefe ne kadar yaklaştığımızın ipuçlarını verir.¹⁵

Kelimeler, kavram ve deyimler bilgiyi veren ile onu alanın (kaynak – alıcı; öğretmen – öğrenci) ortaklaşa kullandığı anlam ve işaretlerdir. Öğretmenlerin bilgileri aktarırken kullandığı dilin öğrenciler tarafından anlaşılması gerekir, aksi takdirde öğretme-öğrenme sürecinde hedeflenen davranışlara ulaşamaz. Öğretmen ders esnasında kullandığı kelime, kavram ve deyimlerin öğrenciler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını geribildirim (dönüt, öğrenci tepkileri) yoluyla kontrol etmelidir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde soyut kavramların ve sembolik ifadelerin (ayet ve hadislerdeki) anlaşılır bir dille kavratılması sorunu vardır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri bu konuda güçlük çekmektedir.¹⁶ Öğretmenler ders esnasında kullandığı kavram, deyim ve sembolik ifadelerin öğrenciler tarafından nasıl anlaşıldığını, verilen tepkilere dikkat ederek, geribildirim yoluyla kontrol etmelidir. Özellikle ayet ve hadislerde geçen soyut kelimeleri, kavramları, deyimleri ve sembolik ifadeleri öğrencilerin bilişsel seviyesine uygun bir şekilde açıklamalıdır. Çünkü ayet ve hadislerde geçen soyut ifadeler ve özel kavramlar öğrenciler tarafından çoğu zaman anlaşılmamaktadır. Bu durumu şu örnekle açıklayabiliriz:

Bir ilköğretim müdürü şöyle bir hatırasını anlatmıştır: *“Bir gün sınıfta öğrencilerle "meleklerle iman" konusunu işliyorduk. 'Cebrail' adlı meleğin Peygamberimize 'Vahiy' getiren melek olduğunu söyledim ve hemen ardından vahyin geliş şekillerini heyecanla, ayrıntılı bir biçimde uzun uzun anlattım. Öğrenciler anlattıklarımı merakla dinliyorlardı.*

¹⁴ Ergin, s.202.

¹⁵ Aydın, s.51.

¹⁶ Mualla Selçuk, *İlköğretimde Din Dili ve Sembolik Anlatım*, Din Öğretimi Dergisi, Sayı 30, Eylül-Ekim, 1991, s. 82.

Genellikle ben dersin sonunda öğrencilere konu ile ilgili sorular sorar, anlayıp anlamadıklarını kontrol ederdim. O gün de öyle yaptım, fakat en çalışkan öğrenciden bile uygun cevap alamayınca çok üzüldüm. Sonra fark ettim ki öğrenciler vahiy kelimesini daha önce hiç duymamışlardı.”¹⁷ Derse özgü kavramlar (dini terimler) üzerinde çalışma yapma ve yeri geldikçe kullanma, öğrencilerin kavramları anlayarak kullanmalarına ve kavramı geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Aksi halde öğrenciler dini kavramları somut olarak düşünmeye devam edecekler, din alanında soyut kavramlar geliştiremeyeceklerdir.¹⁸

Öğrencilerin gelişim özellikleri, kavram öğretimini etkileyen en temel faktördür. Çocuklarda kavramlar basitten bileşiğe, somuttan soyuta doğru yavaş yavaş gelişir. Çocuğun bilişsel gelişimine paralel olarak, soyut kavramları anlama becerisi de gelişir. Ayet ve hadislerdeki dini kavramları ve sembolik ifadeleri tam olarak anlaması ise daha fazla zaman alabilmektedir. Okul öncesi ve ilköğretimin birinci kademesinde, öğrenciler için din dilindeki bazı kavramları anlaması zordur. Öğretmenler tarafından yapılan bütün soyutlamalara rağmen öğrenciler kullanılan kavramları maddi olarak yorumlayabilirler. Örneğin: “Tanrı'yı güçlü bir insan, meleği kanatlı bir varlık” olarak düşünebilirler. Bu durum sakıncalı sayılmamalıdır; çünkü bu yaştaki öğrenciler, henüz kelimelerin sözlük anlamıyla mecaz anlamı arasındaki farkı görememektedir. Öğrencilerin gelişim düzeyine paralel olarak bu ayrımın farkına vardıklarında veya bu durumla ilgili sorular sormaya başladıklarında, öğrencilere din dilinin özelliğinin kavratılması gerekmektedir.¹⁹

İlköğretimin dördüncü ve beşinci sınıfına gelen öğrenciler tam olmasa da belli bir ölçüde soyut düşünmeye başlarlar. Derslerde okudukları konular ve izledikleri deneyler onları soyut düşünceye hazırlayıcı niteliktedir. Duyu organları ile algılanabilen somut nesneler öğrencilerde kavram haline gelmiştir, fakat soyut duygular ve fikirlerin kavramlara dönüştürülmesi tam olarak henüz gerçekleşmemiştir. İlk okuma ve yazma evresini geçen bu öğrencilerin, kelime dağarcığı önemli ölçüde zenginleşmeye başlar. Ayrıca bu öğrencilerin günlük konuşma diline ait kelimelerin yanına çeşitli bilgi

¹⁷ Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, Ankara 2000, s.152.

¹⁸ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, s. 166.

¹⁹ Selçuk, s.165.

dallarına özgü yeni kelime, kavram, deyim ve terimleri de kattıkları gözlenmiştir. İlköğretim öğrencilerindeki bu hazır oluşluk durumunu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde (din öğretimi açısından) değerlendirmek gereklidir.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde öğrencilerin kelime hazinesini, gelişim düzeyine uygun olarak, zenginleştirebilecekleri etkinliklere yer verilmelidir. Dil yeteneğini din açısından geliştirmeye, öğretimin her kademesinde ihtiyaç vardır. Özellikle ilköğretim çağında bu ihtiyacın karşılanması gerekir; aksi halde öğrenciler dinî kavramları maddî olarak düşünmeye devam edecekler, pek çok konuda soyut kavram geliştirdikleri halde, din alanında soyut kavramlara yükselemeyeceklerdir. Bu duruma bir yetişkinin şu sözlerini örnek olarak verebiliriz: *"Namaz surelerinin anlamını öğrenmek için meal okudum, meğerse ben namazda fil diyormuşum."*²⁰ Yetişkinin bahsettiği surede geçen Fil olayı hangi olaydır? Bu surede anlatılanlar neyin sembolüdür? O halde sadece kelimelerin anlamını bilmek yeterli değildir. Ayet ve hadisleri (sure ve duaları) anlama yeteneği geliştirmek gereklidir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğretmen, sure ve duaları öğretirken, dinî bir metin üzerinde çalışma yapması gerekir. Bu durumda öğretmenin, sure ve dua öğretimine geçmeden, önce hangi yöntem ve araçları kullanacağı yani öğretimi nasıl destekleyeceği konusunda hazırlık yapması gerekir. Öğretim konusu dinî bir metin olduğunda öğretmenin daha fazla hazırlık yapması gerekir; çünkü din dili sembolik bir dildir ve dini kavramların çoğu öğrenciler tarafından bilinmemektedir.

Dinî metinlerde (ayet ve hadislerde) dini terimler, deyimler, benzetme (mecaz) ve kinayeli anlatım kullanılır. Bundan dolayı, kelimeleri ve sembolik anlatımı kavrama, din öğretiminin en önemli konusudur. Öğretmenler sınıfta, Kur'an-ı Kerim meali üzerinde çalışma yaparken, öğrenciler tercüme edilmiş bir metindeki ana fikri kavramada zorlanabilirler. Ancak öğrenciye, dini metinleri kendi kelimeleriyle ifade etme fırsatı verilirse o, Tanrı'nın kendisine söylediğini daha kolay kavrayacaktır.²¹

²⁰ Bilgin, Selçuk, s.153.

²¹ Recai Doğan, Cemal Tosun, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegema Yayıncılık, Ankara 2002, s.275.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde dini metinler (ayet ve hadisler) üzerinde çalışma yapmak isteyen öğretmenler, şu ilkelere dikkat etmelidirler:

1. İlkönce dini metin (ayet veya hadis) öğrencilerle birlikte sınıfta yüksek sesle birkaç kez okunmalıdır.

2. Ayet veya hadisler okunduktan sonra öğrencilere, dini metni anlamalarını kolaylaştıracak yardımcı sorular sorulmalıdır.

3. Bu metindeki iletişim hakkında ise, “kim konuşuyor? kime hitap ediyor? neden böyle konuşuyor?” gibi yardımcı sorular, ilköğretim öğrencilerine uygun sorulardır.

4. Dini metindeki sembolik anlatım hakkında ise, “ayet veya hadislerdeki terimler, kavramlar, deyimler, sembolik ifadeler hangileridir? bu şekilde kullanılmasının sebebi sizce nedir? günümüzde aynı ifadeyi söylememiz gerekirse siz bunu nasıl ifade edersiniz? gibi sorularla öğrencilerin din dilinin özelliğini kavraması sağlanabilir.

5. Bu sorular, dini metinde (ayet veya hadislerde) geçen kahramanlar ve onların davranışları hakkında olabilir.

Bu tür sorulara ilköğretimin ikinci kademesinde önem verilmelidir; çünkü öğrenciler, bilişsel gelişimlerine paralel olarak, dini terimleri daha iyi anladıkları bir dönemdedirler. İlköğretimin ikinci kademesindeki bu öğrenciler, dinî kavramları, sembolik ifadeleri ve din dilini, soyut olarak daha rahat kavrayabileceklerdir.²²

Anlatılan bir dinî metni veya hikâyeyi başkalarına aktarabilme amacıyla sorulan bu sorular, öğrenciyi, durumu daha iyi anlamaya ve kullanılan sembolleri öğrenmeye itecek, kısaca öğrenci, ayet ve hadisleri anlamak için daha iyi motive olacaktır. Kendi dilinde zengin bir kelime hazinesine sahip olan öğrenciler, din dilini ve dini metinlerdeki kavramları, deyimleri ve sembolik ifadeleri daha rahat kavrayacaktır.

Din öğretimi, öğrencilerin soyut düşünme yeteneklerini geliştirmek için fırsatlar sunmalıdır. Bunu yaparsa, öğrencilerin din dilinin özelliklerini fark etmelerini

²² Doğan, Tosun, s.275.

sağlayacaktır. Ayrıca dini metinleri anlama becerisi geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni, öğrencilere ve öğretim konularına uygun bir dinî metni ele alır, günümüz şartlarına getirir ve onu öğrencilerin davranışlarına yaklaştırırsa, bu ders daha zevkli hâle gelecektir.²³

Burada şu konuya açıklık getirmek gerekir; din dili çalışmaları kalıplaşmış geleneksel dinî terimleri değiştirmek değildir; bilakis dinî kavramları öğrencilerin anlayabileceği hale getirmek ve öğrencilere din dilini kavratmaktır. Din dili çalışmalarının amacı şöyle özetlenebilir:

1. Öğrencilerin, çeşitli bilgileri, dini düşüncenin anlamlı bir kalıbı içinde öğrenmelerine ve ifade edebilmelerine yardımcı olmaktır.

2. Öğrencileri, okudukları dini metinlerin içeriğinin, pek çok terim, deyim, benzetme (mecaz), kinayeli anlatım ve sembolik ifadelerle dolu olduğu konusunda duyarlı hale getirmektir.

3. Öğrenciler ayet ve hadislerdeki anlatımın, karanlık ve meçhul bir anlatım olmadığını farkına varacaklar. Dini metinlerdeki ifadelerin ne kadar zengin ve geniş olduğunu kavrayacaklardır.

4. Öğretmenler sınıfta öğrencilerle beraber, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programında yer alan sure ve dualar üzerinde çalışmalar yapmalıdır. Bu tür faaliyetler Kur'an-ı Kerim'in anlatım biçimi olan mecazı ve sembollerle ifade etme sanatını fark etmek ve ona alışmak bakımından önemlidir.²⁴

²³ Bilgin, Selçuk, s.154.

²⁴ Selçuk, s.167.

B. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE AYETLERİN KULLANIMI VE SURE ÖĞRETİMİ

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğrenme-öğretme sürecinde öğrenilen konuyu destekleyici ayet ve hadisler kullanılarak ders yapılmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretiminde ayet ve hadisleri kullanarak ders işlenmesi yeni sayılabilecek bir tekniktir. Genellikle ayetlerin mealleri öğrencilere okunur veya tahtaya yazılır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde ayetlerden nasıl yararlanılacağı ya da işlenen konunun ayetlere dayanarak nasıl anlatılacağı hususunda, teorik temelleri ve uygulamaları olan yöntem ve tekniklerin sayısı çok azdır.

Yeni geliştirilen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda Kur'an merkezli öğrenme-öğretmeye önem verilmiş ve sürecin bu yönde düzenlenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğretmenin ayet ve hadislerle çalışma tekniklerini bilmesi önem arz etmektedir.

Aşağıda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu başta olmak üzere, bu alanda yapılmış çalışmalardan²⁵ hareketle, ayet ve hadislerin öğretme-öğrenme sürecinde nasıl kullanılacağına ilişkin bazı teknikler verilecektir.

1. Kavramlar Üzerinde Yapılacak Çalışmalar

a. Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Kavram Haritası Oluşturma

Bu çalışma, işlenen konuyla ilgili ayette geçen anahtar kavramların tespit edilmesi ve uygun kavram haritasının oluşturulması etkinliklerini içerir. Etkinlikler sonunda her bir kavram öğrenciler tarafından cümle içinde kullanılır.

²⁵ Bkz. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, MEB, Ankara 2006, s.203–207; Recai Doğan, Cemal Tosun, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2002, s.276–279; Zehra Umutlu, *Din Öğretiminde Ayetlerin Kullanımı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 2003; Nurullah Altaş, Mahmut Ay, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s.180–212.

Yapılan etkinliklerde tüm öğrencilerin ayetlerin anlamını görmeleri sağlanmalıdır. Bunun için imkanlar doğrultusunda şu öğretim materyalleri kullanılabilir: Yazı tahtası, projeksiyon cihazı, akıllı tahta, çalışma kağıtları, renkli çalışma yaprakları vb. gibi.

Mevcut kaynaklarda tekniğin uygulanması şu şekilde açıklanmaktadır: Ayet ilk önce tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Eğer mümkünse akıllı tahta kullanılmalıdır; çünkü yapılan çalışmalar daha etkili ve kalıcı olacaktır. “Konuyla ilgili, ayette geçen anahtar kavramlar hangileridir?” sorusu öğrencilere yöneltilir. Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya akıllı tahtada kelimelerin altı çizilir ve ayetin kavram haritası oluşturulur. Sonra içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir ve daha sonra öğretmen ayet hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.²⁶

Bu etkinlik çalışma kağıtları eşliğinde farklı şekilde de kurgulanabilir. Ayet öğrenciye verilmeden önce, içerisinde anahtar kavramların yer aldığı kelime avı şeklinde hazırlanmış çalışma kâğıtları kullanılabilir. Böylece öğrencilerin bulamadığı veya ilgi kuramadığı kelimeler de öğrenilmiş olacaktır. Çalışma yaprakları sınıfta birlikte çözülebileceği gibi performans görevi olarak da verilebilir.

Ayet sınıfta projeksiyonla tahtaya yansıtılır ve hazırlanmış olan çalışma kağıtları öğrencilere dağıtılır. Öğretmen gerekli açıklamaları şöyle yapar: “Dağıtmış olduğumuz çalışma kağıtlarında verilen tabloda ayette geçen anahtar kavramlar gizli olarak sunulmuştur. Karışık olarak verilen harfler arasında kelimeler, düz, çapraz, aşağıdan yukarıya veya yukarıdan aşağıya olmak üzere yazılmıştır. Çalışma kağıdında verilen kelime ve kelime gruplarını tablo üzerinde işaretleyiniz ve bulduğunuz kelimeleri cümle içinde kullanarak yazınız.”²⁷

²⁶ Zehra Umutlu, *Din Öğretiminde Ayetlerin Kullanımı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 2003 (Nakleden: Nurullah Altaş, Mahmut Ay, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s.182.)

²⁷ Altaş, Ay, s.185.

Belli bir süre tanınır ve sürenin sonunda öğrencilerden cevaplar alınarak anahtar kavramlar tahtaya yazılır. Oluşturulan cümleler sınıfta yüksek sesle okunur sonra, öğretmen bu cümlelerde kelimelere yüklenen anlamları dikkate alarak ayeti konuyla ilişkilendirerek özet niteliğinde bir açıklama yapar.

Ayette geçen anahtar kavramların öğrenciler tarafından belirlenmesi, çalışma kâğıtlarının kullanılması ve kelimelerin kavram haritasıyla görsel olarak ifade edilmesi, daha sonra öğrenci zihninde konuyla ilgili çağrışıma neden olacak, böylece konuyu hatırlaması kolaylaşacaktır. Ayrıca kavram haritası, konunun öğrencinin zihninde şematik olarak yerleşmesini sağlayacaktır.

Kelimelerle ilgili cümle oluşturmada, öğrencinin yaşamında bunu nasıl algıladığı, kullandığı ve anladığı ortaya çıkacak; böylece doğruları pekiştirme, yanlışları ise düzeltme imkânı olacaktır. Öğrencinin hayatı ile konu ilişkilendirildiği için öğrenme anlamlı olacak, konunun kavranması kolaylaşacaktır. Bu teknik, öğrenci merkezli olduğu için, öğrencilerin doğrudan derse katılmalarına fırsat verir. Ayrıca grup çalışmasına fırsat verdiği için öğrenciler arası etkileşimi artırır, öğrencilerin sosyalleşmesini sağlar. Öğrenciler bildiklerinden hareketle yeni soyut kavramlar öğrenecekler, böylece somuttan soyuta gidilmiş olacaktır.²⁸

Bu çalışmada yukarıda ifade edilen yararlılıklar doğrultusunda açıklamasını yapacağımız sure ve duaların kavram analizlerini yapacağız. Sıraladığımız teknikleri uygun bir şekilde sure ve dualara tatbik etmeye çalışacağız. Bu teknikle ilgili olarak da ikinci bölümde bütün sure ve duaların anahtar kavramları tespit edilerek ve bazı surelerin kavram haritaları oluşturulacaktır.

b. Öğrencilerin Konuya Hazırlanması ve Kavramların Açıklanması

Konuyla ilgili ayette geçen bilinmeyen kelimelerin anlamlarının öğrenciler tarafından araştırılarak derse hazır bir şekilde gelmelerinin sağlanması ve ayetin açıklanması tekniğidir.

²⁸ Altaş, Ay, s.183.

Bir ayeti öğretmeden önce öğrencilerle konu arasında bir yaklaşma sağlanmalı ve öğrencilerin dikkatleri üzerinde çalışılacak metne yönlendirilmelidir. Öğrencilerin konuya yönlendirilmesi ve derse hazırlıklı gelmelerinin sağlanması çok önemlidir. Öğretmen işlenecek konuyla ilgili, önceden haberdar ederek araştırma ödevi verebilir, böylece öğrencilerin derse hazır bir şekilde gelmelerini sağlayabilir.

Öğrencilere verilecek bilgiler, sorulacak sorular öğrencinin yakın çevresinden ve günlük yaşantısından olursa, dikkatleri konuya daha rahat çekilebilir. Ayrıca yeni öğreneceği bilgilerin (ayetin) yakın çevreyle olan ilgisi ya da günlük yaşantıda kendilerine yararlı olabilecek yönleri hissettirilirse, öğrenmek için daha istekli davranacaktır.

Öğrenciler, çevredeki kitaplıklardan, ilgili kaynak kişilerden yararlanarak araştırma yapabilirler. Camilerde, birer sanat eseri olarak duvarları, sütunları süsleyen ayetlere bakabilirler. Ayrıca evlerde, arabalarda, işyerlerinde asılı duran ayetleri inceleyebilirler. Duvarlara, evlere ve arabalara asılan bu ayetlerin anlamları üzerinde konuşabilirler.²⁹

Bir önceki derste gelecek hafta işlenecek konu ve ayetle ilgili öğrencilerden araştırma yapmaları istenir ve derse aktif bir şekilde katılımları sağlanır. Ayet tahtaya yazılır veya projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtılır. “Ayette anlaşılmayan, bilinmeyen kelimeler hangileridir?” sorusu sorulur. Öğrencilerden alınan cevaplar doğrultusunda, ayette geçen bilinmeyen kelimelerin altı çizilir. Öğrencilerden yaptıkları araştırmalara göre kelimenin anlamını konuya uygun olacak şekilde söylemeleri istenir. Bazı kelimelerin ikinci hatta üçüncü anlamı olabilir bu durumda, ayetteki kelimelerin karşılığının konuya uygun olanı öğrencilere sorularla buldurulur. Bu işlemler tamamlandığında ayetin anlamı verilir ve ayet açıklanır. Bu teknik bu şekliyle uygulanabileceği gibi, öğretmenin üretkenliği oranında zenginleştirilebilir ve geliştirilebilir.

Bu çalışma öğrencilerin derse hazırlıklı olarak gelmelerini sağlar. Ayette geçen bilinmeyen kelimelerin altının çizilmesi öğrencinin dikkatinin ayet üzerinde yoğunlaşmasını sağlar. Öğrencinin ayet üzerinde düşünmesine fırsat verir. Öğrenciyi

²⁹ Selçuk, s.168.

araştırma yapmaya sevk eder ve problemin çözümüne katar. Öğrencinin karar verme yetisinin gelişmesine katkıda bulunur. Bu teknik, bireysel çalışmaya uygun olması yanı sıra grup çalışmasına da imkân verir.³⁰

Bu faydalardan hareketle tezimizin ikinci bölümünde sure ve duaları açıklarken ilk önce kavram analizi yapacağız ve bu kavramları geniş bir şekilde açıklayacağız. Ayrıca sure ve dualarda öğrencilerin anlayamadığı karmaşık kavramlar tahlil edilecek, öğrencilerin bilişsel seviyesine uygun anlaşılır hale getirilecektir.

c. Kelime ve Kelime Grupları Üzerinde Çalışma Yapma

Karışık olarak verilen kelime ve kelime gruplarını kullanarak ayetin öğrenciler tarafından düzenlenmesi etkinliğidir.

Bu teknik için öğretmenin iyi bir hazırlık yapması gerekir. Öğretmen karışık olarak kelime ve kelime grupları hazırlar ve bunları projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtır veya etkinlik kağıtları hazırlar, öğrencilere dağıtır. (Yapboz olarak ya da üzerinde kelimelerin yazıldığı renkli kağıtlar hazırlanabilir.) Verilen kelimeler bir öğrenci tarafından yüksek sesle okunur ve düşünmeleri için bir dakika verilir. Sonra öğrencilere “Karışık olarak verilen bu kelimeleri kullanarak anlamlı bir cümle kuracağız ve ayeti kendimiz oluşturacağız.” denilir. İstekli öğrencilere söz verilir ve ilk kelimedenden başlamak suretiyle sırasıyla kelimeler yan yana dizilir böylece ayet tamamlanır. Oluşturulan ayet tahtaya yazılır, öğrencilerin de çalışma kağıtlarına yazması istenir. Öğrencilere “Ayette söylenmek istenen nedir?” diye sorulur. Cevaplar alındıktan sonra öğretmen konuyu özetler ve dersi toparlar.

Örneğin, ayet yapboz tekniği ile verilecekse, ayet tamamlandığında bir şekil veya bir resim oluşmalıdır ki öğrenciler kelimeleri doğru sıralasınlar. Renkli kağıtlar kullanılacaksa renkler birbirini ahenkli bir şekilde (örüntü) takip etmelidir. Öğretmen “Karışık olarak verilen bu kelimeleri birleştirelim ve ayetimizi oluşturalım. Ayetimizi cümle haline getirdiğimizde anlamlı bir şekil ortaya çıkacak.” der. Bu şeklin ne olduğu, öğrencilerin merakını artırmak için ve dikkatlerini çekmek amacıyla söylenmeyebilir.

³⁰ Altaş, Ay, s.181.

Eğer öğrenciler bulmakta zorlanırlarsa şekil hakkında ipuçları verilebilir. Öğrenciler kelime ve şekilden hareketle sırasıyla kelimelerin hangisi olacağı konusunda deneme – yanılma yoluyla tahminde bulunurlar. Cümle tamamlanır ve böylece verilen şekil de ortaya çıkmış olur. Sonrasında ise ayet tahtaya yazılır ve öğrencilere ayet hakkında sorular yönetilerek ayetin mesajı anlaşılmasına çalışılır. Öğretmen konuyu toparlar ve dersi sonlandırır.

Bu teknik öğrencilerin aktif katılımını sağlar. Yapılan ders içi etkinliklerle öğrencinin dikkati konuya çekilmiş olur. Kullanılan teknikle ayet görsel bir özellik taşıdığı için öğrenmenin kalıcılığı artar ve ders zevkli hale gelir. Öğrencilerin düşünme, sentez ve karar verme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunur.³¹

Yukarıda ifade ettiğimiz etkinliklerden İhlâs suresi ve Kevser suresi açıklanırken yararlanılacaktır. Tezimizin ikinci bölümünde bu iki sureyi açıklarken, bu tekniğin nasıl uygulanabileceğinin birer örneğini sunacağız.

d. Ayetteki Boşlukları Tamamlama

Ayette geçen bazı kelimeler için boşluklar bırakılarak, cümleyi yazma ve kelimelerin öğrenciler tarafından yerleştirilmesi etkinliği olarak tanımlanabilir.

Bu teknik için öğretmenin ön hazırlık yapar. Sorulacak yardımcı sorular ve öğrencilere yardımcı olabilecek ipuçlarını önceden hazırlar. Öğretmen konuyla ilgili ayette bazı kelimeleri yazmayarak boşluk bırakır. Hazırlamış olduğu ayeti tahtaya yazar veya projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtır. Öğrencilere “Bu ayette bazı kelimeler yazılmamıştır, onların yeri boş bırakılmıştır. Şimdi sizden, aşağıda verilen kelimelerden yararlanarak, ayetteki boşlukları tamamlamanızı istiyorum.” der ve etkinliği başlatır. Öğretmen, öğrencilerden birinci boşluktan başlayarak kelimelerin yerleştirilmesini ister. Farklı öğrencilere söz hakkı vermeye çalışır. Yanlış cevap verildiğinde, öğretmen boşluğun başındaki ve sonundaki kelimelere dikkat çekerek ipuçları verebilir. Sonra ayet tamamlanır ve bir öğrenciye yüksek sesle okutur. Daha sonra öğrencilere “Ayette bizlere verilmek istenen mesaj nedir?” sorusu yöneltilir. Bu soru yardımcı sorularla

³¹ Altaş, Ay, s.191.

desteklenir ve öğrencilerden cevaplar alındıktan sonra, öğretmen ayeti açıklar ve konuyu toparlar.

Bu teknik öğrenci merkezlidir ve derse aktif katılımı sağlar. Bilinmeyeni (ayette bırakılan boşluklar) kullanarak öğrencinin dikkatini ayet üzerine çeker. Öğrencinin karar verme yetisinin gelişmesine katkıda bulunur. Aayette verilmek istenen mesajın ne olduğu sorusu ile öğrenci ayet üzerinde düşünme ve düşündüğünü ifade etme fırsatı bulur. Bilginin akılda kalması uzun süreli olur.³²

Bu teknik bütün sure ve dualara uygulanmaya elverişlidir. Derslerde en rahat şekilde kullanabileceğimiz bu tekniğin örnek uygulamaları, tezimizin ikinci bölümünde yer alacaktır. Âyetü'l-Kürsi açıklandıktan sonra “ayetteki boşlukları tamamlama” tekniğinin uygulamalı bir örneğini sunacağız.

2. Aayette Verilen İlkeleri Bulma

Aayette verilmek istenen ilkelerin öğrenciler tarafından buldurulması tekniği olarak tanımlanabilir.

Konuyla ilgili ayet tahtaya yazılır veya projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtılır. Sonra öğretmen sınıfa “Bu aayette verilmek istenilen ilkeler üzerinde konuşacağız. Sizce aayette verilmek istenen ilkeler nelerdir?” diye sorulur. Böylece öğrencilerin ayet hakkında düşünceleri ve ilkeleri belirlemeleri sağlanır. Düşünceleri için bir dakikalık zaman verilir. Süre dolduğunda farklı öğrencilerden cevaplar alınır. Bu arada bulunan ilkeler tahtaya yazılır. İlkelerin belirlenmesinden sonra öğrencilere “Bu ilkeler hayatımıza nasıl yön verir? Bunları yaptığımızda veya yapmadığımızda neler olabilir?” soruları sorulabilir. Böylelikle ilkeler üzerinde öğrenciler konuşturulur. Öğrencilerden alınan cevaplar büyük grup tartışmasıyla sürdürülebilir. Öğretmen konuşmaların sonunda konuyu toparlayarak özetler.

Bu çalışma öğrencinin aktif katılımı sağlar. Öğrenciye ayet üzerinde düşünme ve konu hakkında yorum yapma fırsatı verir. İlkeler bulunduktan sonra sorulan sorularla ilkelerin hayatla ilişkilendirilmesi, öğrenciye görelilik ilkesinin

³² Altaş, Ay, s.186.

uygulanmasına olanak sağlar. Konunun hayatla ilişkilendirilmesi öğrenmenin öğrenci için anlamı ve kalıcı olmasını sağlar. Öğrencinin ilkeler hakkında yaşamından örnek vermesi konu hakkında düşündüklerini ifade etmesi, dili kullanma becerisinin gelişmesine katkıda bulunur. Öğrenciler örnek verirken geçmiş yaşantılarından faydalanacağı için öğrencilerin öğretmen tarafından tanınmasına imkân verir.³³

Yukarıda ifade ettiğimiz tekniği tezimizin ikinci bölümünde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde öğretilmekte olan sure ve duaları açıkladıktan sonra, “bu sureden çıkarılacak ilkeler” başlığı altında, ayetlerde verilmek istenen ilkeleri maddeler halinde sıralayacağız.

3. Ayette Verilen Bakış Açısını Bulma

Ayette verilmek istenen bakış açısının öğretmenin yönelttiği yardımcı sorularla öğrenciler tarafından belirlenmesi etkinliğidir.

Ayet veya ayet grupları tahtaya yazılır veya projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtılır. Öğrencilere “Ayette anlatılmak istenen nedir? Bu ayet bize nasıl bir bakış açısı sunuyor?” soruları sorulur. Öğrencilerin cevapları, kısaltılarak tahtaya yazılır. Cevaplardan sonra tahtadaki cümlelerin tamamı bir öğrenci tarafından yüksek sesle okunur. Buradan hareketle bir sonuca varılmaya çalışılır. Son olarak öğretmen buradaki cevaplardan da hareketle ayette verilmek istenen bakış açısını öğrencilerle beraber belirler.

Bu çalışma öğrenci merkezli olduğu için, öğrenci aktif olarak derse katılır. Ayet üzerinde düşünme ve verilmek istenen hakkında konuşma, öğrencinin ifade etme becerisinin gelişmesine katkıda bulunur. Öğrenci cevaplarından hareketle sonuca ulaşma, öğrencinin kendine güven duymasına ve başarıyı tatmasına neden olur. Öğrenci cevaplarından hareket edilmesi, eksiklerin tamamlanmasına, yanlışların düzeltilmesine fırsat vereceği için öğrencinin kendini değerlendirmesini sağlar. Ayette verilmek istenen bakış açısının bulunması, öğrencinin yaşamında olayları anlamlandırmasına katkıda

³³ Altaş, Ay, s.188.

bulunur, olaylara daha kuşatıcı bakabilir. Öğrencileri insanların davranışları altında yatan nedenleri düşünmeye sevk eder.³⁴

Bu yöntem, bütün sure ve dualara uygulanabilir özelliktedir ama bu çalışmada surelerin ana fikrine değinileceği için bu tekniğin uygulandığı örneklerle yer verilemeyecektir.

4. Ayetin Ana Fikrini Belirleme

Konuyla ilgili ayetin ana fikrinin yardımcı sorularla öğrencilere buldurulması tekniği olarak tanımlanabilir.

Sınıfta ayetler üzerinde çalışma yaparken, tercüme edilmiş metindeki ana fikri, öğrenciler bazen kavramakta güçlük çekebilir. Öğretmenler, öğrencileri ayetin temel düşüncesine götürecek yardımcı sorularla ayetin ana fikrini öğrencilere kavratabilir.

Konuyla ilgili ayet tahtaya yazılır veya projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtılır. Daha sonra yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Burada hangi amaca ya da temel fikre ulaşmak istenmiştir? Bu konuda atasözlerimiz, deyimlerimiz var mı?” gibi sorulardan uygun olanları sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle ayette verilmek istenen ana fikir öğretmen tarafından tahtaya yazılır.

Öğrenci merkezli olduğu için derse aktif katılımı sağlar. Ayet üzerinde düşünme ve verilmek istenen hakkında konuşma, öğrencinin ifade etme becerisinin gelişmesine katkıda bulunur. Öğrenci cevaplarından hareketle sonuca ulaşma, öğrencinin kendine güven duymasını sağlar.

Bu çalışmamızda ele aldığımız bütün sure ve dualarla ilgili gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, sure ve duaların ana fikri kısaca ifade edilecektir.

³⁴ Altaş, Ay, s.196.

5. Ayette Verilen Değerleri Bulma

Ayette verilmek istenen evrensel değerlerin neler olduğunun öğrenciler tarafından bulunması tekniği olarak tanımlanabilir.

Ayet tahtaya yazılır veya projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtılır. Birkaç öğrenciye ayet yüksek sesle okutturulur. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruyu yöneltir: “Bu ayette insanlar için verilmek istenen evrensel değerler hangileridir, hep beraber bulalım.”

Soru sorulduktan sonra farklı öğrencilere söz hakkı verilerek bu değerler tahtaya yazılır. Değerlerin tespit edilmesinden sonra, hayalin serbest işletilmesi tekniğini kullanarak öğrencilerden bu kavramların içinde geçtiği 50–60 kelimelik bir hikâye yazmaları istenir. Öğrencilere 10 dakika verilir. Bu teknik dersin değerlendirme bölümünde uygulandığında değerler bulunduktan sonra, bununla ilgili hikâye yazma işlemi, ev ödevi olarak verilebilir. Sonunda birkaç öğrenciden, yazdığı hikâyeyi okuması istenir, diğerleri de öğretmen tarafından toplanır. Burada hikâye yazdırılmasının amacı bu değerlerin öğrenci için ne anlam ifade ettiğini, değerleri kendi zihninde nasıl canlandırdığını, uygulamaya nasıl aktardığını tespit etmektir. Bu tespitlerden hareketle öğretmen yapılan yanlışları düzeltme, eksik kalan tarafları tamamlama fırsatı bulur. Öğrencilerin zihninde kalıcı öğrenmeyi sağlamış olur. En sonunda öğretmen ayeti konuyla ilişkilendirerek özet yapar ve dersi toparlar.

Öğrenci merkezli olduğu için herkes aktif olarak derse katılır. Değerlerin öğrenciler tarafından bulunması, öğrenciye ayet üzerinde düşünme fırsatını verir. Bunun yanında karar verme becerisinin gelişmesine katkıda bulunur. Öğretmen, söz alan öğrencilere pekiştireçler vererek kendi yeteneklerine güven duymalarını sağlar. Öğrencilerden hikâye yazmasını istemekle öğrencinin bu değerlerden ne anladığı, ideal dünyası öğrenilmiş olur. Bu da öğretmene öğrencisini tanıma fırsatı verir. Öğrencinin düşüncelerini, hayallerini yazıya geçirmesi ifade etme becerisini geliştirir.³⁵

³⁵ Altaş, Ay, s.198.

Etkinlik her zaman bu şekilde kullanılmayabilir. Bundan farklı olarak değerler bulunduğundan sonra öğrencilerin bu değerler üzerine konuşturulması, bu değerlerin uygulandığı veya uygulanmadığı toplumda olabilecekler konusunda fikirlerinin alınması da yukarıda sıralanan faydaları sağlayacaktır. Ayrıca, bu sorulara verilecek cevaplar hayatla ilişkili olduğu için konunun öğrenci için anlamlı ve kalıcı olmasını sağlayacaktır.

Biz bu tekniğin uygulamasını “bu surede verilmek istenen değerler” başlığı altında ifade etmeye çalışacağız. Çünkü bizim sure ve dualardan öğrendiklerimiz aslında ayetlerde verilen değerlerin tespit edilmesidir. Bu değerler çalışmamızın ikinci bölümünde maddeler halinde ifade edilecektir.

6. Ayetler Hakkında Öğrencilerden Görüş Alma

Ayetler üzerinde tartışılarak ayetlerin insan hayatına nasıl yön verdiği konusunda öğrencilerden görüş alma tekniğidir.

Tartışmayı sürükleyecek yardımcı sorular öğretmen tarafından önceden hazırlanır ve yeri geldiğinde öğrencilere yöneltilir. Teknik büyük grup tartışması şeklinde yürütülebilir. Öğretmen tartışmayı yöneten konumundadır. Ayetler tahtaya yazılır veya projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtılır. Bir öğrenci tarafından yüksek sesle okunur ve sınıfa şu soru yöneltilir: “Bu ayetler hakkında konuşacağız, ayette bahsedilen şey nedir?” konunun açılması ve tartışmaya imkân vermesi amacıyla yardımcı sorular sorulur: “Ayet inanan insanların davranışına nasıl yön verir? Çevrenizden gördüğünüz örneklerden hareketle neler söyleyebilirsiniz?” diyerek tartışma için düşünce süreci başlatılmış olur. Burada ayetlerde geçen kavramlar üzerinde yoğunlaşılabilir, hatta öğretmen tarafından bazı kelime gruplarının açıklaması yapılabilir.³⁶

Ayet üzerinde konuşmak isteyen öğrencilerden yanıtlar alınır. Öğretmen demokratik bir ortam olması için herkese söz hakkı vermeye özen göstermelidir. Görüşler karşısında ise olumlu bir tavır takınmalıdır. Burada amaç, konunun her açıdan incelenmesi ve görüş alış- verişi sonrasında doğruya ulaşmaktır. Öğretmen tartışmayı

³⁶ Altaş, Ay, s.204.

dikkatle izlemeli ve önceden hazırladığı yardımcı sorularla tartışmaya yön vermelidir. Alınan öğrenci cevaplarından sonra ayetlerde verilen mesajları hayatla ilişkilendirmeli ve bu mesajların insan davranışlarına nasıl yön verdiğini göstermelidir. Sonunda genel bir özet yapılarak konunun ana hatları ve sonucu verilmelidir.

Bu çalışma, öğrenciyi aktif olarak derse katar ve öğrencinin yorumlama becerisini geliştirir. Analiz, sentez, değerlendirme gibi üst düzeyde bilişsel amaçlara hizmet edebilir. Fikir birliğinin ortaya çıkmasında etkilidir. Öğrencilerin bireysel öğrenme güçleri gelişir. Öğrenci, diğer öğrencileri dinleme becerisi ve demokratik bir tutum kazanır. Konunun kapsamlı olarak kavranması sağlanır. Öğrencinin olaylara çok yönlü bakabilme yeteneğini geliştirir. Öğrenci-öğretmen, öğrenci-öğrenci iletişimini sağlar. Öğrencilerin birbirlerinden öğrenmelerine fırsat verir. Öğrencinin kendi yaşantısından örnekler vermesi ve konuyla ilişkilendirmesi öğrenci için öğrenmenin anlamlı olmasını sağlar. Öğrenciye ayet üzerinde düşünme imkânı verir ve öğretmenin öğrenciyi tanımasına yardımcı olur.³⁷

Bu teknik Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Öğrenci merkezli eğitim anlayışında, öğrenciler derse aktif bir şekilde katılmalıdırlar. Bundan dolayı sure ve dualar açıklanırken öğrenciler de bu ayetlerden neler anladıklarını ifade edebilmelidirler. Öğrencilerden görüş alma, öğretmenlerin ayet ve hadisleri açıklarken her zaman ihtiyaç duyacakları bir tekniktir. Bütün sure ve duaların öğretimi sürecinde rahatlıkla kullanılabilir. Biz de bu çalışmamızda ikinci bölümde sure ve duaları açıklarken bu tekniğe yer vereceğiz.

7. Konuyla İlgili Olan Ayetin Belirlenmesi

Karışık olarak verilen ayetler arasından, konuyla ilgili olan ayetin öğrenciler tarafından belirlenmesi ve konuyla ilişkisinin kurulması etkinliği olarak tanımlanabilir.

Bu teknik için öğretmenin öncesinde iyi bir hazırlık yapması gerekir. Öğretmen konuyla ilgili olan ayetlerle birlikte konuyla ilgili olmayan ayetleri karışık olarak hazırlar. Ayetler projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtılır veya çalışma kâğıtları olarak

³⁷ Altaş, Ay, s.203.

fotokopi ile çoğaltılır ve öğrencilere dağıtılır. Bir öğrenciden ayetleri yüksek sesle okuması istenir. Öğrencilere “Bu ayetlerden hangisi veya hangileri konuyla doğrudan ilgilidir?” sorusu yöneltilir. Öğretmen cevapları takip etmeli ve ipuçlarını yerinde kullanmalıdır. Cevap veren öğrencilere “Ayette anlatılan nedir, konuyla nasıl ilişkilendirilir?” sorusu sorulur. Öğretmen “çok güzel çocuklar, tebrik ederim” diyerek pekiştireç kullanır. Karışık olarak verilen ayetlerden konuyla ilgili olan ayet belirlenir ve öğretmen tarafından açıklanır. Bu açıklamadan sonra öğretmen “Peki, diğer ayetlerde vurgulanan konular nelerdir?” sorusunu sorar. Her ayet sırasıyla açıklanır ve kısaca not alınır, ders sonlandırılır.

Bu teknikle, öğrencinin ayet üzerinde düşünmesine fırsat verilir. Öğrencinin yorum yapma ve düşüncelerini ifade etme yeteneğinin gelişmesine katkıda bulunur. Sorularla öğrencinin derse katılımı sağlanır. Öğrencinin konuyla ilişkili ayeti bulması, karar verme becerisini geliştirir. Farklı konulardaki ayetler arasından konuyla ilişkili olanın bulunması, konunun anlaşıldığını gösterir.³⁸

Bu tekniği burada açıklamamızın sebebi, karışık olarak verilen ayetler arasından konuyla ilgili ayetin nasıl tespit edileceğini göstermektir. Mevcut kaynaklarda bu tekniğe yer verildiği için biz de haberdar etmek adına tekniğin bir özetini yaptık. Biz kendi çalışmamızda, sure ve duaların açıklamasını yaparken, örnek uygulamasına yer veremeyeceğiz. Çünkü bu teknik daha çok konularla ilgili ayetin tespit edilmesine elverişli bir tekniktir.

8. Konuyu Hikâyeleştirerek (Kıssayla) Anlatma

Konuyla ilgili olarak uygun bir hikayenin belirlenmesi ve hikaye üzerinden hareketle konunun kavratılması etkinliğidir.

Öğretmen, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyine ve seviyesine uygun bir hikâyeyi (kıssayı) seçer. Peygamber kıssalarıyla ilgili olarak helak olayları, mucizeler anlatılırken öğrencilerde oluşabilecek etkilere dikkat edilmeli, gerekli açıklamalar öğretmen tarafından yapılmalıdır. Uygun bir hikâye (kıssa) öğretmen tarafından

³⁸ Altaş, Ay, s.207.

hazırlanır ve projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtılır veya çalışma kâğıtları hazırlanarak öğrencilere dağıtılır. Sonra öğretmen hikâyeyi (kıssayı) yüksek sesle okur. Daha sonra burada anlatılan olay hakkında öğrencilere sorular yöneltilir, öğrencilere düşünceleri ifade etme fırsatı verilir. Öğretmen demokratik bir yönetimle öğrencilere eşit söz hakkı tanır. Bunlar doğrultusunda öğretmen konuyu kıssa üzerinden hareketle açıklar. Kıssa üzerinde önemli olan noktalar ara özetlerle vurgulanır.

Hikâye (kıssa) kullanıldığından dolayı öğrencinin dikkati konuya daha kolay çekilir. Konu kıssa ile desteklendiği için konunun kalıcılığı artar. Öğrenciye düşünme fırsatı verir. Hikâye (kıssa) üzerinde konuşma, öğrencinin yorum yapma ve ifade etme becerisinin gelişmesine katkıda bulunur. Öğrenci, kıssa ile dinleme ve anlama becerisi kazanır. Öğrenci kıssanın kahramanı ile kendini özdeşleştireceği için güzel davranışların benimsenmesi kolaylaşır ve öğrenci kendini düzeltme fırsatı bulur. Kıssalar anlatmak istediğimiz veya amaçladığımız hedefe ulaşmamızı sağlayacaktır. Olayların can alıcı yerinde durarak “Sen ne yapardın?” gibi sorular yöneltilerek öğrencinin konu üzerinde konuşması sağlanır. Kıssa ile zenginleştirilen konu, dersi zevkli hâle getirir.³⁹

Bu tekniği yukarıda ifade ettiğimiz yararlılıklar doğrultusunda, Fil suresini açıklarken, uygulamalı örneğini sunacağız. Fil suresini açıklarken öğrencileri konuya hazırlamak, ilgi ve dikkatlerini çekmek için surenin tarihi arka planını oluşturan “Fil Olayını” hikâyeleştirerek vermeye çalışacağız. Ayrıca “Fil Suresini Anlıyoruz” çalışma kâğıdı etkinliği örnek olarak verilecektir.

9. Kur’ân-ı Kerim Mealinden Surenin Okunması ve Öğrenilmesi

Konuyla ilgili ayetlerin Kur’ân-ı Kerim mealinden bulunması ve öğrenilmesi tekniğidir.

Öğretmen ana kaynağı, Kur’ân-ı Kerim mealini sınıfa getirir, öğrenilecek surenin yerini öğrencilere gösterir. Ders kitaplarında her konuyla ilgili Kur'an ayetleri vardır, öğretmen bu ayetlerin yerini de öğrencilere gösterebilir. Böyle bir tutum çocukların, Kur’ân-ı Kerim mealine alışmalarına yardımcı olur. Öğretmen birkaç kez

³⁹ Altaş, Ay, s.210.

sureyi kendi okur ya da bu görevi sınıf içerisinde iyi okuyan bir öğrenciye verir. Uygun aralıklarla, bütün öğrencilerin katılımı sağlanarak, toplu olarak ayetler yüzünden okunur veya iyi okuyan bir öğrenci seçilir cümle cümle okur, diğer öğrenciler yüksek sesle tekrar ederler. İlk önce duraksamadan, akıcı ve düzgün okuma gerçekleştirilmeli, ezberleme giderek kendiliğinden olmalıdır. Bu etkinlik belli bir gün ve saatle sınırlandırılmamalı. Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri dikkate alınarak derslerin belli bölümlerinde yer verilmelidir. Öğretmen önceden hazırlamış olduğu surenin ve anlamının yer aldığı çalışma kâğıtlarını öğrencilere dağıtır. Evde tekrar etmelerini ister.

Öğretmenler derslerde sure ve dua öğretirken güçlüklerle karşılaşabilirler. Bazı öğrenciler öğrenilecek sureyi, kısa bir sürede ezberlerken, bazı öğrenciler çok uzun tekrarlar sonucunda öğrenebilirler. Bu durum doğal karşılanmalıdır. Bazı öğrenciler de kendi ailelerinden veya özel derslerle din eğitimi aldıklarından dolayı, sureleri daha önce ezberlemiş olmaktadır ve bu durum onların sınıf disiplinini bozmalarına neden olabilmektedir. Sureleri ezberlemiş bir öğrenciye tekrar ödev olarak sureleri ezberletmek elbette o öğrencide bir bıkkınlık meydana getirecektir. Öğretmenler bu gibi durumlarda çok dikkatli davranmalılar. Olumsuz gibi görünen bu durumu fırsata çevirebilmelidirler. Bu durumda olan öğrencileri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde “sosyal liderliğe” teşvik edebilirler. Böylece bu tür öğrenciler sınıf disiplinini bozamayacakları gibi tam tersine bu derslerde sosyal liderlik görevi üstlenerek hem kendilerine hem de öğretmenlerine faydalı olacaklardır. Ayrıca öğretmenler, öğrencilerin etkinliklere sevekle katılmalarını sağlamak için, öğrencilerin bulundukları gelişim düzeyinden başlamaya özen göstermelidirler. Sınıfta sureleri daha önce öğrenmiş öğrencilerin sayısı fazla ise öğretmen sınıfı gruplara, kümelere ayırmalıdır. Bu öğrencilere geliştirici ödevler vermelidir, ayrıca sözlük tarama, kaynak kişilerle görüşme gibi inceleme – araştırma konuları vermelidir.⁴⁰

Bu teknik öğrencilerin Kur’ân-ı Kerim mealine alışmalarını sağlayacaktır. Öğretimde “okuma eğitimi” kadar “dinleme eğitiminin” de önemli olduğu kavratılacaktır. Bir öğrencinin duayı veya sureyi ezberleyip ezberlemediği kontrol edilirken aynı zamanda diğer öğrencilerde bazı temel alışkanlıkların yer etmesi sağlanacaktır. Böylece çocuklar, bir kişi konuşurken veya bir şey okunurken dikkatle ve sonuna kadar dinlemeyi

⁴⁰ Selçuk, s.169.

öğreneceklerdir. Konuşan bir kişinin sözünü kesmemesi ve onu küçük düşürücü davranışlarda bulunmaması gerektiğini bilecektir.⁴¹

Bu teknik, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde yer alan bütün surelerin öğretiminde kullanılmaya elverişlidir. Bu çalışmamızda ele aldığımız bütün surelerin açıklanmasında kullanılacaktır. Surelerin açıklamasına geçilmeden önce, temel kaynağın Kur'an-ı Kerim mealinin, sınıfa getirilerek surenin yerinin öğrencilere gösterilmesi temel kuralımızdır.

10. Ayetlerin Fotoğraflarla İfade Edilmesi

Konuyla ilgili ayetlere uygun fotoğrafların belirlenmesi ve bu fotoğraflar üzerinde öğrencileri konuşturma etkinliği olarak tanımlanabilir.

Bu tekniğin uygulamasına geçmeden önce, öğretmen iyi bir hazırlık yapmalıdır. Ayetlerde anlatılan konularla ilgili fotoğrafları araştırmalı ve sunum haline getirmelidir. Öğretmen hazırlamış olduğu fotoğrafları projeksiyon yardımıyla yansıtır ve öğrencilere: “Fotoğraflara baktığınızda neler görüyorsunuz? Bu fotoğraflar size neleri çağırıştırıyor? Fotoğraflar size neyi düşündürüyor?” sorularını yöneltir. Sırasıyla öğrencilere söz hakkı verir ve öğrencilerin cevapları alındıktan sonra ayet yansıtılır. Gösterilen fotoğraflarla ayette anlatılanlar karşılaştırılır. Böylece ayette anlatılmak istenen şeyler görselleştirilmiş (somutlaştırılmış) olur. Öğretmen tüm konuşmalardan sonra konunun bir özetini yapar ve dersi sonlandırır.⁴²

Bu teknik öğrenci merkezlidir ve öğrencilerin aktif katılımını sağlar. Ayette anlatılanlar fotoğraflar yardımıyla somutlaştırıldığı için kalıcılığı artar. Görsellik ön plana çıktığı için öğrenciler dersi daha dikkatli takip eder. Fotoğraflar hakkında öğrencilerden görüş alınması, öğrencilerin kendilerini ifade edebilme ve yorum yapabilme becerilerinin gelişmesine katkı sağlar. Soyut olarak ifade edilen kavramlar somutlaştırılarak, görsel zenginlik elde edilir.

⁴¹ Selçuk, s.170.

⁴² Altaş, Ay, s.192.

Bu çalışmamızda yukarıda ifade edilen yararlılıklardan hareketle, Felak suresini bu teknik yardımıyla ele alacağız. Derslerde nasıl kullanılabileceğine dair uygulamalı bir örneğini sunacağız.

C. SURE ÖĞRETİMİNDE YÖNTEM

Asırlar boyunca Kur'an'ı Arapça okumanın tekniği geliştirilmiş, ama anlamaya yönelik okumanın tekniği geliştirilmemiştir. Bu yöntemlerin de geliştirilmesine ihtiyaç vardır.⁴³ Geleneğimizde Arapçasından ahenkli okumak esas olduğu için “anlama” noktası ihmal edilmiştir. Hangi harfin nereden çıkarılacağı veya Kur'an'da sadece bir kez kullanılabilecek bir tecvit kuralına verilen önem, O'nu anlamaya yönelik faaliyetlere verilmemiştir. Ancak günümüz insanını ne anlamını bilmeden Kur'an'ı yüzünden okuma öğretimi ne de eski öğretim metotları tatmin etmektedir. Bu konudaki yeni arayışlar da bunun bir göstergesidir.

Yukarıda ifade edilen arayışlara Nevzat Yaşar Aşıkoğlu'nun çalışmasını örnek olarak verebiliriz. Kur'an ve hadis öğretiminde anlamın nasıl öğretilabileceğine ilişkin sunduğu bir yöntem önerisidir. “2 Aşamalı 4M Formülü” olarak ifade edebileceğimiz bu yöntemin aşamaları ise şöyledir:

- a) Muhtevanın (içerik, konu) belirlenmesi ve anlatımı,
- b) Maksadın (amaç, hedef) belirlenmesi ve gerçekleştirilmesi,
- c) Metodun (yöntem) belirlenmesi ve uygulanması,
- d) Malzeme'nin (araç-gereç) belirlenmesi ve kullanımı,

Görüldüğü gibi her maddenin ilk harfi ‘M’ dir. Bu basamaklarda geçen ‘belirlenmesi’ kısmı birinci aşama olan “hazırlık safhasını”; anlatım, gerçekleştirme,

⁴³ Beyza Bilgin, *Kur'an'ın Anlatım Teknikleri Üzerine*, 1. Kur'an Sempozyumu, Bilgi Vakfı, Ankara 1994, s. 83.

uygulama, kullanım gibi ifadeler de ikinci aşama olan “uygulama safhasını” ifade etmektedir.⁴⁴

Bizim araştırmamızın kapsamı dışında kalsa da Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı birer yaygın din eğitimi kurumu olan Kur’an Kursları’nda sure ve duaların yüzünden okunması ve ezberlenilmesi yanında anlamaya yönelik faaliyetlerde de bulunmaktadır. Fakat araştırmalar, anlam öğretimi konusunun çok düşük düzeyde gerçekleştiğini göstermektedir. 1986’da Kur’an Kursu öğrencileri ile yapılan bir araştırma, öğrencilerin Kur’an’dan bir ayet veya sureyi nasıl bulacaklarını bilmediklerini, Türkçe meallerden bir ayetin bile anlamını okumadıklarını göstermektedir.⁴⁵ 1991’de yapılan diğer bir çalışmaya göre Kur’an Kursu öğrencilerinin okutulması istenen seçmeli dersler arasında Kur’an mealini en üst düzeyde göstermeleri bizce, bu konudaki eksikliğin onlarca hissedilmesinin bir tezahürüdür.⁴⁶ Çünkü güncel bir araştırmaya göre ezberlenen sure ve duaların anlamı üzerinde durulması konusu onların oldukça (% 34.6) hoşuna giden bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷

2004’te yapılan bir araştırmada Kur’an Kursu öğrencilerinin bu kurumu tercihinde etkili olan sebeplerin başında (% 68.5 ile), Kur’an’ı doğru bir şekilde okumayı öğrenme, gelmektedir. İbadetler için gerekli olan sure ve duaları ve bunların meallerini öğrenmek ise (% 33.3) dördüncü sırada tercih sebebi olarak gösterilmektedir.⁴⁸ Yani toplumumuzda Kur’an Kursları’nın en önemli işlevi Kur’an’ın yüzünden okunması olarak görülmektedir.

Din eğitiminin etkili bir şekilde yapıldığı Kur’an Kurslarında durum böyle iken daha kısıtlı imkânlarla din eğitiminin yapıldığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde Kur’an’ın anlamının öğretimi çok daha zor olmaktadır. Uygulanmakta olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nı incelediğimizde Kur’an öğretimiyle ilgili şu bilgileri tespit ettik:

⁴⁴ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, *Kur’an ve Hadis Öğretimi Konusunda Yeni Bir Yöntem Önerisi*, Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, MEB Yayınları, Ankara 2000, s.38.

⁴⁵ Harun Anay, *Din Öğretmeyi Nasıl Öğrenebilirim?*, Lisans Tezi, AÜİF, Ankara 1986, s. 7.

⁴⁶ Mehmet Faruk Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur’an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1992, s. 69, 89, 100.

⁴⁷ Ahmet Koç, *Kur’an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2005, s. 87.

⁴⁸ Koç, s. 63.

Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi dersinin özel amaçları arasında; ilköğretimin 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarında bazı dua ve surelerin ezbere okunması ve anlamlarının da söylenmesi yer almaktadır. Bu amaçlara bağılı olarak hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın Aralık 2006 tarihli, 1830 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan, İlköğretim Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda, sure ve duaların sınıflara göre dağılımı şöyledir:

İlköğretim 4. sınıfta: Sübhâneke duası ile Fatiha ve Kevser sureleri,

İlköğretim 5. sınıfta: Tahıyyat, Rabbenâ ve Salâvat duaları ile İhlâs ve Fil sureleri,

İlköğretim 6. sınıfta: Kunut duaları ile Asr, Felak ve Nasr sureleri,

İlköğretim 7. sınıfta: Maun ve Nas sureleri,

İlköğretim 8. sınıfta: Ayetü'l-Kürsi.⁴⁹ (Toplam 15 dua ve sure)

Bu surelerin anlamlarının öğretiminde temel kaynak Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabıdır, yardımcı kaynaklar da Kur'an-ı Kerim'in meali ve tefsirlerdir. Ancak öğrencinin bizzat elinde bulunan ders kitabı, onun öncelikle başvurduğu ve konuyu oradan öğrenmeye çalıştığı birincil kaynaktır.

Yukarıda ifade ettiğimiz İlköğretim Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi dersindeki sure ve duaların anlamlarının açıklanmasını tezimizin ikinci bölümünde sunmaya çalışacağız. Sure ve duaları, uygun yöntem ve teknikleri kullanarak açıklayacağız.

⁴⁹ TC Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Ankara 2006.

İKİNCİ BÖLÜM
KISA SURELERİN ANLAMLARININ AÇIKLANMASI

A. FATİHA SURESİ

1. Fatiha Suresinin Okunuşu ve Anlamı

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Elhamdü lillâhi Rabbil âlemîn. Errahmânirrahîm. Mâlikî yevmiddîn. İyyâke nabüdü ve iyyâke nestaîn. İhdinas sırâtal müstekîm. Sırâtellezîne enamte aleyhim, ğayril mağdûbi aleyhim ve leddâllîn. (Âmîn.)

1 - Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

2 - Bütün hamdler, övgüler âlemlerin Rabbi Allah'adır.

3 - O Rahmandır, Rahimdir.

4 - Din gününün, hesap gününün tek Hâkimidir.

5 - (Haydi öyleyse deyiniz): Yalnız Sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz.

6 - Bizi doğru yola, Sana doğru varan yola ilet.

7 - Nimet ve lütfuna mazhar ettiklerinin yoluna ilet. Gazaba uğrayanların ve sapkınlarınkine değil.

2. Fatiha Suresinin Genel Tanıtımı

Kur'ân-ı Kerim'de birinci, nüzul(iniş) sıralamasında beşinci suredir. Hz. Muhammed'in sallallahu aleyhi ve sellem peygamberliğinin ilk yıllarında Mekke'de nazil olmuş olup 7 ayettir. Fatiha'nın Mekkî oluşunun iki önemli delili vardır. Bunlardan biri, Mekkî olan Hicr suresinde, “*Biz sana tekrarlanan yediyi (es-seb'u'l-mesânî) ve Kur'ân-ı azîm'i verdik*” mealindeki ayettir. Genellikle bu ayette geçen “*es-seb'u'l-mesânî*” ile Fatiha'nın kastedildiği kabul edilmektedir.⁵⁰ İkinci delil de beş vakit namazın Mekke döneminde farz kılınmasıdır. Hz. Peygamber'in, “*Fatiha suresi*

⁵⁰ Buhârî, “*Tefsir*”, 1/1; Fahreddin er-Râzî, I/177.

(*Fâtihatü'l-kitâb*) okunmadıkça hiçbir namaz sahih olmaz”⁵¹ mealindeki hadisinin gereği olarak farz kılındığı günden beri namazlarda Fatiha suresi okunmaktadır.⁵² Kaynaklarda nüzul sebebiyle ilgili özel bir olay yoktur. Kur'an'ın hem bir mukaddimesi (girişi) hem de özeti gibidir. Ayrıca her müslümanın kıldığı namazının bütün rekâtlarında Rabbi ile konuşurcasına okuması ve bu sayede Allah'a yaklaşması amaçlanmıştır. Sonunda söylenen “âmin” sözü Fatiha'dan bir kelime olmadığı gibi Kur'an'dan bir ayet de değildir.⁵³

Fatiha suresi Kur'an-ı Kerim'in bütün amaçlarını; getirdiği mana, bilgi ve hükümleri özet halinde ihtiva etmektedir. Besmeleyle yani, *Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla* başlayan sure, *hamdın âlemlerin rabbi Allah'a ait olduğunu* bildiren ayetle devam eder. Bu ayet, Kur'an-ı Kerim'in nüzul sebeplerinin başında yer alan tev-hidi ifade etmektedir. Bu ayeti *Allah'ın Rahman ve Rahîm (esirgeyen ve bağışlayan) aynı zamanda din gününün sahibi ve hükümranı olduğunu* ifade eden övgü ayetleri takip eder. Allah'ın sonsuz merhametini ve yüce kudretini bildiren giriş niteliğindeki hamd ve sena ayetlerinin ardından bu yüce kudret sahibi karşısında insanoğlunun durumunu belirleyen ayet gelir. *Biz ancak sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz* mealindeki bu ayetle üçüncü şahıstan ikinci şahsa geçilir. Kişinin mümin bir kul sayılması, ilâhî otoriteye kendi istek ve iradesiyle teslim olduğunu ifade etmesine bağlıdır. İnsanın kulluğu, bu otoriteyi zorla değil; gönüllü olarak kabullenmiş olmasıyla bir anlam kazanır. Surede Allah'tan nelerin isteneceği, ayrıca istemenin usul ve adabı da öğretilmektedir. Buna göre istemenin şartları önce ne istediğini bilmek, sonra ona gerçekten ihtiyacı olduğunu belirtmek, daha sonra da onu elde etmek için yapılması gerekeni yapmaktır. Böylece gerçek duanın, nimete ulaşmak için doğru yola girmek ve bu yolda ilerlemek olduğu sonucuna varılır. Fatiha suresi inanan insana hidayet ve ibadetin önemini bildirmektedir. Böylece sureyi okuyan her Müslüman, Allah'a kul olduğunu ifade ettikten sonra, kendisiyle yaratıcısı arasında hiçbir aracı bulunmadan doğrudan doğruya rabbine seslenir. Ebedî saadete ve nihayetsiz nimetlere ulaştıran doğruluk ve dürüstlük yolunda ilâhî lutfı nail olmuş iyilerin izini takip ederek ilerlerken

⁵¹ Dârimî, “*Salât*”, 36; İbn Mâce, “*İkâme*”, 11; Tirmizî, “*Mevâkit*”, 69.

⁵² Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006, I/53.

⁵³ *Kur'an Yolu*, I/64.

gazaba uğramışların, şaşırmış ve sapmışların durumuna düşmemek için Allah'tan hidayet ve yardım ister.⁵⁴

Allah ile kul arasında bir tür sözleşme ve antlaşma olarak da değerlendirilen Fatiha suresi Allah-insan ilişkisinin mahiyetini ortaya koyar ve bunun hangi kurallara bağlı olarak sürdürüleceğini öğretir. Ayrıca söz konusu ilişkinin tek taraflı olarak kulun gayretiyle değil; mutlaka Allah'ın hidayet ve yardımıyla sağlanacağını vurgular. Surenin ilk yarısı kulun Allah'a hamd ve övgüsünü, ikinci yarısı da onun Allah'tan isteklerini dile getirir. Sahih-i Müslim'de yer alan şu hadis bu diyalogun önemine dikkat çeker: *“Fatiha'yı okuyan kul, 'Bütün hamdler, övgüler âlemlerin rabbi Allah'adır' dediğinde Allah, 'Kulum bana hamd etti' der. Kul, 'O Rahmandır, Rahimdir' deyince. 'Kulum beni övdü' der. Kul, 'O din gününün tek Hâkimidir' deyince. 'Kulum beni yüceltti' der. Kul, 'Biz ancak sana ibadet eder, yalnızca senden yardım dileriz' deyince, 'Bu benimle kulum arasındadır, artık kulum ne isterse olacaktır' der. Kul, 'Bize doğru yolu göster, nimet verdiklerinin yolunu; gazaba uğramışların ve şaşırıp sapmışların yoluna değil' deyince Cenâb-ı Hak, 'İşte bu yalnızca kulum içindir, isteği yerine gelecektir' der”*.⁵⁵

3. Fatiha Suresinin İsimleri

Sadece bazı isimlerini zikredeceğimiz Fatiha suresinin, yirmiden fazla ismi veya vasfı vardır. Bu özelliği de Fatiha suresinin pek değerli ve çok önemli bir sure olduğunu gösterir. Bu isimlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Sûretu's-salât (Namaz suresi): Namazda okunması vacip olduğundan dolayı bu isim verilmiştir. Çünkü Peygamberimiz “Fatiha'yı okumayanın namazı olmaz” buyurmuştur.⁵⁶
2. Kenz (Hazine): Yüce Allah'ın Arşının altındaki hazineden indirilip, ulvi manaların hazinesi olduğu için bu isim verilmiştir.

⁵⁴ DİA, “*Fatiha suresi*”, mad.

⁵⁵ Müslim, “*Salât*”, 11; Buhârî, “*Salât*”, 38–40; Muvatta, “*Salât*”, 9; İbn Mâce, “*Edeb*”, 52; Ebû Dâvûd, “*Salât*”, 135; Tirmizî, “*Tefsir*”, 1; Nesâî, “*İftitah*”, 23.

⁵⁶ Müslim, “*Salât*”, 34–36.

3. Vâfiye – Kâfiye: Başlı başına yeterli olduğundan dolayı böyle isimlendirilmiştir.
4. Ümmü'l-Kur'an – Ümmü'l-Kitab (Ana kitap): Bütün Kur'an surelerinin aslı, esası, kökü, tohumu durumunda olduğundan bu isim verilmiştir.
5. Esas: Kur'an'ın ihtiva ettiği esaslar ana hatları ile bu surede bulunduğundan dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir.
6. El-hamd: Halk ağzında "Elham", Fatiha suresinin Türkçedeki en meşhur adı olup "Sûretü'l-hamd" tamlamasının kısaltılmış şeklidir. Bu adlandırma, surenin ilk kelimesi olan "el-hamd" lafzından ve surenin bütünüyle hamd manasını taşımasından dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir.
7. Sure-i dua: Anlamından dolayı Fatiha, en büyük dua ve münacat olduğundan bu şekilde isimlendirilmiştir.
8. Sure-i şifa (Şifa suresi): Özellikle kalbi ve psikolojik hastalıklar olmak üzere birçok hastalığa şifa olduğu için bu şekilde isimlendirilmiştir.
9. es-Seb'u'l-Mesânî: Namazların her rekâtında ve çeşitli vesilelerle tekrarlanan yedi ayetli bir sure olmasından dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir.⁵⁷

4. Fatiha Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Fatiha suresi ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Eğer mümkünse akıllı tahta kullanılmalıdır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Bu uygulama öğrencilerin dikkatini çekmekle beraber, kelimelerin doğru telaffuz edilmesine yardımcı olur. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: "Fatiha suresinde geçen anahtar

⁵⁷ Suat Yıldırım, *Fatiha ve En'am Surelerinin Tefsiri*, Işık Yayınları, İzmir 1993, s.3; Elmalılı, I/5-6.

kavramlar hangileridir?”, “Bu surede dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya akıllı tahtada kelimelerin altı çizilir ve surenin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir. Daha sonra öğretmen sure hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.

Fatiha suresindeki anahtar kavramları şu şekilde belirleyebiliriz:

- Fatiha
- Besmele
- Hamd
- Rab
- Âlemler
- Rahman
- Rahim
- Rahmet
- Din günü (hesap günü)
- Hâkim - Malik
- İbadet – kulluk
- Yardım – istiane
- Doğru yol (sırat-ı müstakim)
- Nimet (lütuf)
- Gazap
- Dalâlet (sapıtma)
- Âmin

Bu tespit yapıldıktan sonra kavramların tek tek açıklaması yapılır. Fatiha suresindeki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Fatiha: Açmak, açıklığa kavuşturmak, sıkıntı ve meşakkati gidermek, başlamak, anlamındaki “feth” kökünden türemiş bir isim olup hatimenin zıddı olarak, bir şeyin evveli, baş tarafı, başlangıç, giriş manasında kullanılır. “Fâtihatü'l-kitâb” tamlamasının kısaltılmış şeklidir.⁵⁸

Besmele: “Rahman ve Rahîm Allah’ın adıyla” manasına gelen Bismillahirrahmanirrahim sözünün ismi; başlangıç anlamına gelir.⁵⁹ Bismillah, sözü besmelenin kısa söylenişidir ve Allah’ın adıyla başlarım demektir. Türkçede besmele çekmek, bismillah demek, deyimleri besmeleyi okumak anlamına gelir. Eüzübesmele ise, “Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım” anlamındaki “eüzübillahi mineşşeytânirracîm” cümlesiyle besmelenin ortak adıdır.⁶⁰

Rahman: Acımak, esirgemek, bağışlamak; kâfir-mümin ayırmadan yarattığı bütün varlıklara merhamet eden, nimet veren anlamında esma-i hüsnadandır (Allah’ın en güzel isimlerindendir).⁶¹ Kelimenin kök manasında yufka yürekli olmak, acımak, birinin üzüntüsüne ortak olmak gibi beşeri-duygusal unsurlar bulunduğu; Allah’a nispet edildiğinde, sonsuz merhametiyle lütuf ve ihsanda bulunan, diye anlam verilmiştir.⁶² Allah’ın, Kur’an-ı Kerim’de, Allah lafzından sonra en çok geçen ismidir. Allah’ın pek merhametli, çok rahmet sahibi olması anlamlarına gelen bir ismidir. Rahman, iyi olsun, kötü olsun; mümin olsun, kâfir olsun ayırım yapmadan dünyada nimetini herkese veren Allah demektir. Rahman kelimesi “Rezzak” manasındadır.⁶³

Rahim: Esirgemek, bağışlamak, acımak, çok merhametli kimse; ahirette mümin kullarına acıyan, merhamet eden anlamında esma-i hüsnadandır (Allah’ın en güzel isimlerindendir).⁶⁴ Rahim ismi, yaptıklarımızın Allah tarafından

⁵⁸ Râgıb el- İsfahânî, *el- Müfredât*, “**fth**” maddesi; Lisânü’l- Arab, “**fth**” maddesi.

⁵⁹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük – Kubbealtı Lugatı*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, “**besmele**” mad.

⁶⁰ DİA, “**besmele**”, mad.

⁶¹ Kubbealtı, “**rahman**”, mad.

⁶² DİA, “**rahman**”, mad.

⁶³ Yıldırım; s.29–30.

⁶⁴ Kubbealtı, “**rahim**”, mad.

mükâfatlandırılacağını ifade etmektedir. Rahim, ahirette nimetlerini sadece müminlere veren manasınadır. Yüce Allah, dünyada herkese nimet verdiği halde, kendisine inananlara ahirette özel muamele yapacaktır.⁶⁵

Rahmet: Bu kelime, şefkat, rikkat, yürek yufkalığı, bağışlama, acıma ve ihsan anlamlarına gelir. Allah'ın rahmeti, bütün mahlûkata iyilik dilemesi ve sayılamayacak kadar nimetler vermesidir. Allah'ın yarattıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi anlamlarına gelir.⁶⁶

Hamd: Kulun Allah'ın yüceliğini, sonsuz lütuf ve ihsanı karşısında yaratanına minnet ve şükran duygularını bildirmesi, anlamlarına gelir.⁶⁷

Rab: Bütün mahlûkatı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenabıhak, Allah anlamlarına gelir. Rabbe'l-âlemin ise, bütün âlemlerin sahibi ve efendisi olan Allah demektir.⁶⁸

Âlemler: Yerde ve gökte yaratılmış olan şeylerin bütünü, kâinat; bir güneş ve ona bağlı olup etrafında dönen yıldızlardan meydana gelen sistem; yeryüzü, sistem, insanlar, herkes anlamlarına gelir.⁶⁹ Çoğulu âlemlerdir.

Din günü: İnsanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan imanlarını, ona yapacakları ibadetlerin bütünü ve bu imana göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu; iman anlamlarına gelir.⁷⁰ Din kelimesinin başka bir anlamı da “ceza ve mükâfat” demektir. Bu nedenle insanın dünyada yaptıklarından dolayı sorgulanacağı ahiret gününe “Yevmü'd-din; karşılıkların verildiği gün” denilmektedir. Din “yol” anlamına da gelmektedir. “Allah'ın dini”, “Allah'ın tavsiye ve emrettiği yol” demektir. Yani Allah'ın emir ve tavsiyelerine göre hareket etmek, O'nun gösterdiği yoldan gitmek demektir.⁷¹

⁶⁵ Yıldırım, s.30.

⁶⁶ Kubbealtı, “*rahmet*” mad.

⁶⁷ Kubbealtı, “*hamd*” mad.

⁶⁸ Kubbealtı, “*rab*”, mad.

⁶⁹ Kubbealtı, “*âlem*”, mad.

⁷⁰ Kubbealtı, “*din*”, mad.

⁷¹ Elmalılı, I/91.

Hâkim: Hükmeden, buyruğunu yürüten, hâkimiyet kurmuş olan; baskın durumda olan, diğerlerinden daha başta gelen anlamlarına gelir.⁷²

Malik: Bir şeye sahip olan kimse anlamına gelir.⁷³

İbadet: İnsanın tek olan Allah’a, diğer din ve inanışlarda ise inanıp bağlandığı kudrete kulluğunu göstermek üzere yaptığı hareketler, tapma, tapınma anlamlarına gelir.⁷⁴

Kulluk: Kul olma durumu; kulun Allah’ın emir ve yasaklarına uyma sorumluluğu, kul olmanın gereği olan hizmet, ibadet anlamlarına gelir.⁷⁵

Yardım: Elindeki imkânları ve gücü ihtiyacı olan biri için kullanma; bir gücün bir olay üzerinde yaptığı etki, katkı; istiane anlamlarına gelir.⁷⁶

Doğru yol (sırat-ı müstakim): Yalan ve yanlış olmayan, gerçeğe uygun; akla, mantığa, ahlak kurallarına, hak ölçülerine uygun olan şey, gerçek; insanı hak ve hakikate ulaştıran yol, hidayet yolu anlamlarına gelir.⁷⁷

Nimet: Lütuf eseri olan iyilik, ihsan, bağış; Allah’ın kullarına bağışı olan yiyecek, içecek; insanın iyi yaşamasını sağlayacak her türlü şey, servet, refah, sağlık anlamlarına gelir.⁷⁸

Lütuf: İyi muamele, iyilik, yumuşaklık, hoşluk; bağışlama, ihsan, cömertlik anlamlarına gelir.⁷⁹

Gazap: Aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık; Allah tarafından hak etmiş olduğu için kula verilen musibet, bela anlamlarına gelir.⁸⁰

⁷² Kubbealtı, “*hâkim*”, mad.

⁷³ Kubbealtı, “*malik*”, mad.

⁷⁴ Kubbealtı, “*ibadet*”, mad.

⁷⁵ Kubbealtı, “*kulluk*”, mad.

⁷⁶ Kubbealtı, “*yardım*”, mad.

⁷⁷ Kubbealtı, “*doğru*”, mad.

⁷⁸ Kubbealtı, “*nimet*”, mad.

⁷⁹ Kubbealtı, “*lütuf*”, mad.

⁸⁰ Kubbealtı, “*gazap*”, mad.

Dalâlet: Doğru yoldan ayrılma, yoldan çıkma, sapıtma, sapıklık; inanç ve akidede batıla sapma anlamlarına gelir.⁸¹

Âmin: Dualardan ve hayır temennilerinden sonra, Allah kabul etsin, öyle olsun anlamında kullanılan söz.⁸²

Fatiha suresindeki anahtar kavramlar öğrencilerle beraber sözlükten bu şekilde bulunduktan sonra, FATİHA SURESİ KAVRAM BULMACA - ÇALIŞMA KÂĞIDI öğrencilere verilerek uygulama yaptırılır.

5. Fatiha Suresinde Verilmek İstenen Değerler

1. Besmele çekerek (Bismillahirrahmanirrahim), Allah'ın rahmet ifade eden isimlerini anarak işe başlamak, o işten bereket alınmasına imkân tanır. Çünkü kişinin işine, Allah'ın ismiyle başlaması, Allah'ın kendisiyle birlikte olduğu inancıyla hareket etmesi, işini en güzel, en verimli, en iyi şekilde yapmasına ve o işte Allah'ın rızasını gözetmesine yardımcı olmaktadır.
2. İslâm'da gerek dünya gerek ahiretle ilgili olsun, her önemli ve meşru işe besmele ile başlamak tavsiye edilmiştir. Peygamberimiz, “besmelesiz başlanan bir işin başarısız, yenilen bir yemeğin de bereketsiz olacağını” söylemiştir.⁸³ Ayrıca belli ibadetlerde ve hayvan kesimi sırasında besmele çekmenin gerekli olduğu da bilinmektedir. Günlük hayatımızdaki işlerimize başlarken besmele çekeriz. Örneğin; yola çıkarken, dükkân açarken, ders çalışırken, yemeğe başlarken, yatarken, kalkarken hep besmele çekeriz.
3. Bu duruma şu hadisi örnek verebiliriz: “Kim evinden çıkarken bismillah deyip Allah'ın adını anar ve Allah'a güvendir, kötülüklerden koruyacak ve iyiliklere eriştirecek güç ve kuvvet Allah'tandır, derse

⁸¹ Kubbealtı, “*dalâlet*”, mad.

⁸² Kubbealtı, “*âmin*”, mad.

⁸³ İbn Mâce, “*Nikâh*”, 1894.

kendisine şöyle denilir: Doğru yola ileildin, ihtiyaçların giderildi ve kötölüklerden korundun.”⁸⁴

4. Kur'an-ı Kerim'e göre, rahmetin, merhametin esas kaynağı Yüce Allah'tır. Allah kendisini sınırsız ihsan, ölçülemeyecek derecede merhamet, sonsuz kerem sahibi olarak tanıtır. Rabbimiz, kullarını devamlı olarak kollar ve gözetir; lütuflarını, nimetlerini, ikramlarını onlardan hiç esirgemez. Kullarının dileklerini daima dinleyen, kendine sığınanlara rahmet kapılarını açan O'dur. Allah'ın rahmetini en iyi şekilde ifade eden ve Kur'an-ı Kerim'de en çok geçen iki ismi *Rahman* ve *Rahîm*'dir.
5. Bunun yanında Yüce Allah, rahmetinden asla ümit kesilmemesini istemekte ve bunun insanı yanlış yollara götüreceğini bildirmektedir. Çünkü insanın her zaman olumlu ve umut dolu olması onun için bir rahmettir ve böyle bir ümit kişiyi Rabbine bağlar Allah'ın rahmeti, ilâhi lütuf ve koruyuculuğu ifade eder. Bu rahmet bütün âlemi kucaklar; ümitsizliğe, karamsarlığa imkân bırakmaz. “De ki: Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?”⁸⁵
6. Din, Allah tarafından gönderilmiştir. Din, Allah'ın insanlar arasından seçtiği peygamberleri aracılığıyla gönderilmiştir.
7. Dinin temel amacı, insanları Allah'ın rızasını kazanarak dünya ve ahirette mutlu kılmaktır. Dinin insanlardan yapmalarını ve yapmamalarını istediği şeyler bu mutluluğu sağlamaya yöneliktir.
8. Din, akrabalar ve komşularla iyi ilişkileri tavsiye eder. Din, Allah'a kulluk etmeyi ve insanlara saygılı davranmayı ister.
9. Fatiha suresinin okunması tamamlanınca âmin denilmesi sünnettir. Duamızı kabul buyur, böyle olsun, bizi eli boş çevirme, manasına

⁸⁴ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 103.

⁸⁵ 15/Hicr, 56.

gelen âmin sözü, dilleri ne olursa olsun bütün müslümanların, hatta semavî din mensuplarının ortak ifadeleri haline gelmiştir.

10. Namazda veya namaz dışında Fatiha'yı okuyan veya dinleyen kimse, surenin sonunda âmin deyince aynı zamanda meleklerin de âmin dedikleri, hem şehâdet hem de gayb âlemlerinde aynı anda dile getirilen bu duanın Allah tarafından kabul edileceği fikrini güçlendirir.

6. Fatiha Suresinden Çıkarılacak İlkeler

1. Besmele, her kapıyı açan anahtar gibi her işin başında, o işe etki eder, kolaylık ve bereket katar. Bir işe Allah'ın adını anarak başladığımızda Allah bize yardım eder ve işimizi kolaylaştırır.
2. Besmele çekerek Allah'ı anmış, ona inandığımızı, onun kulu olduğumuzu ve ondan yardım istediğimizi göstermiş oluruz. Çünkü biliriz ki Allah'ın yardımı olmadan hiç bir işi başarıyla bitiremeyiz. Besmele çekmek Allah'a olan imanımızı, ona olan sevgimizi tazeler ve her an Allah'ın bizimle beraber olduğu bilinci kazandırır.⁸⁶
3. Allah (ulûhiyet) ile kulları (ubûdiyyet) arasında sevgiye dayalı olan derin münasebeti ifade eden besmele İslâm'ın bir sembolü, her iyiliğin anahtarı ve Allah'ın kullarına bir ihsanıdır.
4. Rahman sıfatı Rahim sıfatını da içine alan daha geniş bir sıfattır. Rahman dünya ve ahirette tüm insanlara merhamet eden anlamına gelirken, Rahim sıfatı daha çok ahirette inananlara merhamet eden anlamına gelir.
5. Fatiha suresinin, hamdın âlemlerin rabbi Allah'a ait olduğunu bildiren ayeti, Kur'ân-ı Kerim'in nüzul sebeplerinin başında yer alan tevhidi (Allah'ın birliğini) ifade etmektedir.

⁸⁶ Yıldırım, s.20.

6. Fatiha suresi Allah – insan ilişkisi, Allah’tan nelerin isteneceği, ayrıca istemenin usul ve adabını bize öğretir.
7. Fatiha suresi Allah ile kul arasında bir tür sözleşme ve antlaşmadır. Allah - insan ilişkisinin mahiyetini ortaya koyar ve bunun hangi kurallara bağlı olarak sürdürüleceğini öğretir. Ayrıca söz konusu ilişkinin tek taraflı olarak kulun gayretiyle değil mutlaka Allah’ın hidayet ve yardımıyla sağlanacağını vurgular.
8. Fatiha suresinin ilk yarısı kulun Allah’a hamd ve övgüsünü, ikinci yarısı da onun Allah'tan isteklerini dile getirir.
9. Dinin en önemli özelliği, insanların onu kendi hür irade ve arzularıyla kabul etmeleridir. Din baskıyla kabul ettirilemez.
10. Din, iyiyi kötüden ayırt edebilecek akıl yetisine sahip insanlara hitap eder. Bu özelliği olmayanlar dinin buyruklarıyla yükümlü (mükellef) değildir.
11. Dinin temel amacı: İnsanları dünya ve ahirette Allah’ın rızasını kazanarak mutlu kılmaktır.
12. Allah hamde (övgüye, teşekkür) en layık olandır. Bundan dolayı hem kendini övmekte hem de kullarının kendisine hamd etmeleri gerektiğini bildirmektedir.
13. Bu surede dua adabı öğretilmiştir. Duayı yapacak kişi ilkönce Allah’a hamd eder, şükreder.
14. Allah’ın Rahman ve Rahim isimlerini düşünerek, sonsuz merhametini hatırlayarak, daima rahmet dilemeliyiz. Allah’ın bize verdiği sonsuz nimetleri düşünüp O’na şükretmeliyiz.
15. Allah’tan başkasına ibadet edilmez. O’ndan başkasından yardım istenmez.

16. Allah'ın, Peygamberlerin, iyi kimselerin yolunu takip etmeliyiz, hayatımız boyunca bu doğru yoldan asla ayrılmamalıyız.
17. Allah'ın gazabına uğrayan zalimlerin (kötü kimselerin), dine, Kur'ân'a, düşmanlık edenlerin, sapıkların yolunda yürümekten ve onlar gibi bir hayat yaşamaktan kaçınmalıyız.
18. Fatiha suresinin her türlü hayırlı faaliyetlerin başında veya sonunda, çeşitli vesilelerle tertip edilen meclislerde, merasimlerde, kabirlerde vb. yerlerde dua niyetiyle okunur.
19. İbadetlerimizin ve isteklerimizin tek sahibi Allah'tır.
20. Bizi doğru yola ileten Allah'tır. Allah verdiği nimetlerle bizi korur.

7. Fatiha Suresinin Ana Fikri

Fatiha suresinde geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Burada hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşmak istenmiştir? Bu konuda atasözlerimiz, deyimlerimiz var mı?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle Fatiha suresinde verilmek istenen ana fikir belirlenerek tahtaya yazılır.

Fatiha suresinin ana fikri şöyle belirlenebilir: Kur'ân'ın özü ve esası olan sure, Fatiha suresidir. Kur'an'ın gönderiliş amacı insanı doğru yola ulaştırmaktır, bu doğru yol da Peygamberimiz ile gönderdiği İslam dinidir. Bu kitap (Kur'an) Fatiha'sından (önsözünden) başlanarak okunur.

8. Fatiha Suresi'nin Fazileti

Fatiha suresi önce Allah'ı en belirgin nitelikleriyle tanıtmakta ve insanı sağlam bir imanla O'na yöneltmekte, yaratıcıya ve yaratılmışlara karşı sorumluluk duygusuyla hareket etmeyi dinin ve dindarlığın temeli olarak belirlemektedir. Surenin, insanoğlunu yaratıcısıyla ve hemcinsleriyle uyum içinde yaşatmak şeklindeki evrensel hedefi gerçekleştirmeyi gaye edindiği dikkate alınırsa onun Kur'an'ın özü olduğu sonucuna varılabilir.

1. Peygamber Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem): “Fatiha suresi her hastalığın şifasıdır.”⁸⁷
2. Başka bir hadiste: “Fatiha suresi, Kur'an'ın en büyük suresidir.”⁸⁸
3. Diğer bir hadiste de: “Fatiha ve Bakara suresinin sonu bana Arş'ın altındaki bir hazineden verildi.”⁸⁹ buyurmuştur.
4. Enes b. Malik'ten rivayete göre Resulullah (sallallâhü aleyhi ve sellem) kendisine şöyle buyurmuştur: “Yatağına yattığında Fatiha ve İhlâs surelerini okuduğun zaman, ölüm dışında kalan her şeyden emin olursun.”⁹⁰
5. Ebu Said ibnu'l- Muallâ (radiyallahu anh) anlatıyor: “Ben Mescid-i Nebvî'de namaz kılıyordum. Resulullah (sallallâhü aleyhi ve sellem) beni çağırdı. Fakat namazda olduğum için icabet edemedim. Sonra yanına gelerek: Ey Allah'ın Resulu namaz kılıyordum bu sebeple cevap veremedim diye özür beyan ettim. Bana: “Yüce Allah Kitabı'nda “Ey iman edenler, Allah ve Resulu sizi çağırdıkları zaman hemen icabet edin.” Buyurmuyor mu?”⁹¹ Dedi ve arkasından ilave etti: “Sen mescitten çıkmadan önce, sana Kur'an-ı Kerim'in sevapça en büyük suresini öğreteyim mi?” dedi ve elimden tuttu. Mescitten çıkacağı sırada ben:

⁸⁷ Suyutî, *el- İtkan*, Kahire 1387, IV, 137.

⁸⁸ Buhârî, “*Fedâilü'l- Kur'an*”, 9.

⁸⁹ Müsned, III, 450; Dârimî, “*Fedâilü'l- Kur'an*”, 9.

⁹⁰ Buhârî, “*Tefsir*”, 1/1; Müslim, “*Selam*”, 66.

⁹¹ 8/Enfal, 24.

“Sana en büyük sureyi öğreteceğim” dememiş miydiniz? Dedim. Bana: “O sure Fatiha suresidir ki (namazda tekrar tekrar okunan) yedi ayet (es-Seb’ul- Mesânî) ve bana verilen yüce Kur’an’dır” buyurdu.⁹²

6. İbn Abbas (radıyallahhu anhüma) anlatıyor: “Cibril (aleyhisselam), Hz. Peygamber’in (sallallâhü aleyhi ve sellem) yanında otururken yukarıda kapı sesine benzer bir ses işitti. Başını göğe doğru kaldırdı. Cibril (aleyhisselam) dedi ki: “İşte gökten bir kapı açıldı, bugüne kadar böyle bir kapı asla açılmamıştı.” Derken oradan bir melek indi. Cibril (aleyhisselam) tekrar konuştu: “İşte arza bir melek indi, şimdiye kadar bu melek hiç inmemişti.” Melek selam verdi ve Hz. Peygamber’e (sallallâhü aleyhi ve sellem): “Sana verilen iki nuru müjdeliyorum. Bunlar, senden önce hiçbir peygambere verilmemişlerdi: Onların biri Fatiha suresi, diğeri ise Bakara suresinin son kısmı. Onlardan okuduğun her harfe mukabil sana mutlaka büyük sevap verilecektir.” Dedi.⁹³

B. ASR SURESİ

1. Asr Suresinin Okunuşu ve Anlamı

“Bismillâhirrahmânirrahîm.”

“Vel asr. İnnel insâne lefî husrin. İllezîne âmenû ve amilus sâlihâti vetevâ sav bilhakki vetevâ sav bis sabr.”

Bismillahirrahmanirrahim.

1 - Yemin ederim zamana:

2 - İnsanlar hüsranda.

3 - Ancak şunlar müstesna: İman edip makbul ve güzel işler yapanlar, Bir de birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler.

⁹² Buhârî, “Tefsir”, 1; Nesâî, “İftitah”, 26; Ebû Dâvûd, “Vitr”, 15.

⁹³ Müslim, “Müsâfirin”, 254; Nesâî, “İftitah”, 25.

2. Asr Suresinin Genel Tanıtımı

Kur'ân-ı Kerim'deki sıralamada yüz üçüncü, nüzul(iniş) sıralamasında on üçüncü suredir. Tercih edilen görüşe göre Mekkî surelerden olup 3 ayettir. Sure adını birinci ayette geçen ve “zaman, çağ, ikinci vakti” gibi anlamlara gelen asr kelimesinden almıştır.⁹⁴

Adını ilk kelimesinden alan Asr suresi en kısa surelerden biri olmakla birlikte, Kur'an-ı Kerim'deki bütün dinî - ahlâkî yükümlülüklerin ve öğütlerin özü sayılacak bir anlam zenginliğine sahiptir. İmam Şafîi'nin bu Asr suresi hakkında: “Şayet Kur'an'da başka bir şey nazil olmasaydı şu pek kısa sure bile insanlara yeterdi. Bu sure Kur'an'ın bütün ilimlerini kucaklıyor” dediği nakledilir. Ayrıca ashaptan iki kişinin karşılaştıkları zaman, biri diğerine Asr suresini okumadan ve ardından selâm vermeden ayrılmadıkları rivayet edilir.⁹⁵

Surenin birinci ve ikinci ayetlerinde, Allah asra yemin ederek insanların hüsrân içinde bulunduklarına dikkat çekmekte; ardından üçüncü ayetinde sırasıyla, iman edenlerin, salih amel işleyenlerin, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin bu hüsrândan (ziyandan) müstesna olduklarını haber vermektedir.⁹⁶

Masdar olarak “hapsetmek, menetmek; vergi vermek; sıkıp suyunu çıkarmak” anlamına gelen asr kelimesi; isim olarak “dehr, mutlak zaman, özellikle içinde bulunulan zaman, karn (yani seksen veya yüz senelik zaman dilimi), gündüz - gece, sabah - akşam, ikinci vakti” gibi manalara gelir. Gündüzle geceye, sabah ile akşama “iki asır” manasında “asrân” denildiği gibi, sabah namazı ile ikinci namazı da bir hadiste⁹⁷ bu kelime ile ifade edilmiştir.⁹⁸

Müfessirler Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen asr kelimesini “ikinci vakti”, “ikinci namazı”, “mutlak zaman” “Hz. Muhammed'in asrı” ve “ahir zaman” diye tefsir etmişler, asra yapılan yeminle insan hayatında zamanın önemi ve değeri arasındaki ilişki üzerinde

⁹⁴ *Kur'an Yolu*, V/681.

⁹⁵ Ahmet Hamdi Akseki, *Ve'l Asr Suresi Tefsiri*, Birun Yayınları, İstanbul 2000, s.27; *Kur'an Yolu*, V/683.

⁹⁶ DİA, “*Asr suresi*”, mad.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, “*Salât*”, 9.

⁹⁸ Akseki, s.41-45.

durmuşlardır.⁹⁹

Bize göre bunlar içinde surenin içeriğine ve mesajına en uygun düşeni “mutlak zaman” anlamıdır. Buna göre surenin başında zamana yemin edilerek onun insan hayatındaki yerine ve önemine dikkat çekilmiştir. Çünkü zaman Allah Teâlâ'nın yaratma, yönetme, yok etme, rızık verme, alçaltma, yüceltme gibi kendi varlığını ve sonsuz kudretini gösteren fiillerinin tecelli ettiği bir varlık şartıdır. İnsan için ise hayatını sürdürdüğü ve her türlü eylemlerini gerçekleştirebildiği bir imkân ve fırsatlar alanıdır. Yüce Allah böyle kıymetli bir gerçeklik ve imkân üzerine yemin ederek zamanın önemine dikkat çekmiş; onu iyi değerlendirmeyen insanların sonlarının, hüsrân (ziyan) olacağını hatırlatmıştır.¹⁰⁰ Surede, bu ziyandan ancak şu dört özelliğe sahip olanların kurtulacağı ifade edilmiştir:

1. Samimi bir şekilde iman etmek
2. İyi işler yapmak (salih amel); yani Allah, din, akıl ve vicdanın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmak
3. Hakkı tavsiye etmek
4. Sabrı tavsiye etmek

Buradaki salih amel (iyi ve güzel iş, davranış) ifadesi aslında hakkı ve sabrı tavsiye etmeyi de kapsamaktadır. Bu ifadeler, insanın erdemini, sorumluluk bilincini yansıttığı hem de tek bir insanı aşarak, toplumsal yararlar doğurduğu için önemi dolayısıyla ayrıca zikredilmiştir.¹⁰¹

Ayetteki “hakkı ve sabrı tavsiye”, eğitimin önemine ve içeriğinin nasıl olması, amacının ne olması gerektiğine de ışık tutmaktadır. Çünkü her eğitim faaliyeti sonuçta bir tavsiye yani nasihat ve irşattır. Doğru bir eğitim faaliyetinin amacı ise insanlara inançta, bilgide ve ahlâkta hakkı yani gerçeği ve doğruyu aktarmak; bunun yanında hayatın çeşitli şartları, maddî ve manevî zorluklar, saptırıcı duygular, hata ve suç

⁹⁹ Aydüz, s.119.

¹⁰⁰ *Kur'an Yolu*, V/682.

¹⁰¹ *Kur'an Yolu*, V/683.

sebepleri karşısında da kişiye sabır ve dayanıklılık aşılmasıdır. Hakkı ve sabrı tavsiye, toplumsal hayat ve birlikte yaşamının getirdiği bütün ahlâkî görevleri içine alan geniş kapsamlı bir görevdir. Ayrıca hak, adaletle de yakından ilişkilidir. Bu açıdan ayette insanların âdil olmaları ve adalet düzeninin, yani herkesin hakkına razı olduğu ve herkesin hakkının korunduğu bir toplumsal düzenin kurulmasına katkıda bulunmaları gerektiği de anlatılmaktadır. Sonuçta kul, bu surede sıralanan dört ilkedен iman ve salih amel sayesinde Allah'ın hakkını; hakkı ve sabrı tavsiye ile de kulların hakkını ödemiş olur.¹⁰²

Mehmed Akif Ersoy'un Asr suresiyle ilgili manzumesi ise şöyledir:

Hâlıkın nâmütenâhi adı var, en başı Hak,

Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak,

Hani, ashâb-ı kiram, ayrılalım, derlerken,

Mutlaka "Sûre-i Vel'asrı" okurmuş, bu neden,

Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felah,

Başta îmân-ı hakîkî geliyor, sonra salâh,

Sonra hak, sonra sebat: İşte kuzum insanlık,

Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık.¹⁰³

3. Asr Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Asr suresi ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Eğer mümkünse akıllı tahta kullanılmalıdır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde öğretmen tarafından cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Bu uygulama öğrencilerin dikkatini çekmekle beraber, kelimelerin doğru telaffuz edilmesine yardımcı olur. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Asr

¹⁰² Kur'an Yolu, V/683.

¹⁰³ Mehmed Akif Ersoy, *Safahât*, İFAV Yayınları İstanbul 2006, s.419.

suresinde geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu surede dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya kavramların altı çizilir ve surenin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir. Daha sonra öğretmen M. Akif Ersoy’un Asr suresiyle ilgili şiirini okur ve sure hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.

Asr suresindeki anahtar kavramları şu şekilde sıralayabiliriz:

• Asr (asır)	• Amel
• Zaman	• Amel-i Salih
• Yemin - And	• Güzel
• Hüsran	• İyi
• Zıyan	• Tavsiye
• İman	• Sabır
• Salih	• Hak

Kavramlar bu şekilde sıralandıktan sonra tek tek açıklanır. Asr suresindeki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Asr (asır): Zaman, devir, çağ; yüz yıllık zaman parçası; öğle ile ikindi arasında bulunan ve başlangıcı mevsime göre değişen zaman; ikindi vakti anlamlarına gelir.¹⁰⁴

Zaman: Olmuş ve olacak hadiselerin birbiri ardınca cereyan edişinin düşüncemizde meydana getirdiği başı ve sonu belli olmayan soyut kavram, vakit; içinde bulunulan devir, yaşanmakta olunan vakit; bir işin olageldiği, yapıla geldiği saat, gün

¹⁰⁴ Kubbealtı, “*asır (asr)*”, mad.

veya mevsim; devir, dönem, çağ anlamlarına gelir.¹⁰⁵

Yemin (And): Allah'ı veya mukaddes bir varlığı şahit tutarak verilen söz, ant, kasem anlamlarına gelir.¹⁰⁶

Hüsran: Zarar, ziyan; beklenenin, umulanın elde edilememesinden doğan acı, mahrumiyet acısı, beklenene ulaşamamaktan doğan hüznün anlamlarına gelir.¹⁰⁷

Ziyan: Bir şey veya kimsenin sebep olduğu çıkar kaybı, zarar anlamlarına gelir.¹⁰⁸

İman: Allah'a inanma, dini inanç; kuvvetli inanç, din, Allah'ın birliğini, melekleri, mukaddes kitapları, peygamberleri, kaderi, ahiret gününü, ölümden sonra dirilmeyi kalp ile tasdik ve dil ile ikrar etme, kalben inanma ve dil ile söyleme anlamlarına gelir.¹⁰⁹

Salih: Elverişli, uygun, yarar; dinin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sahibi, günah işlemekten kaçınan kimse anlamlarına gelir.¹¹⁰

Amel: Bir maksatla yapılan iş; dini emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil, hareket anlamlarına gelir.¹¹¹

Amel-i salih: Allah'ın rızasını ve hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yapılan ve faydalı olan iyi, güzel işlere denir.

Güzel: Göze ve kulağa hoş gelen, insana zevk veren; taşıdığı üstün nitelikler veya isteğe uygun olması sebebiyle insanda iyi etki bırakan, takdir uyandıran, hoş, cazip anlamlarına gelir.¹¹²

İyi: Beğenilecek, makbule geçecek nitelikleri olan, kendisinde bulunması

¹⁰⁵ Kubbealtı, “*zaman*”, mad.

¹⁰⁶ Kubbealtı, “*yemin*”, mad.

¹⁰⁷ Kubbealtı, “*hüsran*”, mad.

¹⁰⁸ Kubbealtı, “*ziyan*”, mad.

¹⁰⁹ Kubbealtı, “*iman*”, mad.

¹¹⁰ Kubbealtı, “*salih*”, mad.

¹¹¹ Kubbealtı, “*amel*”, mad.

¹¹² Kubbealtı, “*güzel*”, mad.

gereken vasıfları taşıyan; hayırlı, uğurlu, müspet, yararlı, faydalı, güzel, hoş anlamlarına gelir.¹¹³

Tavsiye: Bir şeyin yapılıp yapılmamasını öğütme, o hususta yol gösterme; bir iş için bir kimseyi salık verme anlamlarına gelir.¹¹⁴

Sabır: Katlanılması zor olan haksızlık, sıkıntı, acı, hastalık, yoksulluk, felaket vb. durumlar karşısında umutsuzluğa kapılmayıp şikâyet etmeden, sızlanmadan dayanma, tahammül gösterme; olacak, gelecek veya gerçekleşecek bir şeyi telaş göstermeden, telaşa kapılmadan bekleme, acelecilik etmeme anlamlarına gelir. Ayrıca ruha ve bedene zarar veren şeylerden uzak durma, nefsin aşırı istek ve arzularına karşı koyma anlamına gelir.¹¹⁵

Hak: Doğru, gerçek; Allah, Cenabıhak; hukukun veya geleneğin bir kimseye tanıdığı şey, hisse, pay; bir kimsenin sorumluluğunu yüklenerek yaptığı bir işin maddi karşılığı; dine, kanunlara, adalete, vicdana uygun olan anlamlarına gelir.¹¹⁶

4. Asr Suresinde Verilmek İstenen Değerler

1. Taklidi imanda kişinin çevresini taklit ederek inanması söz konusudur. Bu durumda derin bir bilgi ve delile dayalı akıl yürütme yoktur. Bu tür bir iman geçerli olsa da mutlaka bilgiyle desteklenmelidir.
2. Taklidi iman, sağlam delillerle oluşturulmadığı için etkilenmeye açıktır. Küçük bir itiraz ve eleştiriyle sarsılabilir. Bilinçsizce bir taklide dayalı imana, giderek şüphelerin bulaşması ve onu etkilemesi ihtimali fazladır.
3. Taklidi imanı elde etmede yeterince inceleme ve araştırma söz konusu olmadığı için, böyle kimselerin taassuba girme ihtimalleri vardır.

¹¹³ Kubbealtı, “*iyi*”, mad.

¹¹⁴ Kubbealtı, “*tavsiye*”, mad.

¹¹⁵ Kubbealtı, “*sabır*”, mad.

¹¹⁶ Kubbealtı, “*hak*”, mad.

4. Taklidi iman, insanın çevresinin telkini ve yönlendirmesi ile inanmasıdır. Tahkiki iman ise delile, araştırmaya, bilgiye, anlamaya ve kavramaya dayalı imandır.
5. İman kişinin davranışlarına yön verir ve onu etkiler. İmanın düşünce, duygu ve davranış ile çok sıkı bir ilişkisi vardır.
6. Allah'a inanan bir kişi, insanlara ve diğer canlılara karşı görevlerini en iyi şekilde yerine getirmeye çalışır. Felaketler karşısında sarsılmaz ve ümitsizliğe düşmez.
7. İman maddî ve manevî sorunlarımızı çözmede ve onları aşmada bize güç verir. İmanla biz, dünya hayatında her şeyin bir imtihan vesilesi olduğunun bilincinde oluruz. Bu yönüyle iman, davranışlarımızın kaynağıdır.
8. İman, insanın canlılara karşı vazifelerine anlam katar.
9. Yüce dinimizde Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yapılan işler ile diğer işler arasında bir ayrım gözetilmiştir. Bizlerden Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla iyi ve güzel işler yapmamız istenmiştir.
10. İman ile insan davranışları arasında ilişkiler; Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette "iman eden ve salih amel işleyenler" denilerek, iman ile amel arasında sıkı bir ilişki olduğuna işaret edilir. Buna göre herhangi bir konu ile ilgili inançlarımız ve değer yargılarımız değiştiğinde, bunun etkisi davranışlarımıza da yansır.
11. İman, kendisini eylemde gösterir. İman davranışların güzelleşmesine yol açar. Bu çerçevede salih ameller, imanın meyveleridir. Allah, iman edip salih amel yapanları ödüllendireceğini belirtmektedir.

12. İbadetler, nasıl salih amel ise, “insanlara güler yüz göstermek, selam vermek, ihtiyacı olanlara yardımda bulunmak” gibi tutum ve davranışlar da salih ameldir. Anne-babaya iyilik, kardeşine güler yüz göstermek, yoldan geçenleri rahatsız eden şeyleri kaldırmak, yolunu kaybeden kimseye yol göstermek de salih ameldir.
13. Salih amelleri Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla yaparız. Allah’ın hoşnutluğunu aradıkça da onunla bağımız kuvvetlenir. Allah kendisiyle bağını koruyan ve kuvvetlendirenleri çok fazla ödüllendirir.
14. İnanç bakımından insanlar dört kısma ayrılırlar: 1- Mümin, 2- Münafık, 3- Kâfir, 4- Müşrik.
15. İnsanın en çok aldandığı şeylerden biri de zamandır. O, ya dün yapamadıklarına üzülen ve vakit geçirir, ya da yarın yaparım, sonra yaparım diye kendini avutur. Oysa dün geçip gitmiştir, bir daha geri gelmez. Yarına kavuşacağını kimse garanti edemez. O halde yapılması gereken, içerisinde bulunulan zamanı en güzel şekilde değerlendirmektir.

5. Asr Suresinden Çıkarılacak İlkeler

1. Bilgisizce taklit, insanı taassuba götürür. Taassup sahibi insanlar ise özgür düşünemez ve doğru ile yanlış kendiliklerinden ayırt edemezler.
2. Düşünen, araştıran, hak ve hakikati keşfeden kişiler, inançlarını sağlam temellere oturturlar.
3. İman bizim kendimizle, diğer insanlarla, canlılarla ve diğer varlıklarla ilişkimize yön verir.
4. İman bütün ibadet ve eylemlerimizin itici gücüdür.

5. İnanan bir insanın imanı ile davranışları, davranışları ile düşüncesi arasında çok sıkı bir ilişki olmalıdır.
6. Davranışlar ancak imandan kaynaklandığı, inançla uyduğu zaman “salih amel” adını almaktadır.
7. İman ile davranışlar arasında karşılıklı bir ilişki olduğuna göre, iman davranışlarımızı, davranışlarımız da imanımızı etkiler.
8. Kötülük yapmadığımız gibi, kötülöklere karşı sessiz de kalmamalıyız.
9. Allah’ın rızasını ve hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yapılan ve faydalı olan iyi, güzel işlere “salih amel” denir.
10. Zamanımızı planlı ve programlı şekilde kullanmalıyız. Bu dünyada her anımızı, Rabbimizin hoşnutluğuna uygun değerlendirirsek, ahiret için bir sermaye kazanmış oluruz.
11. Allah’a imanımızda daha samimi olmaya çalışmalıyız. İmanımızın olgunlaşması için, iyi niyetlerle salih ameller işlemeliyiz.
12. Kabiliyetimiz doğrultusunda Hakk’ı, Kur’ân’ı, İslam’ı ve doğruyu tavsiye etmeliyiz. Bunun için çağa uygun ne gerekiyorsa yerinde kullanmalıyız.
13. Allah için yapacağımız işlerde sabırlı olmalı ve birbirimize aktif sabır tavsiye temeliyiz. Uğradığımız zorlukları ve imtihanları aşmak için sabırla çalışmalıyız.
14. Gerçek mümin zamanın değerini bilen ve onu izzet içerisinde geçiren kimsedir.
15. Yer ve zamanlara değer kazandıran, onlarda yapılan güzel davranışlardır. Bize emanet olarak verilmiş olan bu nimetleri en güzel bir şekilde değerlendirmeye gayret etmeliyiz.

16. Zarardan kurtulabilmek için sağlam bir iman sahibi olmak, sonra da imanın doğrultusunda güzel ve yararlı davranışlarda bulunmak, her zaman ve her yerde gerçeği söylemek, bu yolda karşılaşılan sıkıntılara sabretmek ve başkalarına da sabrı tavsiye etmek gerekir.
17. Sabır, haksızlığa boyun eğmek, haksızlık karşısında susmak değildir. Sabır, hakkı haykırırken, gerçeği başkalarına ulaştırırken karşılaşılan güçlüklerle katlanmak ve yılgınlık göstermeden direnmektir.
18. İmana yönelenler daima güzel işler yapanlardır. İman etmeyenlerin sonu hüsrandır.
19. İman hayatın tüm yüce ilkelerinin kendisine bağlandığı merkezdir.

6. Asr Suresinin Ana Fikri

Asr suresinde geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Bu surede hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşmak istenmiştir? Bu surede söz edilen fikir veya ana fikir nedir? Bu surede kim, kiminle hangi amaçla konuşmaktadır?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle Asr suresinin ana fikri belirlenerek tahtaya yazılır.

Asr suresinin ana fikrini şöyle belirleyebiliriz: İnsanları ebedi hüsrandan ancak iman etmek, iyi güzel davranışta bulunmak, hakkı ve sabrı tavsiye etmek kurtaracaktır.

C. FİL SURESİ

1. Fil Suresinin Okunuşu ve Anlamı

“Bismillâhirrahmânirrahîm.

“Elem tera keyfe feale rabbüke bi-eshâbil fil. Elem yec'al keydehüm fî tadrîl. Ve ersele aleyhim tayran ebâbil. Termîhim bihicâretin min siccîl. Fece alehüm keasfin me'kûl. ”

Bismillahirrahmanirrahim.

1 - Rabbinin Ashab-ı Fil'e ettiklerini görmedin mi?

2 - Onların hile ve düzenlerini boşa çıkarmadı mı?

3 - Üzerlerine ebabili, sürü sürü kuşları salıverdi.

4 - Bunlar onlara pişkin tuğladan yapılmış taşlar atıyorlardı.

5 - Derken onları kurt yeniği ekin yaprağına çeviriverdi.

2. Fil Suresinin Genel Tanıtımı

Kur'ân-ı Kerim'deki sıralamada yüz beşinci, nüzul (iniş) sıralamasında ise on dokuzuncu suredir. Sure 5 ayetten oluşmaktadır. Kafirun suresinden sonra, Felak suresinden önce Mekke'de inmiştir. Sure adını birinci ayette geçen “fil” kelimesinden almıştır. Konusu, Hz. Peygamberin doğduğu yıl veya ondan biraz önce yaşanmış ve tarihte Fil Vak'ası (Fil Olayı) adıyla anılan Kâbe'ye saldırı hadisesidir. Surede fil ordusu kıssası anlatılmaktadır. Kâbe'yi yıkmak isteyen Yemen'in genel valisi Ebrehe'nin Mekke'ye hücumunu, sonuçta ise Allah'ın yardımıyla, cezalandırılmalarını konu edinmiştir.¹¹⁷

Fil suresinde Allah'ın “fil ashabı”na, yani Ebrehe el-Eşrem'e ve askerlerine ne yaptığı, onları nasıl helak ettiği vurgulu bir ifadeyle belirtilmiş ve böylece bu olaydan

¹¹⁷ Kur'an Yolu, V/688.

ibret alınması gerektiği vurgulanmıştır. Daha sonra, tuzaklarının nasıl boşa çıkarıldığı ve onların Allah'ın gönderdiği sürü sürü kuşların (ebabil) attığı taşlarla (siccil) nasıl kurtların yediği yapraklar veya ezilmiş saman çöpleri gibi ansızın yere serilip perişan edildikleri bildirilmiştir.

Surenin üslûbundan Mekkelilerin bu olay hakkında bilgileri olduğu anlaşılmaktadır; muhtemelen olayı görenlerin bir kısmı da hâlâ hayattaydı. Nitekim Hz. Peygamber'i yalanlamaktan büyük zevk duyan müşrikler bu sure inince böyle bir tepki göstermemişlerdir. Bu durum, Kur'an'ın asıl maksadının Fil Vak'ası hakkında bilgi vermek olmadığını göstermektedir. Buradaki asıl amaç, Mekke müşriklerine bildikleri bir olayın acı sonucunu hatırlatarak, Kur'an'a ve Resul-i Ekrem'e karşı düşmanca tavırlar sergilemeyi sürdürmeleri halinde, kendilerinin de başına böyle bir olayın gelebileceğini hatırlatmaktır.¹¹⁸

Fahreddin er-Râzî'ye göre surede Ebrehe ordusuna “fil erbabı” veya “fil mâlikleri” denilmeyip; “ashâbü'l-fil” (fil arkadaşları) denilmesi, Kâbe'yi yıkmaya kalkışanların fillerden daha akıllı olmadıklarını, hatta onlardan daha aşağı ve ahmak olduklarını gösterdiğini ifade eder. Çünkü onlar bu kutsal mekânı yıkmak isterken filler Kâbe yönüne gitmemekte diremiştir. Aynı müfessir surede Ebrehe ve askerlerinin besledikleri kötü emellerin “keyd” (tuzak) kelimesiyle ifade edilmesine dayanarak, onların sadece Kâbe'yi yıkmak amacı taşımadıklarını ifade eder. Çünkü önceden açıkladıkları için bu saldırının tuzak olmaktan çıktığını, kelimenin genel anlamda Araplara karşı besledikleri kıskançlığı dile getirdiğini ifade eder.¹¹⁹

Klasik tefsirlerde bu olay bütün unsurlarıyla bir mucize olarak değerlendirilir. Bazı müfessirlerin İkrime'ye atfettikleri bir rivayette taşın vurduğu yerden çiçek çıktığı belirtilir. Yine aynı kaynaklar, “Arap topraklarında çiçek ve kızamık hastalıkları ilk defa o yıl görüldü” şeklinde bir rivayet kaydeder. Muhammed Abduh, Ferîd Vecdî, Cevâd Ali gibi bazı çağdaş âlimler bu rivayetlere dayanarak olayı bir bulaşıcı hastalık salgını şeklinde yorumlamaya çalışmışlardır. Abduh'a göre kuşlardan maksat muhtemelen sinek, sivrisinek gibi mikrop taşıyıcı canlılar, attıkları taşlardan maksat da ayaklarına

¹¹⁸ DîA, “*fil suresi*”, mad.

¹¹⁹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXXII, 98–99; *Kur'an Yolu*, V/690.

takılan mikroplu kurumuş çamurlardır; böylece Ebrehe'nin askerleri çiçek salgınına mâruz kaldıkları için bedenleri delik deşik olmuştur. Ancak dönemin güçlü felsefi akımlarından pozitivizmin etkisi altında ortaya konulduğu anlaşılan bu yoruma çağdaş müfessirlerin çoğu katılmadığı gibi ona karşı ciddi tenkitlerde de bulunmuşlardır.¹²⁰

3. Fil Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Fil suresi ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Bu uygulama öğrencilerin dikkatini çekmekle beraber, kelimelerin doğru telaffuz edilmesine yardımcı olur. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Fil suresinde geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu surede dikkatinizi çeken kavramlar veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya kelimelerin altı çizilir ve surenin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle defterlerine yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir. Daha sonra öğretmen sure hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.

Fil suresindeki anahtar kavramları şu şekilde belirleyebiliriz:

- Fil
- Rab
- Ashab
- Keyd
- Tuzak
- Hile
- Ebabel

¹²⁰ Elmalılı, VIII, 6123–6144; *Kur'an Yolu*, V/690.

- Siccil
- Kâbe

Bu tespit yapıldıktan sonra kavramların tek tek açıklaması yapılır. Fil suresindeki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Fil: Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, iri, hortumlu hayvan anlamındadır.¹²¹

Rab: Bütün mahlûkatı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenabıhak, Allah anlamlarına gelir. Rabbe'l-âlemin ise, bütün âlemlerin sahibi ve efendisi olan Allah demektir.¹²²

Ashab: Sahipler, bir şeyle ilgili olanlar, bir şeye veya bir kimseye mensup bulunanlar anlamına gelir.¹²³

Keyd: Hile, oyun, desise anlamlarına gelir.¹²⁴

Tuzak: Birini veya bir topluluğu güç duruma düşürmek için kurulan düzen anlamına gelir.¹²⁵

Hile: Bir kimseyi aldatmak, kandırmak ve yanıltmak amacıyla yapılan tertip, düzen anlamına gelir.¹²⁶

Ebabil: Serçeğillerden, keçisağan ve dağ kırlangıcı denen kuş; Ebrehe'nin ordusunu attıkları taşlarla mahveden kuş sürüsü anlamlarına gelir.¹²⁷

Siccil: Surede tuğla gibi taşlaşmış çamuru ifade eder. Ebâbil kuşlarının yağdırdığı bu cisimlerin tesiriyle saldırganların helâk edildiği bildirilmekte fakat bu taş-

¹²¹ Kubbealtı, “*fil*”, mad.

¹²² Kubbealtı, “*rab*”, mad.

¹²³ Kubbealtı, “*ashab*”, mad.

¹²⁴ Kubbealtı, “*keyd*”, mad.

¹²⁵ Kubbealtı, “*tuzak*”, mad.

¹²⁶ Kubbealtı, “*hile*”, mad.

¹²⁷ Kubbealtı, “*ebabil*”, mad.

ların ve onları atan kuşların özellikleri hakkında bilgi verilmemektedir.¹²⁸

Kâbe: Bütün müslümanların kıblesi ve ziyaret yeri olan Mekke şehrindeki mukaddes bina, beytullah anlamına gelir.¹²⁹

4. Surenin Tarihi Arka Planı: Fil Vak'ası

Kâbe'yi yıkmak amacıyla Mekke üzerine yürüyen Habeş ordusunun Allah tarafından gönderilen kuşlar vasıtasıyla imha edilmesi olayıdır.

Kaynaklarda bu olayın sebepleri, tarihi ve sonucu hakkında değişik rivayetler bulunmaktadır. 537 yılında idareyi ele geçiren ve mutaassıp bir Hristiyan olan Habeş Krallığı'nın Yemen valisi Ebrehe el-Eşrem Hristiyanlığı yaymak için bölgede yoğun çalışmalara başladı. Arapların Kâbe'yi ziyaret için Mekke'ye gittiklerini görünce bir kilise yaptırmaya karar verdi.

İnşaatın tamamlanmasından sonra Ebrehe çeşitli bölgelere propagandacılar göndererek kiliseyi ziyaret etmeleri için halkı çağırdı. Fakat beklenen ilgiyi göremedi. Bunun üzerine Ebrehe, Hristiyanlığın yayılmasına Kâbe'nin engel teşkil ettiği sonucuna vararak onu yıkmaya karar verdi. Fillerin de bulunduğu büyük bir ordu ile Mekke üzerine yürüdü.

Ebrehe, Mekke yakınlarındayken şehrin çevresinde otlayan develeri ordugâha getirtti. Bunlar arasında Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in de develeri vardı. Ebrehe, daha sonra bir elçiyi Kureyş'in reisi Abdülmuttalib'e yollayarak onlarla savaşmaya gelmediğini ve yalnızca Kâbe'yi yıkmak istediğini, eğer engel olmaya kalkışmazlarsa kendilerine dokunmayacağını bildirdi. Abdülmuttalib ise ordugâha gelip sadece develerini istedi. Onun Kâbe'nin yıkılmaması için ricada bulunmak yerine yalnız develerini istemesini garipseyen Ebrehe'ye; kendisinin develerin sahibi olduğunu ve Kâbe'yi merak etmediğini, çünkü onu da kendi sahibinin koruyacağını söyledi. Ertesi gün Ebrehe ordusuna hücum emri verdi. Fakat kaynaklara göre, askerlerin önünde bulunan fil Mekke'ye doğru hareket ettirilmek istendiğinde yerinden kımlatılamadığı

¹²⁸ DİA, "Siccîl", mad.

¹²⁹ Kubbealtı, "Kâbe", mad.

gibi askerler de üzerlerine taşlaşmış çamur yağdıran “ebâbîl kuşları” tarafından kurt yemiş yaprağa çevrildiler. Böylece hiçbir şeye zarar veremediler ve geri dönmek zorunda kaldılar. İşte, Mekke ve Kâbe için büyük önem taşıyan Fil Vakası’nı Kureyş kabilesi tarih başlangıcı kabul etmiş ve meydana geldiği yılı “fil yılı” adıyla isimlendirmiştir.¹³⁰

5. Fil Suresinde Verilmek İstenen Değerler

1. Fil olayında yaşananlar Allah’ın kutsal ev Kâbe’ye lütfu ve ikramıdır. Onu korumasına aldığını ve büyük değer verdiğini gösterir.
2. Yüce Allah’ın düşmanları telef etmesi Kureyş halkı için büyük bir nimettir. Allah bu nimeti hatırlatarak onların da iman etmesini, Peygamber Efendimize saygı göstermesini ve nimetlerine şükretmelerini istemiştir.
3. Fil olayının ibretlik sonuçları hatırlatılmıştır. İslam’a, Kur’ân’a, kutsal şeylere, Peygamber Efendimize karşı düşmanca tavır sergileyenlerin mutlaka cezalandırılacağı belirtilmiştir.

6. Fil Suresinden Çıkarılacak İlkeler

1. Kâbe’ye ve onun gibi kutsal olan mekânlara gereken hassasiyet ve saygı gösterilmelidir. Saygısızlığın sonu Fil olayındaki gibi hüsrandır.
2. Allah’ın gücü karşısında hiçbir güç yoktur. İlahî kudrete baş kaldıranlar, kutsal mekânlara saygısızlık yapanlar er geç cezasını bulur.
3. Allah her şeyin hâkimi ve sahibidir. Allah ne dilerse o olur.
4. Kıyamete kadar karşı karşıya olduğumuz İslam düşmanlarına karşı, Allah’ın bize yardım edeceği müjdesi verilmiştir.

¹³⁰ DİA, “*Fil Suresi*”, mad.

5. Allah ibadet mekânlarına yapılan saygısızlık ve saldırıları affetmez.

7. Fil Suresinin Ana Fikri

Fil suresinde geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Bu surede anlatılan durum yaşanmış tarihi bir olay mıdır? Bir emir midir? Yoksa bilgi verme midir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Bu surede hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşılmaq istenmiştir? Bu surede söz edilen fikir veya ana fikir nedir? Bu surede kim, kiminle hangi amaçla konuşmaktadır?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle Fil suresinin ana fikri belirlenerek tahtaya yazılır.

Fil suresinin ana fikri: Allah’a ve kutsal yerlere savaş açılmaz. İslam’ın kutsal mabedi olan Kâbe kıyamete kadar Allah’ın koruması altındadır.

D. MÂÛN SURESİ

1. Mâûn Suresinin Okunuşu ve Anlamı

“Bismillâhirrahmânirrahîm.”

“Eraeytellezî yükezzibu biddîn. Fezâlikellezî yedu’ulyetîm. Velâ yehuddu alâ taâmil miskîn. Feveylün lil musallîn. Ellezîne hüm an salâtihim sâhûn. Ellezîne hüm yurâûne ve yemneûnel mâûn. ”

Bismillahirrahmanirrahim.

1 - Baksana şu dini, mahşer ve hesabı yalan sayana!

2 - O, yetimi şiddetle itip kakar.

3 - Muhtacı doyurmayı hiç teşvik etmez.

4 - Vay haline şöyle namaz kılanların.

5-7 - Ki onlar namazlarından gafilirdirler. (Kıldıkları namazın değerini bilmez, namaza gereken ihtimamı göstermezler.) İbadetlerini gösteriş için yaparlar, zekât ve diğer yardımlarını esirger, vermezler.

2. Mâûn Suresinin Genel Tanıtımı

Kur’ân-ı Kerim’deki sıralamada yüz yedinci, nüzul (iniş) sıralamasında on yedinci suredir. Tekâsür suresinden sonra Kafirun suresinden önce Mekke’de inmiştir. (Surenin tamamının veya son dört ayetinin Medine döneminde nazil olduğu şeklinde rivayetler vardır.) Sure adını son ayetinde geçen “mâûn” kelimesinden almıştır. Bu kelime “zekât; komşular arasında sıkça ödünç alınıp verilen çeşitli ev eşyası” anlamlarına gelmektedir. “Eraeyte, Din, Tekzib, Yetim” suresi olarak da adlandırılmaktadır.¹³¹

¹³¹ Kur’an Yolu, V/695.

Bu sure iki tip insan tasvirini kendisine konu edinmiştir. Birincisi: Allah'ın nimetlerini ve hesap gününü inkâr eden nankör insandır. İkincisi ise amellerini gösteriş için yapan riyakâr insandır.

Kısa bir sure olmasına rağmen Mâûn suresinde inkârcıların, din konusunda samimiyetsiz ve ikiyüzlü insanların ahlâkî ve içtimaî kötülüklerini tanıtmak suretiyle önemli mesajlar verilmiştir. Sure, içeriğinin önemine muhatapların dikkatini çekmek maksadıyla, “Dini yalanlayanı gördün mü?” şeklindeki soru ifadesiyle başlamaktadır. Müfessirler buradaki “din” kelimesinin “Kur'an, uhrevî yargı, Allah'ın hükmü, İslâm” gibi anlamlara geldiği görüşündedir.¹³² Bu ayetin, Mekke müşriklerinden olan ve kıyameti inkâr eden As b. Vâil hakkında nazil olduğu rivayet edilmektedir. Daha sonra, dini asılsız saymanın insanın ahlâkında meydana getirdiği olumsuz etkilere yetimlere karşı şefkatsiz davranıp onları hor görme örneğiyle vurgu yapılır. Kur'ân-ı Kerim'in başka ayetlerinde de yetimlerin mallarının ve haklarının korunup gözetilmesine dikkat çekilmektedir.¹³³ Ardından gelen ayette kınayıcı bir üslûpla yoksulların yiyeceklerini kendileri sağlamadıkları gibi başkalarını da buna özendirmekten uzak duranlara işaret edilir. Ayette “yoksulları doyurmak” yerine “yoksulun yiyeceği” denilmek suretiyle varlıklı olanların malında yoksulların haklarının bulunduğu belirtilmektedir.¹³⁴

Mâûn suresinde yetime yapılan kötü muamele bir nevi “dini inkâr” olarak niteleniyor. Surenin son dört ayetinde ibadetlerine riya karıştıranlar, iyiliğe engel olanlar veya yoksullardan ihtiyaç duydukları şeyleri esirgeyenler kınanıyor.

3. Mâûn Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Mâûn suresi ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Eğer mümkünse akıllı tahta kullanılmalıdır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Bu uygulama öğrencilerin dikkatini çekmekle beraber, kelimelerin doğru telaffuz edilmesine yardımcı olur. Daha

¹³² Fahreddin er-Râzî, *Meûâtihi'l- gayb*, XXXII, 112.

¹³³ 4/Nisâ, 6; 17/İsrâ, 34; 89/Fecr, 17; 93/Duhâ, 6–9.

¹³⁴ *Kur'an Yolu*, V/697.

sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Mâûn suresinde geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu surede dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya akıllı tahtada kelimelerin altı çizilir ve surenin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir. Daha sonra öğretmen sure hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.

Mâûn suresindeki anahtar kavramları şu şekilde belirleyebiliriz:

• Mâûn	• Yoksul
• Zekât	• Fakir
• Yardım	• Teşvik
• Din	• Veyl
• Mahşer	• Yazıklar olsun
• Hesap	• Namaz
• Yalan	• Gafil
• Yetim	• Gösteriş - Riya

Bu tespit yapıldıktan sonra kavramların tek tek açıklaması yapılır. Mâûn suresindeki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Mâûn: zekât; komşular arasında sıkça ödünç alınıp verilen çeşitli ev eşyası anlamlarına gelir.¹³⁵

¹³⁵ Kur'an Yolu, V/698.

Zekât: Bereket, fazlalık, temizlik; İslam dininin beş şartından biri olarak, sahip olunan ve belli miktarı aşan mal ve paranın yoksullara dağıtılması gereken kırkta biri ve bunun yoksullara dağıtılma işi anlamlarına gelmektedir.¹³⁶

Yardım: Elindeki imkânları ve gücü ihtiyacı olan biri için kullanma, muâvenet; bağış, iâne anlamlarına gelir.¹³⁷

Din: İnsanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan imanlarını, ona yapacakları ibadetlerin bütünü ve bu imana göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu; iman anlamlarına gelir.¹³⁸ Din kelimesinin başka bir anlamı da “ceza ve mükâfat” demektir. Bu nedenle insanın dünyada yaptıklarından dolayı sorgulanacağı ahiret gününe “Yevmü’-d-din; karşılıkların verildiği gün” denilmektedir.¹³⁹

Mahşer: Ahiret hayatında bütün insanların, dünyada yaptıklarının hesabını Allah huzurunda vermek üzere tekrar dirilip toplanacakları yer.¹⁴⁰

Hesap günü: Kıyamet günü, ahiret günü; insanların dünyada yaptıklarının karşılığının sorulması anlamlarına gelmektedir.

Yalan: Aldatmak maksadıyla bilerek söylenen gerçeğe aykırı, asılsız söz; uydurma, gerçek tarafı olmayan anlamlarına gelmektedir.¹⁴¹

Yetim: Babası ölmüş çocuk demektir. Yetim hakkı yemek ise bir yetimin hakkı olan ve el sürülmemesi gereken para veya maldan kendi adına faydalanmak, haram yemek demektir.¹⁴²

Yoksul: Maddi imkânı çok az olan, geçinmekte güçlük çeken kimse; kendisine zekât verilebilecek olan çok fakir kimse anlamlarına gelir.¹⁴³

¹³⁶ Kubbealtı, “zekât”, mad.

¹³⁷ Kubbealtı, “yardım”, mad.

¹³⁸ Kubbealtı, “din”, mad.

¹³⁹ Elmalılı, I/91.

¹⁴⁰ Kubbealtı, “mahşer”, mad.

¹⁴¹ Kubbealtı, “yalan”, mad.

¹⁴² Kubbealtı, “yetim”, mad.

¹⁴³ Kubbealtı, “yoksul”, mad.

Fakir: Yoksul kimse, muhtaç, fukara; zavallı, aciz, çaresiz kimse; kendisine zekât farz olacak miktarda mala veya paraya sahip olmayan kimse anlamlarına gelir.¹⁴⁴

Teşvik: Bir kimseyi bir şey yapma hususunda cesaretlendirme, gayrete getirme, heves ve istek verme anlamlarına gelir.¹⁴⁵

Veyl: Yazık, vah vah; cehennemde bir vadinin adı.¹⁴⁶

Yazıklar olsun: Kınama bildirir.

Gafil: Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan, gaflet içinde bulunan, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz kimse demektir.¹⁴⁷

Gösteriş: Kendini beğendirmek, karşısındakini etki altında bırakmak için olduğundan başka türlü görünme, göz boyama; yapmacıklı hareket etme demektir.¹⁴⁸

Riyâ: Olduğundan başka türlü görünme, özü sözü bir olmama, iki yüzlülük; bir ibadet veya iyiliğin Allah rızası için değil gösteriş için yapılması anlamlarına gelmektedir.¹⁴⁹

4. Mâûn Suresinde Verilmek İstenen Değerler

1. Ahireti inkâr eden kimselerin başkalarına küçük fedakârlıklarda dahi bulunmayacak kadar bencil bir karakterde oldukları belirtilmiştir.
2. Namazdan gafil olmak: Ona gereken önemi vermemek, vaktinin geçip geçmediğine pek aldırmamak, namazın manasından gaflet, dolayısıyla kıldığı namazların kendisi üzerinde güzel tesirler bulunmaması anlamlarına gelir.

¹⁴⁴ Kubbealtı, “*fakir*”, mad.

¹⁴⁵ Kubbealtı, “*teşvik*”, mad.

¹⁴⁶ Kubbealtı, “*veyl*”, mad.

¹⁴⁷ Kubbealtı, “*gafil*”, mad.

¹⁴⁸ Kubbealtı, “*gösteriş*”, mad.

¹⁴⁹ Kubbealtı, “*riyâ*”, mad.

3. Ahirette hesap vermeye inanmanın gereği olarak iki temel özellik vardır. Bunlar: namaz ibadetini hakkıyla yerine getirmek ve toplumsal yardımlaşmayı gerçekleştirmektir.
4. Ahiret inancından yoksun olanların kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyecekleri, fakirlerle ilgilenmeyecekleri, yetimi himaye etmeyecekleri, yoksulu doyurmayacakları belirtilmiştir.
5. Kötü insanların en belirgin özelliği, yetimleri küçümsemeleridir. Aynı zamanda fakir ve yoksul zavallılara gerekli yardımda bulunmamalarıdır.
6. Namazdan gafil olmak; kasten terk etmek veya ciddiye almamak, gösteriş yapmak ve ufak yardımları dahi engellemek münafıklık işaretidir. Namazlarını ve diğer ibadetlerini gösteriş için yapanlar ahiret azabıyla uyarılmıştır.
7. Riya: İş, söz ve davranışlarda gösterişe yer vermek; bir iyiliği veya güzel bir eylemi Allah'ın rızasını kazanmak niyetiyle değil; insanların beğenisi için yapmak demektir. Riya, büyüklenmeden kaynaklanır ve ikiyüzlü davranmaktır.
8. Dünyaya ait maddî ve manevî çıkarları elde etmek için, insanlar tarafından kutsal değerlere karşı beslenen bağlılık ve hürmet duygularının istismar edilmesi, rıyanın en kötü şeklidir. Bu tür davranışlar, hilekârlık ve yalancılıktır. İnsan şeref ve haysiyetine hakarettir.
9. Allah'ın emrini ve rızasını düşünerek değil de, gösteriş için ibadet etmek, âlim ve bilgili desinler diye ilimle uğraşmak, cömert tanınmak

için zekât ve sadaka vermek, riyanadan ibaret kötü bir davranışın ötesinde bir anlam ifade etmemektedir.¹⁵⁰

5. Mâûn Suresinden Çıkarılacak İlkeler

1. Riyanın her çeşidi ahlâksızlık olduğu halde, ibadetlerde riyakâr olmak çok daha büyük bir ahlâksızlıktır.
2. Allah'ın rızası dışında bir amaçla; gösteriş olarak ibadet yapmak, Allah rızasını ortadan kaldırır.
3. Gösteriş için ve bir çıkar düşüncesiyle Kur'an okumak, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek, sadaka vermek ibadetleri boşa çıkarır.
4. Allah'a ve insanlara karşı samimi davranarak riyanı uzak durmak, Allah rızasını, insanların övgüsü, isteği, yergisi, korkusu ve çıkar düşüncesine tercih etmek Müslüman'ın ahlâkî ilkesidir.
5. Allah'a gönülden ibadet etmekle toplumsal hayatta yardımlaşma, şefkat ve merhamet duyguları, dindarlık bakımından birbirinden ayrılamaz.
6. Ahiret hayatına inanmamak her türlü kötülüğün başıdır.
7. Yetimlere sahip çıkmak her müminin görevidir.
8. Allah'ın emirlerini ve yasaklarını hiçe sayanların hali zordur.
9. Menfaat için yapılan ibadet fayda vermez.
10. Namaz, hakkını vererek ve Allah rızası için kılınmalıdır.
11. Sosyal adaleti yaygınlaştırmak için sadaka ve zekâtları özenli bir şekilde vermek gerekir.

¹⁵⁰ Doğan Recai, Özafşar Mehmet Emin, *Temel İslam Bilgileri Ahlâkım*, DİB Yayınları, Ankara 2007, s.67.

6. Mâûn Suresinin Ana Fikri

Mâûn suresinde geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Bu surede hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşmak istenmiştir? Bu surede söz edilen fikir veya ana fikir nedir? Bu surede kim, kiminle hangi amaçla konuşmaktadır?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle Mâûn suresinin ana fikri belirlenerek tahtaya yazılır.

Mâûn suresinin ana fikri: Allah’ın nimetlerini ve hesap gününü inkar eden nankörler, amellerini gösteriş için yapan riyakarlar İslam’dan uzaklaşmıştır.

E. KEVSER SURESİ

1. Kevser Suresinin Okunuşu ve Anlamı

“Bismillâhirrahmânirrahîm.”

“İnnâ a’taynâkelkevser. Fesalli lirabbike venhar. İnne şânieke hüvel- ebter. ”

Bismillahirrahmanirrahim.

1 - Biz gerçekten sana verdik kevser.

2 - Sen de Rabbin için namaz kıl ve kurban kesiver.

3 - Doğrusu seni kötüleyendir ebter!

2. Kevser Suresinin Genel Tanıtımı

Kur’ân-ı Kerim’deki sıralamada yüz sekizinci, nüzul (iniş) sıralamasında ise on beşinci suredir. Mekke döneminde Adiyât suresinden sonra Tekâsür suresinden önce nazil olmuştur. Adını ilk ayette geçen “kevser” kelimesinden almıştır. İkinci ayette kurban kesmeden söz edildiği için “Nahr suresi” adıyla da anılmıştır. 3 ayetten ibaret olup Kur’an’ın en kısa suresidir.¹⁵¹

Kevser suresinde, Peygamber Efendimize verilen dünya ve ahiret nimetlerinden bahsedildikten sonra, kendisine Allah’a kulluk etmesi ve kurban kesmesi emrediliyor ve son olarak ona düşmanlık edenler kınanıyor.

Kevser suresi, As b. Vâil’in Mekkeli müşriklere Hz. Peygamber’den “nesli kesik (ebter)” diye bahsetmesi veya Hz. Peygamber’in erkek çocuğunun vefatı üzerine, düşmanlarının onun soyunun devam etmeyeceğini belirtmeleri üzerine nazil olmuştur. Hz. Peygamber’i teselli etmek üzere bu surenin indirildiği söylenebilir.¹⁵²

Kevser suresinin ilk ayeti Hz. Peygamber’e kevser verildiğini ifade etmektedir. Kevser kelimesi sözlükte sıfat olarak "çok, pek çok", isim olarak da "iyilik ve hayır"

¹⁵¹ Kur’an Yolu, V/699.

¹⁵² DİA, “Kevser” mad.

anlamına gelir. Hz. Peygamber’e bahşedildiği belirtilen kevserin ne olduğu konusunda geniş açıklamalar vardır. Hadislerde Kevser, Allah'ın Resûl-i Ekrem’e vermeyi vaad ettiği cennette bir ırmak olarak anılmış ve onun özellikleri hakkında geniş tasvirlerle yer verilmiştir. Yine hadis kaynaklarında tasvir edilen cennetteki havzın da kevserin bir uzantısı olup kevser adıyla anıldığı ifade edilmiştir.¹⁵³ Diğer taraftan âlimler, kevseri nübüvvet, Kur’ân-ı Kerim, İslam dini, İslam âlimleri, ümmetinin çokluğu, güzel ahlak, ilim, şefaathakkı, dualarının makbul olması gibi Resûl-i Ekrem’in nâil olduğu manevi lütuflar olarak da yorumlamışlardır.¹⁵⁴

Surenin ikinci ayetinde Rab (Allah) için namaz kılınıp “nahr” yapılması emredilmektedir. Müfessirler, buradaki namazın farz namazlar yahut kurban bayramı namazı veya genel anlamda namaz olduğunu, sözlükte “göğüs hizasına getirmek, boğazlamak; göğsün boyun tarafına gelen boğaz çukuru” anlamına gelen nahrın da kurban kesmek olduğunu belirtmişlerdir. Son ayette, asıl soyu kesik olanın Hz. Peygamber’e kin besleyip, ona dil uzatan kimseler olduğu belirtilir.¹⁵⁵

3. Kevser Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Kevser suresi ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Bu uygulama öğrencilerin dikkatini çekmekle beraber, kelimelerin doğru telaffuz edilmesine yardımcı olur. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Kevser suresinde geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu surede dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya akıllı tahtada kelimelerin altı çizilir ve surenin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir. Daha sonra öğretmen sure hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.

¹⁵³ DİA, “*Havz-ı kevser*”, mad.

¹⁵⁴ Taberî, *Câmi’ü'l-beyân*, XXX, 208–209; Fahreddin er-Râzî, XXXII, 124–128.

¹⁵⁵ *Kur’an Yolu*, V/701.

Kevser suresindeki anahtar kavramları şu şekilde belirleyebiliriz:

- Muhakkak
- Kevser
- Rab
- Namaz
- Nahr
- Kurban
- Ebter

Bu tespit yapıldıktan sonra kavramların tek tek açıklaması yapılır. Kevser suresindeki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Muhakkak: Şüphesiz, kesinlikle, ne olursa olsun, mutlaka anlamlarına gelir.¹⁵⁶

Kevser: Cennette bir nehir veya havuz; cana can katan hayat veren, saf, temiz, tatlı su anlamlarına gelir.¹⁵⁷

Rab: Bütün mahlûkatı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenabîhak, Allah anlamlarına gelir. Rabbe'l-âlemin ise, bütün âlemlerin sahibi ve efendisi olan Allah demektir.¹⁵⁸

Namaz: İslam dininde belli kurallara göre günde beş vakit yapılması müslümanların üzerine farz kılınmış olan ve İslam'ın beş şartından birini teşkil eden ibadet.¹⁵⁹

Nahr: Boğazlamak, kesmek anlamında Kurban bayramında kurban kesmek anlamına gelir.¹⁶⁰

Kurban: Allah yolunda kesilen koyun, dana, deve vb. hayvan anlamına gelir.¹⁶¹

¹⁵⁶ Kubbealtı, “*muhakkak*”, mad.

¹⁵⁷ Kubbealtı, “*kevser*”, mad.

¹⁵⁸ Kubbealtı, “*rab*”, mad.

¹⁵⁹ Kubbealtı, “*namaz*”, mad.

¹⁶⁰ Kubbealtı, “*nahr*”, mad.

¹⁶¹ Kubbealtı, “*kurban*”, mad.

Ebter: Kendisinden sonra zürriyeti kalmayan kimse; eksik, noksan, sonuçsuz anlamlarına gelir.¹⁶²

Ayrıca Kevser suresi “Kelime ve Kelime Grupları Üzerinde Çalışma Yapma” tekniği kullanılarak da öğrencilere sunulabilir.

Bu teknik için öğretmenin iyi bir hazırlık yapması gerekir. Öğretmen Kevser suresinin anlamıyla ilgili, karışık olarak kelime ve kelime grupları hazırlar ve bunları projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtır veya etkinlik kâğıtları hazırlar, öğrencilere dağıtır. (Yapboz olarak ya da üzerinde kelimelerin yazıldığı renkli kâğıtlar da hazırlanabilir.) Verilen kelimeler bir öğrenci tarafından yüksek sesle okunur ve düşünmeleri için bir dakika verilir. Sonra öğrencilere “Karışık olarak verilen bu kelimeleri kullanarak anlamlı bir cümle kuracağız ve Kevser suresinin anlamını kendimiz oluşturmaya çalışacağız.” denilir. İstekli öğrencilere söz verilir ve ilk kelimedenden başlamak suretiyle sırasıyla kelimeler yan yana dizilir böylece sure tamamlanır. Oluşturulan sure tahtaya yazılır, öğrencilerin de çalışma kâğıtlarına yazması istenir. Öğrencilere “Kevser suresinde söylenmek istenen nedir?” diye sorulur. Cevaplar alındıktan sonra öğretmen konuyu özetler ve dersi toparlar.

Kevser suresi, yapboz tekniği ile verilecektir. Sure tamamlandığında bir şekil ve resim oluşacaktır. Bunun için her parçaya bir kelime yazılır. Öğrencilerin dikkatini çekmek için renkli kâğıtlar, boyalar kullanılır. Surede geçen kelimeler karışık olarak yansıtılır. Ancak resmin görülmesi için parçalar birleştirilmiş olarak verilmelidir.

Kevser suresi anlamı: “Bismillahirrahmanirrahim. Biz gerçekten sana verdik kevser. Sen de Rabbin için namaz kıl ve kurban kesiver. Doğrusu seni kötüleyendir ebter!”

¹⁶² Kubbealtı, “*ebter*”, mad.

Namaz kıl	Sen de	Biz gerçekten
Doğrusu	Kurban kes	Kevser
Sana verdik	Ebter	Rabbın için
Seni kötüleyendir		

Öğretmen “Karışık olarak verilen bu kelimeleri birleştirelim ve Kevser suresinin anlamını bulalım. Suremizi cümle haline getirdiğimizde bir şekil ortaya çıkacak” der.

Bu şeklin ne olduğu, öğrencilerin merakını artırmak ve bulmaya teşvik etmek amacıyla söylenmeyebilir. Öğrenciler bulmakta zorlanırlarsa şeklin ne olduğu, ipucu vermek amacıyla söylenebilir.

Öğrenciler kelime ve şekilden hareketle sırasıyla kelimelerin hangisi olacağı konusunda tahminde bulunurlar. Sure tamamlanır ve böylece şekil de ortaya çıkar. Şeklin öğrencilerin hoşuna giden ilgi çekici özellikte olması motivasyonu artırır.

Surenin anlamı bütün olarak tahtaya yansıtılır ve öğrencilere “Kevser suresinde söylenmek istenen nedir? Dikkatinizi çeken hususlar nelerdir? Surenin bize vermek istediği mesaj, ana fikir ne olabilir? Soruları sorulur. Öğrencilerin bu konudaki düşünceleri alınır. Öğretmen konuyu toparlar ve bir özetle dersi sonlandırır.

4. Kevser Suresinde Verilmek İstenen Değerler

1. Mekke’de nazil olan bu sure Kur’ân-ı Kerim’in vahyin başlangıç döneminde indirilen surelerindendir. Kur’ân’ın en kısa suresi olup 3 ayettir. Yüce Allah’ın, Resulüne lütfettiği feyiz ve bereketi, beşeriyetin gönüllerinde nail olduğu saltanatı beyan eder.
2. Kevser, çok hayır demek olup risalet, Kur’ân, şefaet makamı, ilim gibi hususları da kapsar. Kevser, ayrıca cennette Peygamberimize verilen

havuzun adıdır.

3. Hz. Peygamber'den, kendisine bahşedilen hayırlar karşılığında bütün şükür biçimlerini kapsayan namaz ve kurban ibadetlerini yerine getirmesinin istendiğini söylemek daha uygun görünmektedir.
4. Allah, Hz. Muhammed'e erkek çocuklar vermiş, fakat bu çocukların vefat etmesi onun son peygamber olması, hilâfetin de ümmetin tercihi bırakılması gibi birtakım hayırlı sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca neslinin devam etmeyeceğini söyleyen düşmanları yok olup giderken onun soyu kızı Fâtıma ile devam ettiği gibi kendisine inanan ümmeti de büyük sayılara ulaştırmıştır.
5. İşte bu ilâhî hitap, daha ortada bir şey yokken Müslümanlığın dünyaya nasıl yayılacağını, bir mutluluk ve huzur kaynağı olacağını gösteriyor. Bu dine düşman olanların her zaman ve her yerde ebter ve güdük kalacaklarını, dünyada nam ve nişanları kalmayacağını haber veriyor ve Peygamber'in de kıyamete kadar adının anılacağını, dünyada olduğu gibi ahirette de Kevser nimetinin kendisine verileceğini müjdeliyor. Bu tükenmek bilmeyen nimete karşı Cenâb-ı Hakk'ın namaz ve kurban ibadetlerini emir buyurması, bu ibadetlerin Allah katındaki önemini gösteriyor.

5. Kevser Suresinden Çıkarılacak İlkeler

1. Allah, Peygamber Efendimize ve ümmetine kurbanlarını yalnız Allah rızası için kesmelerini emretmiştir.
2. Kâfirler; Efendimizin maddî, özellikle manevî neslinin kesileceğini, adının sanının unutulacağını bekleyerek ebter demişlerdi. Ama her nesilden yüz milyonlarca müslüman cemaat, bu surenin ifade ettiği ilahî bereketin pek çarpıcı bir örneğidir.
3. Peygamber Efendimize ve getirdiği dine buğz edenler, dünya ve

ahiret mutluluğundan mahrum kalırlar. Öldükten sonra güzel bir şekilde anılmazlar.

4. Asıl soyu kesik olan, Hz. Peygamber'e kin besleyip ona dil uzatan kimsedir.
5. Allah'a, Hakk'a ve iyiliğe davet edenin soyu asla kesik olmaz. O yaptığı iyiliklerle ve bıraktığı güzelliklerle daima anılır.
6. Peygamber Efendimize gönülden uyanlar, O'nun getirdiği dini güzelce yaşayanlar, her yerde O'nu temsil ettiğinin bilincinde olarak davranış sergileyenler, dünya ve ahirette büyük mutluluğa ulaşırlar.

6. Kevser Suresinin Ana Fikri

Kevser suresinde geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Bu surede hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşmak istenmiştir? Bu surede söz edilen fikir veya ana fikir nedir? Bu surede kim, kiminle hangi amaçla konuşmaktadır?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle Kevser suresinin ana fikri belirlenerek tahtaya yazılır.

Kevser suresinin ana fikri: Allah başta Peygamberimiz olmak üzere tüm müslümanlara pek çok hayırlar vermiştir. Bundan dolayı bütün davranışlarımız, ibadetlerimiz yalnız Allah için olmalıdır.

F. NASR SURESİ

1. Nasr Suresinin Okunuşu ve Anlamı

“Bismillâhirrahmânirrahîm.”

“İzâ câe nasrullâhi vel-feth, ve raeytennâse yedhulûne fî dînillâhi efvâcâ, fesebbih bihamdi Rabbike vestağfirhu innehû kâne tevvâbâ.”

Bismillahirrahmanirrahim.

1 - Allahın yardım ve zaferi geldiği zaman,

2 - Ve insanların kabile kabile Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman,

3 - Rabbine hamd ile tesbih et ve O'ndan af dile. Çünkü O Tevvab'dır, tevbeleri çok kabul eder.

2. Nasr Suresinin Genel Tanıtımı

Kur'ân-ı Kerim'deki sıralamada yüz onuncu, iniş (nüzul) sırasına göre yüz on dördüncü suredir. Sure 3 ayetten meydana gelmektedir. Medine döneminde Tevbe suresinden sonra nazil olduğu ve Kur'an'ın bütün olarak indirilen son suresi olduğu kabul edilir. Surenin Veda haccı sırasında (Zilhicce 10 / Mart 632) Mina'da nazil olduğunu kaynaklarda yer alır.¹⁶³

Sure adını ilk ayetinde geçen “nasr” (yardım, zafer) kelimesinden alır. Ayrıca “İzâ câe nasrullah”, “Fetih” ve Hz. Peygamber'in vefatına işaret ettiği için “Tevdî” (Veda) suresi olarak da isimlendirilir. Nasr suresinde Allah'ın Hz. Peygamber'e nasip ettiği zafer, fetih ve fetih sonrası insanların gruplar halinde İslam'a girmelerinden bahsedilmektedir.¹⁶⁴

Kur'an-ı Kerim'de daha önce nazil olan ayetlerde Allah hidayet ve hak dinle gönderdiği peygamberine zafer vereceğini vaad etmişti.¹⁶⁵ Bu surede ilâhî yardımın gelip fethin gerçekleştiği ve insanların gruplar halinde Allah'ın dinine girdiği belirtilmiş.

¹⁶³ Kur'an Yolu, V/706.

¹⁶⁴ Kur'an Yolu, V/706.

¹⁶⁵ 9/Tevbe, 32-33; 61/Saf, 8-9.

Resûlullah'tan Cenâb-ı Hakk'ı övgü ifadeleriyle yüceltmesi ve bağışlanma talebinde bulunması istenmiştir. Surede geçen "ilâhî yardım ve zafer" (nasr, feth) hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Hz. Peygamber ve ashabı, vahyin başlangıcından itibaren Hudeybiye Antlaşması'na kadar (6/628) büyük sıkıntılar çekmişti. Yirmi yıla yaklaşan bu süre içinde müslümanlar maddî ve manevî bakımdan donandıktan sonra ilâhî yardım ve zafer dönemi gelmiş ve Resûl-i Ekrem'in vefatından iki üç ay öncesinde başarı zirve noktaya ulaşmıştır. Sahabe'den bazıları bu ayetlerden Hz. Peygamber'in görevinin tamamlandığı ve artık vefatının yakın olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Bundan dolayı sureye "vedalaşma" anlamında "Tevdî" ismi de verilmiştir. Nitekim bu ayetler indikten sonra Hz. Peygamber'in ancak seksen gün gibi kısa bir süre yaşadığı rivayet edilmektedir.¹⁶⁶

Hz. Aişe'den gelen rivayetlerde Resûlullah'ın Nasr suresinin nüzulünden sonra namaz sırasında ve diğer zamanlarında Allah'ı tesbih edip O'na hamd ettiği ve istiğfarda bulunduğu belirtilmektedir.¹⁶⁷ İbn Abbas (r.a) çocuk sayılacak yaşta olmasına rağmen, Hz. Ömer (r.a) onu istişare meclisine çağırır, ashabın büyükleri bunu tuhaf bulurlardı. Bir gün mecliste: "Nasr suresi hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Çeşitli cevaplar verildi. Sonra İbn Abbas'a sordu. "Resûlullah'ın vazifesinin tamamlanıp ecelinin yaklaştığı bildiriliyor" dedi. Hz. Ömer cevabını takdir edip: "Hâlâ bu gencin toplantımıza katılmasına itiraz eden var mı?" dedi.¹⁶⁸

3. Nasr Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Nasr suresi ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde öğretmen tarafından cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: "Nasr suresinde geçen anahtar kavramlar hangileridir?", "Bu surede dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?" Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya kavramların altı çizilir ve surenin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir.

¹⁶⁶ *Kur'an Yolu*, V/708; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I/217, 338.

¹⁶⁷ Buhârî, *"Tefsîr"*, 110/1-2; Müslim, *"Salât"*, 218-220.

¹⁶⁸ Buhârî, *"Tefsîr"*, 110/4.

Nasr suresindeki anahtar kavramları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Nasr
- Fetih
- Yardım
- Zafer
- Fevç - fevç
- Kafiye – grup
- Allah'ın Dini
- Hamd
- Rab
- Tesbih etmek
- Af
- Tevvab

Kavramlar bu şekilde sıralandıktan sonra tek tek açıklanır. Nasr suresindeki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Nasr: Yardım, zafer, galibiyet, nusret anlamlarına gelir.¹⁶⁹

Fetih: Açma, açılma; bir memleket, şehir veya mevki düşman elinden alma, ele geçirme, zaptetme anlamlarına gelir.¹⁷⁰

Yardım: Elindeki imkânları ve gücü ihtiyacı olan biri için kullanma, muâvenet; bağış, iâne anlamlarına gelir.¹⁷¹

Zafer: Savaşta kazanılan galibiyet; büyük gayret ve emek sonucunda elde edilen başarılı sonuç anlamlarına gelir.¹⁷²

Fevç - fevç: Akın akın, akan bir kalabalık halinde anlamına gelir.¹⁷³

Kafiye: Birlikte yolculuk edenlerin meydana getirdiği topluluk; gruplar halinde anlamına gelir.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Kubbealtı, “*nasr*”, mad.

¹⁷⁰ Kubbealtı, “*fetih*”, mad.

¹⁷¹ Kubbealtı, “*yardım*”, mad.

¹⁷² Kubbealtı, “*zafer*”, mad.

¹⁷³ Kubbealtı, “*fevç*”, mad.

¹⁷⁴ Kubbealtı, “*kafiye*”, mad.

Allah'ın dini: İslam dini.¹⁷⁵ Bu surede, insanların din olarak İslam'ı seçip müslüman olmaları anlamında kullanılmıştır.

Hamd: Kulun Allah'ın yüceliğini, sonsuz lütuf ve ihsanı karşısında yaratanına minnet ve şükran duygularını bildirmesi, anlamlarına gelir.¹⁷⁶

Rab: Bütün mahlûkatı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenabıhak, Allah anlamlarına gelir. Rabbe'l-âlemin ise, bütün âlemlerin sahibi ve efendisi olan Allah demektir.¹⁷⁷

Tesbih etmek: Allah'ı takdis ve tenzih etme, Allah'ın her türlü kusurdan ve noksanlıktan uzak olduğunu dile getirme anlamlarına gelir.¹⁷⁸

Af: Suç, kusur ve hatayı bağışlama anlamına gelir. Af dilemek, özür dilemek, bağışlanma dilemek anlamında kullanılır.¹⁷⁹

Tevvab: Kullarını gûnahtan vazgeçiren, tövbe yollarını kolaylaştıran ve tövbeleri kabul eden, anlamında esma-i hüsnadandır. (Allah'ın en güzel isimlerindendir.)¹⁸⁰

4. Nasr Suresinde Verilmek İstenen Değerler

1. Nasr yani Allah'ın yardımından maksat, Mekke putperestlerine veya bütün düşmanlarına karşı Allah'ın Hz. Peygamber'e yardım etmesi ve onu zafere kavuşturmasıdır. Dinin kemale ermesi, son şeklini alması, anlamına da gelmektedir. Fetih'ten kasıt ise “fetihlerin fethi” olan Mekke'nin fethidir ve Hz. Peygamber'e nasip olan bütün fetihlerdir.
2. Surede Hz. Peygamber'in şahsında genel olarak müminlere hitap edilerek, Allah Teâlâ kendilerine bir nimet ve yardım lûtfettiğinde O'na hamd etmeleri ve şükretmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

¹⁷⁵ Kubbealtı, “*din*”, mad.

¹⁷⁶ Kubbealtı, “*hamd*” mad.

¹⁷⁷ Kubbealtı, “*rab*”, mad.

¹⁷⁸ Kubbealtı, “*tesbih*”, mad.

¹⁷⁹ Kubbealtı, “*af*”, mad.

¹⁸⁰ Kubbealtı, “*Tevvab*”, mad.

3. Müslümanlar ilk devirlerinde hem az, hem fakir idiler. Düşmanların sayıları, kuvvet ve kudretleri ise onlarla ölçülemeyecek kadar çoktu. Bundan ötürü her vakit düşmanların maddî ve manevî baskıya uğruyorlar ve bu yüzden kalpleri hep üzüntü ve sıkıntı içindeydi.
4. Bir taraftan müminlerin bu hâli, diğer taraftan Kureyş'in yalanlamaları, Peygamberimizi çok üzüyordu. Peygamber Efendimiz ve müminler "Hak bâtıla tam bir galebe çalsın" istiyorlardı. İşte bu sure bütün bunlara cevap olmak üzere indirilmiş.
5. Nasr suresinde müminlere elde ettikleri zafer ve gücün, benimsedikleri dinin yerleşip yayılması şeklindeki nimetlere karşılık Allah'a hamd ederek şükürde bulunmaları, manevî sahada gelişmeleri için Allah'tan mağfiret dilemeleri yönünde mesaj verilmektedir.
6. İnsan hayatta elde ettiği başarılarından, kazandığı zaferlerden dolayı daima Allah'a şükretmeli; onları Allah'ın bir lütfu sayarak hiç şırmamalı ve Allah'ı unutmamalıdır. Allah'ı unutarak bütün başarıyı kendisine mal etmek, ilâhî kudretle beşerî aczi bilmemekten ileri gelir ki bu büyük bir gaflettir.¹⁸¹

5. Nasr Suresinden Çıkarılacak İlkeler

1. Zafer manasına gelen Nasr suresi, adını ilk ayetinden almaktadır. Hz. Peygamber'in tebliğinin gayesine ulaştığını, dolayısıyla dünyadaki görevinin tamamlanıp Allah'a dönme zamanının geldiğini haber vermektedir.
2. Fetih'ten (zafer) kasıt Mekke'nin fethi olup hicri 8. yılın Ramazan ayında gerçekleşmiştir. 10. yılın Rebiülevvel ayında da Efendimiz ahirete irtihal etmişlerdir.
3. Allah'a verdiği nimetlerden dolayı hamd etmeliyiz. Allah'a yönelerek bağış ve af dilemeliyiz.

¹⁸¹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2005.

4. Hayatta elde ettiğimiz başarılarından ve kazandığımız zaferlerden dolayı daima Allah’a şükretmeliyiz. Asla şımarıklığa düşmemeliyiz.
5. Ulaştığımız başarının Allah’tan olduğunu, bizim ise aciz bir kul olduğumuzu unutmamalıyız.
6. Başarılı olmak için gereken çabayı göstermeliyiz; ama başarıları Allah’ın bir lütfu sayarak hiç gurura kapılmamalıyız.
7. Mümin kendine aşırı güvenden kaçınmalı, tersine mütevazı ve kendi zaafının bilincinde olmalıdır.
8. Allah’a tam teslimiyet içinde olmalıyız. Zorda kaldığımız zaman Allah’tan yardım dilemeliyiz; muhakkak O bizi duyar.

6. Nasr Suresinin Ana Fikri

Nasr suresinde geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Bu surede hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşmak istenmiştir? Bu surede söz edilen fikir veya ana fikir nedir? Bu surede kim, kiminle hangi amaçla konuşmaktadır?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle Nasr suresinin ana fikri belirlenerek tahtaya yazılır.

Nasr suresinin ana fikri: Allah’ın yardım ve zaferi daima inananlarla beraberdir. Yüce Allah tövbeleri kabul edendir.

G. İHLÂS SURESİ

1. İhlâs Suresinin Okunuşu ve Anlamı

“Bismillâhirrahmânirrahîm.”

“Kul hüvallâhu ehad. Allâhussamed. Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekûn lehû küfüiven ehad.”

Bismillahirrahmanirrahim.

1 - De ki: O, Allah’dır, Tekdir.

2 - Allah Samed’dır.

3 - Ne doğurdu, ne de doğuruldu.

4 - Ne de herhangi bir şey O'na denk oldu.

2. İhlâs Suresinin Genel Tanıtımı

Kur’ân-ı Kerim’deki sıralamada yüz on ikinci, iniş sırasına göre yirmi ikinci suredir. Nas suresinden sonra, Necm suresinden önce Mekke’de inmiştir. İhlâs suresi 4 ayetten oluşur ve adını konusundan alır. Surenin yirmiden fazla adı vardır; ancak yaygın olarak İslâm dininin temel ilkesi tevhid inancının veciz bir ifadesi olan İhlâs adıyla tanınmıştır. En çok kullanılan isimlerinden biri de surenin ilk ayeti olan “Kul hüvallâhü ahad” dır. Sure özellikle Türk sözlü kültüründe “Kul hüvallah”, bunun da kısaltılmışı olan “Kul hü” şeklinde, ayrıca “İhlâs-ı şerif” isimleriyle anılır.¹⁸²

İhlâs suresinde Allah’ın bazı sıfatları veciz bir şekilde ifade edilirken, İslam’ın esası olan tevhid inancı (Allah’ın birliği) özlü bir şekilde dile getirilmiştir. Suresinin muhtevasıyla ilgili en önemli konu, ilk iki ayette geçen “ahad” ve “Samed” kelimelerinin anlamlarıdır. Ahad sıfatı Allah’a nisbet edildiğinde O’nun birliğini, tekliğini ve eşsizliğini ifade eder; bu anlamıyla tenzihî veya selbî sıfatları da içerir. Bu

¹⁸² Kur’an Yolu, V/713.

sebeple ahad sıfatı bazı istisnalar dışında Allah'tan başkasına nisbet edilemez. Surenin ilk ayetinde Allah lafzıyla bütün subûî sıfatlara, ahad lafzıyla da selbî sıfatlara işaret edildiği anlaşılmaktadır.¹⁸³

3. İhlâs Suresinin İsimleri

Sadece bazı isimlerini zikredeceğimiz İhlâs suresinin, yirmiden fazla ismi veya vasfı vardır. Bu özelliği de İhlâs suresinin pek değerli ve çok önemli bir sure olduğunu gösterir. Bu isimlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Esas: Kur'an'ın ihtiva ettiği esaslar ana hatları ile bu surede bulunduğundan dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir.
2. Tevhid: Allah'ın birliği inancını öz olarak ifade ettiği için bu isim verilmiştir.
3. Tecrîd: Surede hiçbir şeyin Allah'a benzetilemeyeceği, O'nun her şeyden üstün olduğu anlatıldığı için bu şekilde isimlendirilmiştir.
4. Necat: Allah'a bu surede anlatıldığı şekilde inananlar kurtuluşa erecekleri için necat (kurtuluş) adıyla da anılır.
5. Velayet: Bu surede anlatıldığı şekliyle iman edildiği takdirde Allah'ın sevgisi ve dostluğu kazanılacağı için velayet adı da verilmiştir.
6. İhlâseyn: Kafirun suresiyle birlikte bu şekilde isimlendirilir.
7. Muavvizât: Felak ve Nas sureleriyle birlikte bu şekilde isimlendirilir.

Ayrıca, fazla yaygın olmamakla birlikte “Samed, tefrid, marifet, cemâl, nisbet, bereket, berâet, müzekkire, nûr, eman” gibi isimlerle de anılmaktadır.¹⁸⁴

¹⁸³ DİA, “*Ahad*”, mad.

¹⁸⁴ Kur'an Yolu, V/713; DİA, “*İhlâs suresi*”, mad.

4. İhlâs Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

İhlâs suresi ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Bu uygulama öğrencilerin dikkatini çekmekle beraber, kelimelerin doğru telaffuz edilmesine yardımcı olur. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “İhlâs suresinde geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu surede dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya akıllı tahtada kelimelerin altı çizilir ve surenin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir. Daha sonra öğretmen sure hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.

İhlâs suresindeki anahtar kavramları şu şekilde belirleyebiliriz:

- İhlâs
- Tevhid
- Allah
- Ahad
- Tek - Bir
- Samed
- Doğmak
- Doğurmak
- Denk olmak

Bu tespit yapıldıktan sonra kavramların tek tek açıklaması yapılır. İhlâs suresindeki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

İhlâs: Gösterişsiz ve yapmacıksız inanış, çok samimi bağlılık, tam doğruluk; kulun bütün amel, ibadet ve davranışlarının şirk ve gösterişten uzak olarak sadece Allah için olması anlamına gelmektedir.¹⁸⁵

Tevhid: Allah'ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söylemek anlamına gelir.¹⁸⁶

Allah: Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık; İslam dinine göre bütün kemal sıfatlarının kendisinde bulunduğu, mutlak, hakiki, eksiksiz, ezeli, ebedi, her şeyin sahibi, yaratıcısı olup eşi ve benzeri olmayan varlık; Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden en büyüğü, ulûhiyete ait sıfatlarının hepsini kendinde toplayan en büyük ismidir.¹⁸⁷

Ahad: Tek, bir anlamında esma-i hüsnadandır. (Allah'ın en güzel isimlerindendir.)¹⁸⁸

Tek – Bir: Biricik, yegâne, eşi olmayan demektir.¹⁸⁹

Samed: Her türlü istek ve ihtiyacı karşılayacak güce sahip bulunan, hiç kimseye veya hiçbir şeye muhtaç olmayan anlamında esma-i hüsnadandır. (Allah'ın en güzel isimlerindendir.)¹⁹⁰

Doğmak: Gününü tamamlayıp ana karnından dışarıya çıkmak, dünyaya gelmek anlamına gelir.¹⁹¹

Doğurmak: Doğum yoluyla dünyaya getirmek demektir.¹⁹²

Denk olmak: Eşitlik, kıymeti veya niteliği bakımından aynı değerde olan şey

¹⁸⁵ Kubbealtı, “*ihlâs*”, mad.

¹⁸⁶ Kubbealtı, “*tevhid*”, mad.

¹⁸⁷ Kubbealtı, “*Allah*”, mad.

¹⁸⁸ Kubbealtı, “*Ahad*”, mad.

¹⁸⁹ Kubbealtı, “*tek*”, mad.

¹⁹⁰ Kubbealtı, “*Samed*”, mad.

¹⁹¹ Kubbealtı, “*doğmak*”, mad.

¹⁹² Kubbealtı, “*doğurmak*”, mad.

veya kimse anlamlarına gelir.¹⁹³

Ayrıca İhlâs suresi “Kelime ve Kelime Grupları Üzerinde Çalışma Yapma” tekniği kullanılarak da öğrencilere sunulabilir.

Bu teknik için öğretmenin iyi bir hazırlık yapması gerekir. Öğretmen İhlâs suresinin anlamıyla ilgili, karışık olarak kelime ve kelime grupları hazırlar ve bunları projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtır veya etkinlik kâğıtları hazırlar, öğrencilere dağıtır. (Yapboz olarak ya da üzerinde kelimelerin yazıldığı renkli kâğıtlar da hazırlanabilir.) Verilen kelimeler bir öğrenci tarafından yüksek sesle okunur ve düşünmeleri için bir dakika verilir. Sonra öğrencilere “Karışık olarak verilen bu kelimeleri kullanarak anlamlı bir cümle kuracağız ve İhlâs suresinin anlamını kendimiz oluşturmaya çalışacağız.” denilir. İstekli öğrencilere söz verilir ve ilk kelimedenden başlamak suretiyle sırasıyla kelimeler yan yana dizilir böylece sure tamamlanır. Oluşturulan sure tahtaya yazılır, öğrencilerin de çalışma kâğıtlarına yazması istenir. Öğrencilere “İhlâs suresinde söylenmek istenen nedir?” diye sorulur. Cevaplar alındıktan sonra öğretmen konuyu özetler ve dersi toparlar.

İhlâs suresi, yapboz tekniği ile verilecektir. Sure tamamlandığında bir şekil ve resim oluşacaktır. Bunun için her parçaya bir kelime yazılır. Öğrencilerin dikkatini çekmek için renkli kâğıtlar, boyalar kullanılır. Surede geçen kelimeler karışık olarak yansıtılır. Ancak resmin görülmesi için parçalar birleştirilmiş olarak verilmelidir.

İhlâs suresi anlamı: “O, Allah’dır, Tekdir. Allah Samed’dır. Ne doğurdu, ne de doğuruldu. Ne de herhangi bir şey O’na denk oldu.”

O’na denk oldu	Tekdir	Ne doğurdu
Samed’dır.	Ne de herhangi bir şey	
Ne de doğuruldu	O, Allah’dır	

¹⁹³ Kubbealtı, “denk”, mad.

Öğretmen “Karışık olarak verilen bu kelimeleri birleştirelim ve İhlâs suresinin anlamını bulalım. Suremizi cümle haline getirdiğimizde bir resim ortaya çıkacak” der.

Bu resmin ne olduğu, öğrencilerin merakını artırmak ve bulmaya teşvik etmek amacıyla söylenmeyebilir. Öğrenciler bulmakta zorlanırlarsa resmin ne olduğu, ipucu vermek amacıyla söylenebilir.

Öğrenciler kelime ve resimden hareketle sırasıyla kelimelerin hangisi olacağı konusunda tahminde bulunurlar. Sure tamamlanır ve böylece resim de ortaya çıkar. Resmin öğrencilerin hoşuna giden ilgi çekici özellikte olması motivasyonu artırır.

Surenin anlamı bütün olarak tahtaya yansıtılır ve öğrencilere “İhlâs suresinde söylenmek istenen nedir? Bu surede Allah bize kendini nasıl tanıtmıştır? Dikkatinizi çeken hususlar nelerdir? Surenin bize vermek istediği mesaj, ana fikir ne olabilir? Soruları sorulur. Öğrencilerin bu konudaki düşünceleri alınır. Öğretmen konuyu toparlar ve bir özetle dersi sonlandırır.

5. İhlâs Suresinde Verilmek İstenen Değerler

1. Mekke’de nazil olmuş olup 4 ayettir. İlk vahyedilen surelerden olan bu sure, adını konusundan alır. Kur’ân’ın hülâsası ve halis tevhidi ortaya koyması ile ihlâs adı verilmiştir. Bu sure şirkin her çeşidini pek özlü bir şekilde reddetmektedir.
2. Sure hangi dinî inanıştan gelirse gelsin, hangi fikir ve felsefî düşünceden kaynaklanmış olursa olsun Allah hakkındaki bütün yanlış inanç ve telakkileri ortadan kaldırmak, Allah’ı doğru sıfatlarıyla ve lâayık olduğu özellikleriyle tanıtmak için inmiştir.
3. Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın varlığı ve birliği daima birlikte vurgulanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’in, özellikle Mekke döneminde inen ayetleri, Allah’ın varlığı ve birliği üzerinde yoğun olarak durmaktadır. Allah Teâlâ’nın varlığına inanmak mümin olmanın ilk esasıdır.
4. Hıristiyanlık gibi Allah’ı baba, oğul, Ruhü'l-Kudüs diye üç kabul eden

ve hepsini ilahlık itibariyle bir sayan; Mekke putperestleri gibi, meleklerle Allah'ın kızları diyen dinlerin bozuk oldukları bildiriliyor.

5. Hulul, yani Allah'ın insan vücuduna girdiği inancını taşıyan, insanı ilâhlaştıran dinlerin ve inançların bozuk oldukları belirtiliyor. Şirk yani “Allah'a denk ve eşit ilâhlar tanımak” konusuna ve yanlışlığına vurgu yapılıyor.
6. Surenin iki ispat cümlesiyle iki nefiy cümlesinden meydana gelmesi, Allah'ın subûtî sıfatları ile selbî sıfatları arasında bir dengenin kurulması gerektiğine işaret eder. Zira subûtî sıfatlarda aşırı gidip Allah'ı yalnızca teşbih ve temsil yoluyla tanımaya çalışmak sonuçta insanları teşbih ve tecsîme, hatta çok tanrıcılığa götürebildiği gibi selbî sıfatlarla tanımlamada aşırılığa kaçıp O'nu sadece tenzih yoluyla tanıtmanın da insanları büsbütün red ve inkâra götürme tehlikesi taşıdığı görülmüştür. Böylece sure, bir yandan İslâm'daki Allah tasavvurunu açık bir biçimde ifade ederken öte yandan dolaylı olarak diğer dinlerdeki tanrı tasavvurlarının yanlışlığını ortaya koymaktadır.
7. Allah Teâlâ, insanlığa gönderdiği son ilâhi kitap Kur'an-ı Kerim'de bizlere bazı sıfatlarını bildirmektedir. Allah kendisini sıfatlarıyla tanıtmaktadır.
8. Peygamber Efendimiz, Felak ve Nâs sureleriyle birlikte İhlâs suresinin de korunma (istiâze) maksadıyla okunabileceğini söylemiş ve kendisi de yatarken bu sureleri okumuştur.¹⁹⁴

¹⁹⁴ Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, III, 417; Buhârî, “*Fezâ'ilü'l- Kur'an*”, 14; Nesâî, “*İsti'âze*”, 1.

6. İhlâs Suresinden Çıkarılacak İlkeler

1. “Tevhid dini“ olan dinimiz İslâm’ın temeli, bir olan Allah inancına dayanır.
2. Allah Samed’dir. Suredeki anlama göre, “var oluş bakımından kimseye muhtaç olmayıp her şeyin varlığını kendisine borçlu olduğu vâcibü’l-vücûd (zorunlu varlık)” demektir.
3. İslâm’ın ilk yıllarında Mekke döneminde indirilen İhlâs suresi Allah’ın Zati sıfatlarıyla ilgili bilgiler vermektedir.
4. İhlâs suresi, Allah’ın “Vahdaniyet” sıfatını ve özelliklerini açıklamaktadır. Bu sureye göre, Allah’ın ortağı, oğlu veya kızı yoktur. O, bir anne-baba değildir. Bir anne-babanın oğul veya kızı da değildir.
5. Hiç bir şey Allah’ın eşi ve benzeri olamaz. Allah’tan başka ilah yoktur.
6. Allah’ın dışında başkalarına kul olmak İslâm inancına göre kesinlikle yasaklanmıştır.
7. Bazı dinlerde görülen putlara, tabiat olaylarına, insanlara tapınmayı İslâm dini kesin olarak yasaklamış, Allah’tan başkasına ibadeti şirk saymıştır.
8. Allah birdir, Allah’ın ne zatında ne sıfatlarında ne de işlerinde ortağı, dengi, benzeri yoktur.
9. Allah’ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Bütün varlıklar O’na muhtaçtır. Bunun aksine olan, buna aykırı düşen her inanç ve her fikir yanlıştır.

7. İhlâs Suresinin Ana Fikri

İhlâs suresinde geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu

sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Bu surede hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşılacak istenmiştir? Bu surede söz edilen fikir veya ana fikir nedir? Bu surede kim, kiminle hangi amaçla konuşmaktadır?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle İhlâs suresinin ana fikri belirlenerek tahtaya yazılır.

İhlâs suresinin ana fikri: Yüce Allah’ın eşi ve benzeri yoktur. O bütün şirklerden uzaktır.

H. FELAK SURESİ

1. Felak Suresinin Okunuşu ve Anlamı

“Bismillâhirrahmânirrahîm.

“Kul eûzu birabbil felak. Min şerri mâ halak. Ve min şerri Ğâsıkın izâ vekab. Ve min şerrin neffâsâti fil ukad. Ve min şerri hâsidin izâ hased.”

Bismillahirrahmanirrahim.

1 - De ki: Sabahın Rabbine sığınırım.

2 - Yarattığı şeylerin şerrinden,

3 - Karanlığa çöktüğü zaman gecenin şerrinden

4 - Düğümlere üfleyip büyü yapan büyücü kadınların şerrinden,

5 - Ve hased ettiği zaman hasetçinin şerrinden.

2. Felak Suresinin Genel Tanıtımı

Kur’ân-ı Kerim’deki sıralamada yüz on üçüncü, iniş sırasına göre yirminci suredir. Fil suresinden sonra, Nas suresinden önce Mekke’de inmiştir. Sure adını ilk ayetinde geçen “sabah” anlamına gelen Felak kelimesinden almıştır. 5 ayetten meydana

gelen Felak suresi, Nas suresiyle birlikte “Muavvizeteyn” (Muavvizeteyn: her türlü kötülükten Allah’a sığınmayı ifade etmekle başlayan iki sure), İhlâs ve Nas sureleriyle birlikte “Muavvizât” adını alırlar.¹⁹⁵

Felak suresinde bazı kötülüklerden dolayı Allah’a sığınılması öğütlenmektedir. Sureye “sabahın rabbine sığınma” emriyle başlanmaktadır. “Felak” kelimesi etrafında çeşitli yorumlar yapılmıştır. Ancak ilk ayetin bir sonraki ayetle bağlantısı hesaba katıldığında “felak” kelimesinin, kâinatın yokluk alanından bir patlama ile ilk meydana gelişini ve yaratılışını ifade ettiği söylenebilir. İkinci ayet Allah’ın yarattığı her şeyin şerrinden, zararından; üçüncü ayet çöktüğü zaman gecenin şerrinden Allah’a sığınmak gerektiğini bildirmektedir. Buradaki “çöken karanlık” gece karanlığını, zulüm ve cehalet karanlığını, karanlık düşünceleri ve insanın içine çöken, onun iç dünyasını karartan kin, öfke, şehvet ve kıskançlık gibi şeyleri içine alan kapsamlı bir ifadedir. Dördüncü ayet, “dügümlere üfleyenlerin şerrinden” de Allah’a sığınmanın gereğini dile getirmektedir. Surenin son ayetinde, kıskançlığı tutan hasetçinin şerrinden Allah’a sığınmanın önemine dikkat çekilmiştir.¹⁹⁶

3. Felak Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Felak suresi ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Bu uygulama öğrencilerin dikkatini çekmekle beraber, kelimelerin doğru telaffuz edilmesine yardımcı olur. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Felak suresinde geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu surede dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya akıllı tahtada kelimelerin altı çizilir ve surenin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir. Daha sonra öğretmen sure hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.

¹⁹⁵ *Kur’an Yolu*, V/718.

¹⁹⁶ *Kur’an Yolu*, V/719–720.

Felak suresindeki anahtar kavramları şu şekilde belirleyebiliriz:

- Felak
- Sabah
- Rab
- Sığınmak
- Mahlûk - Yaratılmış
- Şer
- Karanlık
- Gece
- Üfürükçü
- Büyü
- Büyücü
- Haset - Kıskançlık

Bu tespit yapıldıktan sonra kavramların tek tek açıklaması yapılır. Felak suresindeki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Felak: Bu surede sabah vakti anlamına gelmektedir.

Sabah: Günün başlangıcı, gündüzün ilk saatleri anlamındadır.¹⁹⁷

Rab: Bütün mahlûkatı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenabıhak, Allah anlamlarına gelir. Rabbe'l-âlemin ise, bütün âlemlerin sahibi ve efendisi olan Allah demektir.¹⁹⁸

Sığınmak: Tehlikeden korunmak için emin ve güvenilir bir yere sokulmak; birinin veya bir gücün himayesine girmek, koruması altına girmek anlamlarına gelir.¹⁹⁹

Mahlûk - Yaratılmış: Allah tarafından yaratılmış, yok iken var edilmiş; yaratılmış her şey, insan, hayvan, yaratık anlamlarına gelir.²⁰⁰

Şer: Kötülük, fenalık, kötü anlamına gelir.²⁰¹

Karanlık: Işık olmama durumu; karanlık çökmek, hava kararmak, akşam

¹⁹⁷ Kubbealtı, “*sabah*”, mad.

¹⁹⁸ Kubbealtı, “*rab*”, mad.

¹⁹⁹ Kubbealtı, “*sığınmak*”, mad.

²⁰⁰ Kubbealtı, “*mahlûk*”, mad.

²⁰¹ Kubbealtı, “*şer*”, mad.

olmak, her tarafı akşam karanlığı kaplamak anlamlarına gelir.²⁰²

Gece: Güneş battıktan sonra başlayan ve güneş doğana kadar süren karanlık zaman anlamına gelir.²⁰³

Üfürükçü: Para veya hediye karşılığında hastaları iyileştirmek, kendisine başvuran kimseleri okuyan, ilaçlar tertip eden, muska yazan düzenbaz kimse anlamına gelir. Üfürükçülük ise bu tür kimselerin yaptıkları iş demektir.²⁰⁴

Büyü: Olağan üstü gizli güçlerin yardımı ile olaylara, diledikleri sonucu elde edecek şekilde yön vermek isteyenlerin başvurdukları bir takım işlemler; bir şeyin insan üzerinde bıraktığı, onu şiddetle hükmü altına alacak kadar kuvvetli etki, sihir anlamlarına gelir.²⁰⁵

Büyücü: büyü yapan kimse anlamına gelir.²⁰⁶

Haset - Kıskançlık: Başkasında olan bir nimeti çekememe, kendisine faydası olmadığı halde kıskançlık sebebiyle karşısındakinin sahip olduğu nimetten mahrum kalmasını isteme, çekememe, kıskançlık anlamlarına gelir.²⁰⁷

Ayrıca Felak suresi “Ayetlerin Fotoğraflarla İfade Edilmesi” tekniği kullanılarak da öğrencilere sunulabilir.

Bu tekniğin uygulamasına geçmeden önce, öğretmen iyi bir hazırlık yapmalıdır. Felak suresinde anlatılan konularla ilgili fotoğrafları araştırmalı ve sunum haline getirmelidir. Öğretmen hazırlamış olduğu fotoğrafları projeksiyon yardımıyla (akıllı tahta kullanılırsa daha etkili olacaktır) yansıtır ve öğrencilere: “Fotoğraflara baktığınızda neler görüyorsunuz? Bu fotoğraflar size neleri çağırıştırıyor? Fotoğraflar size neyi düşündürüyor?” sorularını yöneltir. Sırasıyla öğrencilere söz hakkı verir ve öğrencilerin cevapları alındıktan sonra Felak suresinin ayetleri yansıtılır. Gösterilen

²⁰² Kubbealtı, “*karanlık*”, mad.

²⁰³ Kubbealtı, “*gece*”, mad.

²⁰⁴ Kubbealtı, “*üfürükçü*”, mad.

²⁰⁵ Kubbealtı, “*büyü*”, mad.

²⁰⁶ Kubbealtı, “*büyücü*”, mad.

²⁰⁷ Kubbealtı, “*haset*”, mad.

fotoğraflarla ayette anlatılanlar karşılaştırılır. Böylece ayette anlatılmak istenen şeyler görselleştirilmiş (somutlaştırılmış) olur. Şimdi bu tekniğin uygulamalı bir örneğini sunalım:

Öğretmen, Felak suresinin anlamını projeksiyon yardımıyla tahtaya yansıtır. Bir kez yüksek sesle kendisi veya bir öğrenci tarafından okunur. Daha sonra “Allah niçin bu sureyi göndermiş? Bunu öğrenelim” der. Sonra şu açıklamayı yapar:

Felak suresi Mekke’de inmiştir. Bu sure insanlara yaratıkların ve karardığı zaman gecenin kötülüğünden Allah’ın korumasına girmeleri, O’nun yüceliğine sığınmaları öğretilmektedir. Çünkü kötü ve ahlaksız kişiler gece etrafa yayılırlar. Bu sure aynı zamanda bütün kıskanç ve büyücülerden de Allah’a sığınmayı öğretir. Bu sure Peygamber Efendimizin iki koruyucu sure dediği surelerden birisidir. Diğeri de Nas suresidir.

Şimdi görüntülü olarak ayetlerin anlamlarına bakalım:

Korkunç bir yırtıcı hayvan fotoğrafı yansıtılır. Bu fotoğraf kurt, çakal, timsah vb. olabilir. Sonra “Fotoğraflara baktığınızda neler görüyorsunuz? Bu fotoğraflar size neleri çağırıyor? Fotoğraflar size neyi düşündürüyor?” sorularını yöneltir. Cevaplar alınır. Sonra büyük harflerle ayet yansıtılır.

“YARATTIĞI ŞEYLERİN ŞERRİNDEN!”

Sonra şu açıklama yapılabilir: insan, cin, hayvan gibi bütün yaratıkların ve Allah’ın yarattığı bütün eziyet vericilerin şerrinden, cehennemin şerrinden, günah ve kötülüklerin şerrinden, nefsin şerrinden Allah’a sığınmalıyız. Kötü bir insan olmamak için, bize doğruyu göstermesi için Allah’tan yardım dilemeliyiz.

İkinci sayfaya ürkütücü bir tabiatta çekilmiş gece fotoğrafı yansıtılır. Sonra yine büyük harflerle ayet yansıtılır:

“KARANLIĞI ÇÖKTÜĞÜ ZAMAN GECENİN ŞERRİNDEN!”

Üçüncü sayfaya gösteri yapan bir sihirbaz fotoğrafı veya büyücü kadın, falcı fotoğrafı yansıtılır ve büyük harflerle ayet eklenir:

“DÜĞÜMLERE ÜFLEYİP BÜYÜ YAPAN BÜYÜCÜ KADINLARIN ŞERRİNDEN!”

Dördüncü sayfada ise birbiriyle kavga eden iki kişinin fotoğrafı yansıtılır. Ardından ayet eklenir:

“VE HASED ETTİĞİ ZAMAN HASETÇİNİN ŞERRİNDEN!”

En son sayfada ise güneşin tabiat üzerine doğuşunu gösteren fotoğraf veya deniz üzerinden ısılt ısılt doğan bir güneş fotoğrafı, sabah manzarası yansıtılır ve ayet yansıtılır:

“SABAHIN RABBİNE SİĞİNİRİM.”

Böylelikle konu fotoğraflar yardımıyla görselleştirilmiş, somutlaştırılmıştır. Felak suresi anlamı daha etkili bir şekilde öğrencilere sunulmuştur.²⁰⁸

4. Felak Suresinde Verilmek İstenen Değerler

1. Felak suresi Mekke’de inmiş olmuş olup 5 ayettir. Adını, ilk ayetinde geçen ve “sabah” manasına gelen Felak kelimesinden almıştır. İnsanların, kendilerine gelebilecek her türlü kötülükten Allah’a nasıl sığınıp, nasıl O’nun himayesine girebileceklerini öğretmektedir.
2. Bu sure bize dünya ve ahiretteki bütün kötülüklerden (şerlerden) Allah’a nasıl sığınılacağını öğretmektedir.
3. Haset, başkasında olan nimetten huzursuz olup elem duyarak, o kişiden o nimetin gitmesini istemek demektir. Başka bir ifadeyle haset, insanın kendisinde olmayan özelliklere sahip olanları çekememesi demektir.

²⁰⁸ Nurullah Altaş, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2001, s.157.

4. Kendinde olmayan şeylere sahip olanları kıskanan insan, başka türlü kötülükleri de yapabilecek bir karaktere sahip demektir. İnsanın sahip olamadığı güzelliklere sahip olanları kıskanması yerine, o insanlar gibi olmaya çalışmasının adı gıpta etmektir. Gıpta, insanı ahlâken olgunlaştıran iyi bir sıfat iken; haset, insanı ahlâken küçülten kötü bir huydur.²⁰⁹
5. İslâm dini, içerdiği ahlâkî ilkelerle insanlar arasında sevgi ve saygıya dayalı bir kardeşlik ortamı oluşturmayı hedefler. Oysa haset, insanlar arasında kurulması gereken kardeşlik bağını zedeler.
6. Haset etmekten kurtulmanın çaresi, her şeyi Allah’tan bilmek, “Onda niçin var da bende yok” diye düşünmek yerine “Ona veren Allah, bana da verir” diyerek kendine de istemek ve bu yolda çaba harcamaktır.
7. Felak suresinde ve ardından gelen Nas suresinde kötülüklerinden Allah’a sığınılacak şeyler bildirilirken önce tabiat kuvvetlerinden, sonra kötü insanlardan, en sonunda da gözle görülmeyen varlıklardan (cin) söz edilmektedir ki burada somuttan soyuta, sakınılması kolay olandan zor olana doğru bir sıralanış dikkat çekmekte, dolayısıyla sığınmanın önemi ve yöntemi öğretilmektedir.

5. Felak Suresinden Çıkarılacak İlkeler

1. İnsanların, cinlerin, yırtıcıların şerlerinden, ateşin, günahların, içimizdeki kötü isteklerin şerrinden, kısaca bütün yaratıkların şerrinden Allah’a sığınmalıyız.
2. Karanlıkta, geceleyin meydana gelebilecek kötülüklere karşı tedbirli olmalıyız.
3. Büyücülerden, falcılardan, üfürükçülerden medet umanlar kendileri adına büyük kötülüklere kapı açarlar.

²⁰⁹ Doğan, Özafşar, s.61.

4. Kıskançlık (haset) kötü bir şeydir, yasaklanmıştır.
5. Bizi, kötü işlerden, şerden ancak Allah'ın rahmetine sığınmak kurtarır.
6. Allah'ın yarattığı bazı şeyler insana zarar verebilir. İnsanı bu zararlı şeylerden koruyacak olan yine Allah'tır.
7. Allah dilemedikçe hiçbir şer insana zarar veremez.

6. Felak Suresinin Ana Fikri

Felak suresinde geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşüncüyü dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşüncüyü anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Bu surede hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşmak istenmiştir? Bu surede söz edilen fikir veya ana fikir nedir? Bu surede kim, kiminle hangi amaçla konuşmaktadır?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle Felak suresinin ana fikri belirlenerek tahtaya yazılır.

Felak suresinin ana fikri: Tüm yaratılmışların şerrinden (kötülüğünden) her zaman ve her yerde yalnız Allah'a sığınmalıyız.

I. NAS SURESİ

1. Nas Suresinin Okunuşu ve Anlamı

“Bismillâhirrahmânirrahîm.”

“Kul eûzu birabbinnâs. Melikinnâs. İlâhinnâs. Min şerril vesvâsil hannâs. Ellezî yûvesvisu fî sudûrinnâs . Minel cinneti vennâs. ”

Bismillahirrahmanirrahim.

1 - De ki: İnsanların Rabbine,

2 - İnsanların yegâne Melikine,

3 - İnsanların İlahına sığınırım,

4 - O sinsi şeytanın şerrinden

5 - O ki insanların kalplerine vesvese verir,

6 - O şeytan cinlerden de olur, insanlardan da olur.

2. Nas Suresinin Genel Tanıtımı

Kur’ân-ı Kerim’deki sıralamada yüz on dördüncü ve son suredir. İniş sırasına göre ise yirmi birinci suredir. Felak suresinden sonra, İhlâs suresinden önce Mekke’de inmiştir. 6 ayetten meydana gelmektedir. Sure, adını her ayetinin sonunda geçen ve “insanlar” anlamına gelen “nas” kelimesinden alır. Felak suresiyle birlikte “Muavvizeteyn” (Muavvizeteyn: her türlü kötülükten Allah’a sığınmayı ifade etmekle başlayan iki sure) ve “Mukaşşîşetân” (şirk ve nifak hastalığından uzak olmaya vesile olanlar), İhlâs ve Felak sureleriyle birlikte “Muavvizât” adını alır.²¹⁰

Nas suresinde, sinsice (gizlice) kötülüğe sürükleyen cinlerin ve insanların şerrinden (kötülüğünden) Allah’a sığınılması öğütlenmektedir.

²¹⁰ Kur’an Yolu, V/723.

“Rab, Melik, İlâh” her üçünden maksat Allah Teâlâ’dır. Allah yalnız insanların değil, her şeyin Rabbi, Meliki ve İlâhı’dır. Fakat bu gerçeğin böyle olduğunda şaşırın ve sapıtan yalnız insanlar olduğu için; “insanların Rabbi, insanların Meliki, insanların İlâhı” denilmiştir. İnsanlar kelimesinin tekrar etmesinde yüksek bir hikmet, ahenk ve belagat vardır.²¹¹

Felak suresinde olduğu gibi Nas suresinde de kötülüklerinden Allah’a sığınılacak şeyler bildirilir. Surede, pusuda bekleyip (sinsi) kötü düşünceler aşılayan cin ve insan şeytanının şerrinden Allah’a sığınılması emredilmektedir. İlk üç ayetinde Allah’ın “Rab, Melik, İlâh” sıfatlarına vurgu yapılması O’nun insanlara olan yakınlığına, koruyuculuğuna, bütün kötülükleri etkisiz kılma hâkimiyet ve gücüne işaret etmektedir.²¹²

Vesvâs; vesvese veren, insanın içine kötü şeyler getiren, kalbine yavaş yavaş kötülük fısıldayan, fiskos eden demektir. Hannâs; geri geri çekilip sinen, aldatmak ve hak yolundan geriletip fenalığa sürüklemek için sinsi sinsi çalışan, sinerek fırsat kollayan vesvese kaynağı demektir. Cin; gizli olan ve göze görünmeyen metafizik bir varlık demektir. Nas; insanlar demektir. Nas suresinde her ikisinin vesvese ve fiskosundan Allah’a sığınmamız gerektiği öğütleniyor.²¹³

Felak suresinde korunulması gereken ve şerlerinden Allah’a sığınılması emredilen dört şey, görünür şeylerdendi. Nas suresinde korunulması emredilen şeyler ise gözle görünmeyen şeyler ve insanın içine atılan vesveselerdir. Bu daha büyük bir tehlikedir. Gözle görünmeyen şeytanlar ve nefsanî meyiller, kalbe sinsi sinsi soktukları kötü hatıralar, vesvese ve fiskoslar insanın ruhunu kirletir. İnsanı hak yolunda ilerlemekten alıkoyar. Aklını ve fikrini çelerek iman ve itikadını bozar, sırf hayvanî ve geçici zevklerle oylar. En sonunda din ve imandan çıkarır, ebedî helake sürükler. Gerek görünerek ve gerek hiç görünmeden insanların kalbine vesveseler atan, kötülükler telkin eden bu şeylerin şerrinden Allah’a sığınmak ve içimize böyle kötü bir

²¹¹ Akseki, s.53.

²¹² Akseki, s.53.

²¹³ Akseki, s.54.

hatıra, ne taraftan gelirse gelsin, ona uymamak ve bizi koruması için daima Allah’a sığınmak ve dua etmek gerekir.²¹⁴

3. Nas Suresindeki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Nas suresi ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Nas suresinde geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu surede dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya akıllı tahtada kelimelerin altı çizilir ve surenin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir. Daha sonra öğretmen sure hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.

Nas suresindeki anahtar kavramları şu şekilde belirleyebiliriz:

- Nas
- İnsan
- Rab
- Melik
- İlah
- Sinsi
- Şeytan
- Şer

²¹⁴ Kur'an Yolu, V/725.

- Kalp – Sine
- Vesvese
- Cin

Bu tespit yapıldıktan sonra kavramların tek tek açıklaması yapılır. Nas suresindeki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Nas: İnsan kelimesinin çoğulu, Arapça bir kelime olup insanlar demektir.

İnsan: İki ayaklı, iki elli, akli ve konuşma yeteneği olan canlı; yaratılmışlar arasında en güzel şekilde yaratılan, Allah'ın sıfat ve isimlerine mazhar olan, kendi yaratıcısını bilen veya inkâr edebilen, yaptıklarından sorumlu canlı anlamlarına gelir.²¹⁵

Rab: Bütün mahlûkatı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenabıhak, Allah anlamlarına gelir. Rabbe'l-âlemin ise, bütün âlemlerin sahibi ve efendisi olan Allah demektir.²¹⁶

Melik: Mülkün gerçek sahibi ve kâinatın mutlak hükümdarı anlamında esma-i hüsnadandır. (Allah'ın en güzel isimlerindendir.)²¹⁷

İlah: Allah, Tanrı anlamına gelir.²¹⁸

Sinsi: Açık ve görüldüğü gibi olmayıp zihninde kendine göre hesaplar yapan, düşündüğünü belli etmeyen, içten pazarlıklı; kendini belli etmeden, açığa çıkmadan gizlice gelişerek kötü sonuçların doğmasına sebep olan anlamlarına gelir.²¹⁹

Şeytan: Allah'a isyan edip, Allah'ın emirlerine karşı geldiği için kovulan ve rahmetten uzak kalan asi varlık, iblis; bu varlığın devamı olarak insanda bulunan ve ona

²¹⁵ Kubbealtı, “*insan*”, mad.

²¹⁶ Kubbealtı, “*rab*”, mad.

²¹⁷ Kubbealtı, “*Melik*”, mad.

²¹⁸ Kubbealtı, “*İlah*”, mad.

²¹⁹ Kubbealtı, “*sinsi*”, mad.

musallat olup doğru yoldan uzaklaştıran, daima fenalığa, isyana teşvik eden kötü kuvvet anlamlarına gelir.²²⁰

Şer: Kötülük, fenalık, kötü anlamına gelir.²²¹

Kalp - sine: Göğüs, bağır, sadr, gönül, kalp, yürek anlamlarına gelir. İman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların kaynağı olduğu kabul edilen, insanın manevi varlığının merkezi anlamında kullanılır.²²²

Vesvese: Nefsin gönle getirdiği boş, faydasız ve huzursuzluk verici şeyler, vehim, kuruntu, şüphe anlamlarına gelir.²²³

Cin: İnsanlar tarafından görülmeyen, gizli olan, Allah'ın yarattığı metafizik varlık anlamına gelir.²²⁴ Kur'an-ı Kerim'de cinlerden söz edilmekte, hatta "Cin" adında bir sure bulunmaktadır. Cinler, Allah tarafından yaratılmış varlıklardır. Kur'an'da "Cinleri de halis ateşten yarattık" ²²⁵ denilmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki, cinler ateşten yaratılmış varlıklardır.

4. Nas Suresinde Verilmek İstenen Değerler

1. Adını, ayet sonlarında tekrarlanan ve insanlar manasına gelen "nas" kelimesinden almıştır. Bu sure, önceki Felak suresinin devamı mahiyetinde olup, Yüce Rabbimizin himayesini celbeden duayı öğretmektedir.
2. Kur'an-ı Kerim, hem güzel başlama hem de güzel bitirmeyi sağlamak için Fatiha ile başlamış Muavvizeteyn ile sona ermiştir. Bu son derece güzel bir durumdur; çünkü kul işin başından sonuna kadar Allah'tan yardım ister ve O'na sığınır.

²²⁰ Kubbealtı, "*şeytan*", mad.

²²¹ Kubbealtı, "*şer*", mad.

²²² Kubbealtı, "*kalp*", mad.

²²³ Kubbealtı, "*vesvese*", mad.

²²⁴ Kubbealtı, "*cin*", mad.

²²⁵ 55/Rahman, 15.

3. Allah Teâlâ bütün mahlûkatın Rabbi olduğu halde bu surede üç ayette de “insanlar”ın tekrarlanması, insanın yaratılmışların en üstünü ve en şerefli olduğu bize bildirir.
4. Cinlerle ilgili batıl inanışlardan bir kısmı ruh çağırma, falcılık, büyü ve sihirdir.
5. Mukaddes dinimizce sihir/büyü ile uğraşmak, bunları yaptırmak kesinlikle yasaklanmıştır. Sevgili Peygamberimiz sihir/büyü ile uğraşmayı büyük günahlar arasında saymıştır. Sihir/büyü gibi batıl inançlardan kaçınmalıyız.
6. Gözle görülmeyen varlıklardan biri de şeytandır. Şeytanın Kur’an-ı Kerim’de geçen adlarından biri de iblis’tir. Şeytan; varlığı Kur’an’da haber verilen, insanları doğru yoldan saptırmaya çalışan bir varlıktır. Şeytan kötülüğün simgesidir. Şeytan, insanlara yaptıkları kötü işleri cazip göstererek onları doğru yoldan saptırmak için, vesvese ve kuruntu vermektedir.
7. İnsan, akıl ve iradesini kullanarak iyi ve güzel işler yapabilir, şeytanın kötülüklerinden ve yönlendirmelerinden uzak durabilir. Şeytanın kötülüklerinden korunmak için üzerimize düşen görevleri yerine getirmeli, Allah’a sığınmalıyız.²²⁶

5. Nas Suresinden Çıkarılacak İlkeler

1. İnsana vesvese veren, yavaş yavaş kötülük fısıldayan ve bu sebeple doğru yolda yürümekten alıkoyan görünmeyen varlıkların şerrinden Allah’a sığınmalıyız.
2. Aynı şekilde onlardan daha etkili bizi günaha yönlendiren kötü arkadaşlar edinmemeli ve onların da şerrinde Allah’a sığınmalıyız.
3. Gerek kötü insanlar, gerek gözle görünmeyen şeytanlar ve nefsimiz

²²⁶ Doğan, Özafşar, s.106.

gizlice (sinsi sinsi) kalbimize soktukları kötü duygularla bizi doğru yoldan çıkarıp günah bataklığına sürüklerler. Allah'ın yolunda ilerlemekten alıkoyarlar.

4. Vesveseler karşısında dikkatli olmalıyız, Felak ve Nas surelerini anlamları üzerinde düşünerek sık sık okumalıyız.
5. İnsana karşı düşmanlık yapan şeytandan korunmak için öncelikle Yüce Rabbimiz Allah'a güvenmek ve O'na dayanmak gerekir. Çünkü Allah'a inanıp güvenenlere, şeytanın kötülüğü bir zarar veremez.
6. Allah; Rab'tır, Melik'tir ve İlahıdır. Ancak böyle inanmakla Allah'a gerçekten inanılmış olur ve inanç düşüncesi hayata geçirilmiş olur.
7. Allah, sadece insanların değil; yaratılmış her şeyin Rabbi, Meliki ve İlahıdır.
8. Bizi Allah'ın yolundan alıkoyacak insanlardan uzak durmalıyız. İmtihanımız bazen onlarla karşılaşmak olacaktır.

6. Nas Suresinin Ana Fikri

Nas suresinde geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir kişiyi, bir canlıyı, bir eşyayı, bir duyguyu, bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Bu surede hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşmak istenmiştir? Bu surede söz edilen fikir veya ana fikir nedir? Bu surede kim, kiminle hangi amaçla konuşmaktadır?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle Nas suresinin ana fikri belirlenerek tahtaya yazılır.

Nas suresinin ana fikri: Her türlü kötülükten sığınmayı yalnız Allah’a tahsis etmeliyiz. Sinsice kötülüğe sürükleyen cinlerin ve insanların şerrinden Allah’a sığınmalıyız.

İ. BAKARA SURESİ /255. AYET - ÂYETÜ’L-KÜRSÎ

1. Âyetü’l-Kürsî’nin Okunuşu ve Anlamı

“Bismillâhırrahmânırrahîm.”

“ Allahü lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyûm. Lâ te’huzuhû sinetün velâ nevm. Lehû mâ fissemâvâti vemâ fil ard. Men zellezî yeşfeu indehû illâ biiznih. Ya’lemu mâ beyne eydîhim. Ve mâ halfehüm. Velâ yuhîtüne bi şey’in min ulmihî illâ bimâ şâe. Vesia kürsiyyühüs semâvâti velard. Velâ yeuduhû hiżhumâ. Ve hüvel alıyyül azîm. ”

Bakara Suresi/255. Ayet - Allah o İlah’dır ki kendisinden başka ilah yoktur. Hayy’dır, Kayyum’dur kendisini ne bir uyuklama, ne uyku tutamaz. Göklerde ve yerde ne varsa O’nundur. İzni olmadan huzurunda şefa’at etmek kimin haddine? Yarattığı mahlûkların önünde ardında ne var, hepsini bilir. Mahlûklar ise O’nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O’nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır. Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O’na ağır gelmez, O öyle ulu, öyle büyüktür.

2. Âyetü’l-Kürsî’nin Genel Tanıtımı

Allah’ın kürsüsü ifadesi yer aldığı için bu ayete “Âyetü’l-Kürsî” denilir ve bundan dolayı Bakara Suresi’ne “Suretü’l-Kürsî” de denilir. Bu ayet; ilahi saltanatın ve hükümlerinin son derece açık ve özet bir anlatımını, Yüce Allah’ın zatının ve sıfatlarının tanıtılmasını, gökler ve yeryüzünün yaratılmasını, ayakta durması ve muhafazasını ve özellikle Allah’ın kürsüsünü ihtiva ettiği için bütün Kur’ân ayetleri arasında en yüksek bir şeref ve kıymete sahiptir. Kelime-i şehâdet ve İhlâs suresi nasıl İslam inancının özünü ihtiva ediyor ve insanlara Yüce Allah’ı tanıtırorsa, Âyetü’l-Kürsî de -onlardan daha geniş ve detaylı olarak- bu özelliği taşımaktadır.²²⁷

²²⁷ Kur’an Yolu, I/398; Davut Aydın, *Âyetü’l-Kürsî ve Tefsîri*, Define Yayınları, İstanbul 2009, s.17.

Adını, ayette geçen ve “taht, hükümlerlik, ilim, kudret” gibi manalara gelen “kürsî” kelimesinden almıştır. Nazillili Muhammed Hakkı, Âyetü'l-Kürsî'nin fazileti hakkında doksan beş hadis ve ayrıca bu ayet için doksan üç isim tespit ettiğini kaydettikten sonra kendisinin önem verdiği bazı delillere dayanarak ayetin kırk kadar adını zikretmektedir. Genellikle bu isimler ya Âyetü'l-Kürsî'nin fazileti veya konusu yahut da okunduğu takdirde sağlayacağı faydalar göz önünde bulundurularak düşünülmüş ve düzenlenmiştir.²²⁸

Tamamı on cümleden meydana gelen Âyetü'l-Kürsî'de Allah'ın birliği, O'nun Hayy (daima diri) ve Kayyûm (zatı ile kaim) olduğu, uyuklama ve dalgınlık gibi beşerî sıfatlardan münezze olup kâinatı kendi tasarrufunda bulundurduğu ifade edilmiştir. Allah'ın izni olmadan kimsenin şefaati edemeyeceği, bilgisinin ezel ve ebedi kuşattığı, gücünün arz ve semaları (yer – gök) kapladığı ve zatının çok yüce olduğu bildirilerek “tevhid inancının esasları” açık bir şekilde belirtilmiştir.²²⁹

3. Âyetü'l-Kürsî'nin Fazileti

1. Kur'an'ın bazı ayetleri diğerlerinden faziletlidir. Bu ayırım bazı ayetlerin eksik ve noksan olduğu anlamına gelmez. Âyetü'l-Kürsî'nin büyüklüğü, muhtevasının büyüklüğü ve kapsayıcılığıyla alakalıdır. Çünkü bu ayet, Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının esasını özlü bir şekilde ifade eder.
2. Âyetü'l-Kürsî'nin fazileti hakkındaki bazı hadislerde “Hz. Peygamber Kur'an'da en büyük ayetin Âyetü'l-Kürsî olduğunu”²³⁰, “yatağına girerken onu okuyan kimseyi Allah'ın koruyacağını ve şeytanın ona yaklaşamayacağını”²³¹, “bu ayetin içinde Allah'ın en yüce isminin bulunduğunu”²³² ve “Kur'an ayetlerinin efendisi olduğunu”²³³ haber vermiştir. Bazı hadislerde de “Âyetü'l-Kürsî'yi okuyana Allah'ın

²²⁸ Bkz. Mustafa Çetin, DİA 4/244; Nazillili M. Hakkı, *Hazînetü'l-esrâr*, s. 125–138.

²²⁹ Aydüz, s.17.

²³⁰ Müslim, “*Müsâfirîn*”, 258; Ebû Dâvûd, “*Salât*”, 352, “*Hurûf*”, 1.

²³¹ Buhârî, “*Vekâlet*”, 10.

²³² Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, VI, 461.

²³³ Tirmizî, “*Fezâ'i-lü'l-Kur'ân*”, 2.

hemen bir melek göndereceği, ertesi güne kadar bu meleğin onun iyiliklerini yazacağı ve kötülüklerini sileceği, farz namazların arkasından onu okuyanın da öldüğü zaman cennete gireceği ifade edilmiştir.”²³⁴ Bu hadislerde işaret edilen fazileti sebebiyledir ki Âyetü'l-Kürsî namazların sonunda genellikle okunan bir ayettir.

3. Peygamber Efendimiz, Âyetü'l-Kürsî'den “Allah'ın kitabındaki en büyük ayet” diye bahseder. Bu büyüklük şu açılardan olabilir: Muhteva bakımından bir büyüklüktür; zira bu ayet-i kerime, halis tevhidi anlatmakta ve Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarına tercüman olmaktadır. İhlâs suresi bu konuyu kısa ve özet olarak anlatmış, Âyetü'l-Kürsî ise detaylı bir şekilde anlatmıştır. Nitekim Peygamber Efendimiz sallahu aleyhi vesellem Mekke döneminde Ulûhiyetle alakalı sorulara karşı hep İhlâs suresini okumuştur. Kur'ân içindeki her sure, her ayet aşkındır, ne var ki muhtevasının kıymeti nispetinde fazilet dereceleri her zaman değişik olabilir.²³⁵
4. Hz. Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimiz hayatta iken ilginç bir olay yaşamıştır: Efendimiz bir yıl zekât olarak toplanan hurmaları bana teslim etmişti. Ben onları fakirlere dağıtım zamanına kadar bir depoya yerleştirdim. Çalınmaması için de geceleri başında nöbet tutuyordum. Yine bir gece geç saatlerdeydi. Beni fark edemeyen bir hırsız hurmalardan çantasına koymaya başladı. Sessizce yaklaşp onu yakaladım. Elini bağlayarak “Seni Resûlullah'a götüreceğim, O seni rezil edecek” dedim. Bunun üzerine hırsız bana yalvarmaya başladı. Çok ihtiyacı olduğunu, bir daha gelmeyeceğini söyledi. Ben de acıyıp onu serbest bıraktım. Sabah olunca Peygamberimizin yanına gittim. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam: “Geceki esiri ne yaptın”, diye sordu. Ben de: “Bir daha gelmeyeceğine yemin etti”, dedim. Peygamberimiz: “O yalan söylemiş, yine gelecek”, buyurdu. Onun geleceğini artık biliyordum. Çünkü Efendimiz “gelecek” diye kesin ifade kullanmıştı.

²³⁴ Münâvî, *Feydu'l-Kadir*, Dimeşk, ts., 6/197; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, Beyrut 1985, 1/562.

²³⁵ Aydüz, s.23.

Gece olunca onu beklemeye başladım. Bir süre sonra hırsızın hurmadan avuçlamaya başladığını fark ettim. Onu apar topar yakaladım. Bir daha gelmeyeceğine bu kez daha çok yemin edince tekrar bıraktım. Sabah Allah Rasûlü'nün yanına gittim. Esirini ne yaptın; Bir daha gelmeyeceğine yemin etti. Yalan söylemiş, yine gelecek. Üçüncü kez de gelince, onu yakaladım ve “Bu üçüncü gelişin. Artık seni Resûlullah'ın yanına götürünceye kadar bırakmam”, dedim. Bunun üzerine bana: “Beni bırak, sana bazı kelimeler öğreteceğim. Onlarla Allah seni faydalandırır”. O kelimeler nelerdir? “Yatağına girdiğinde "Âyetü'l Kürsî'yi" oku. Sen bunu okuduktan sonra, Allah başına koruyucu bir melek diker. Sabaha dek şeytan veya bir başkası sana yaklaşamaz”. Bunun üzerine onu serbest bıraktım. Sabah Peygamberimiz yine: “Geceki esiri ne yaptın?” diye sordu. Olanları anlatınca Allah'ın Resulü şöyle buyurdu: “Dikkat et! O yalancı olduğu halde, bu defa sana doğru konuşmuş. Ey Ebû Hüreyre! Üç gündür kiminle konuştuğunu biliyor musun, dedi. Ben de: Hayır, dedim. Efendimiz şöyle buyurdu: O şeytandır.”²³⁶

3. Âyetü'l-Kürsî'deki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Âyetü'l-Kürsî ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Ayetler ve anlamları sınıf içerisinde cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Bu uygulama öğrencilerin dikkatini çekmekle beraber, kelimelerin doğru telaffuz edilmesine yardımcı olur. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Âyetü'l-Kürsî'de geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Âyetü'l-Kürsî'de dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya akıllı tahtada kelimelerin altı çizilir ve Âyetü'l-Kürsî'nin kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların

²³⁶ Buhârî, “*Vekâle*” 10, “*Fedâilü'l-Kur'an*” 10, “*Bed'ü'l-halk*” 11; Benzer bir hadise de Ebû Eyyub'un başından geçmiştir, Bkz. Tirmîzî, “*Sevabu'l-Kur'an*” 3, (2883).

cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir. Daha sonra öğretmen Âyetü'l-Kürsî hakkında özet niteliğinde bir açıklama yapar.

Âyetü'l-Kürsî'de yer alan anahtar kavramları şu şekilde belirleyebiliriz:

• Ayet	• Uyuklamak
• Kürsü	• Sema-Arz (Gök-Yer)
• Allah	• Şefaât
• İlah	• Mahlûk
• Hayy	• İlim
• Kayyum	• Aliyy
• Uyku	• Azim

Kavramlar bu şekilde sıralandıktan sonra tek tek açıklanır. Âyetü'l-Kürsî'deki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Ayet: Kur'an-ı Kerim'deki sureleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her birine verilen isim.²³⁷

Kürsü: Arşın altında bulunan, yeri ve gökleri kaplayan sekizinci felek anlamına gelir. Allah'ın azamet ve büyüklüğünü, kudret ve hâkimiyetini ve sonsuz ilmini ifade eder.²³⁸

Allah: Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık; İslam dinine göre bütün kemal sıfatlarının kendisinde bulunduğu, mutlak, hakiki, eksiksiz, ezeli, ebedi, her şeyin sahibi, yaratıcısı olup eşi ve benzeri olmayan varlık; Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden en büyüğü, ulûhiyete ait sıfatlarının hepsini kendinde toplayan en büyük ismidir.²³⁹

²³⁷ Kubbealtı, “*ayet*”, mad.

²³⁸ Kubbealtı, “*kürsü*”, mad.

²³⁹ Kubbealtı, “*Allah*”, mad.

İlah: Allah, Tanrı anlamına gelir.²⁴⁰

Hayy: Diri, canlı, hayat sahibi anlamına gelir. Bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedi ve hakiki hayat sahibi anlamında esma-i hüsnadandır. (Allah'ın en güzel isimlerindendir.)²⁴¹

Kayyum: Kendi zatı ile kaim olan, varlığında ve varlığının devamında her şey kendisine muhtaç olduğu halde kendisinin hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, bütün mahlûkatı yaratıp varlığını devam ettiren anlamında esma-i hüsnadandır. (Allah'ın en güzel isimlerindendir.)²⁴²

Uyku: Organizmanın, dinlenip toparlanabilmesini sağlamak üzere vücuttan ve dış dünyadan gelen uyarıları geçici olarak idrak edememe durumu, dinlenme anlamlarına gelir.²⁴³

Uyuklamak: Oturduğu yerde hafif hafif uyumak, aralıklı olarak uyuyup uyanmak anlamlarına gelir.²⁴⁴

Sema (Gök): Göğün görünen yüzeyi, gökyüzü; ruhların ve meleklerin bulunduğu manevi yedi gök katından her biri anlamına gelir.²⁴⁵

Arz (Yer): Yeryüzü, yaşadığımız dünya anlamına gelir.²⁴⁶

Şefaât: Bir suçun bağışlanması veya bir isteğin yerine getirilmesi için aracı olma; Allah'ın izin vereceği kimselerin, kulların suçlarının bağışlanması için Cenâb-ı Hak katında aracılık etmeleri anlamlarına gelir.²⁴⁷

Mahlûk - Yaratılmış: Allah tarafından yaratılmış, yok iken var edilmiş;

²⁴⁰ Kubbealtı, “İlah”, mad.

²⁴¹ Kubbealtı, “Hayy”, mad.

²⁴² Kubbealtı, “Kayyum”, mad.

²⁴³ Kubbealtı, “uyku”, mad.

²⁴⁴ Kubbealtı, “uyuklamak”, mad.

²⁴⁵ Kubbealtı, “sema”, mad.

²⁴⁶ Kubbealtı, “arz”, mad.

²⁴⁷ Kubbealtı, “şefaât”, mad.

yaratılmış her şey, insan, hayvan, yaratık anlamlarına gelir.²⁴⁸

İlim: Bilme, biliş, bilim; belli bir konuya ait bilgilerin bütünü anlamlarına gelir.²⁴⁹

Aliyy: Yüksek, büyük ve yüce olan; kudrette, bilgide, hükümde, iradede ve diğer bütün kemâl sıfatlarında üstün olan anlamında esma-i hüsnadandır. (Allah'ın en güzel isimlerindendir.)²⁵⁰

Azim: Büyük, ulu; aklın ve hayalin alamayacağı, gözün göremeyeceği kadar sonsuz, büyük ve azametli anlamında esma-i hüsnadandır. (Allah'ın en güzel isimlerindendir.)²⁵¹

Ayrıca Âyetü'l-Kürsi “Ayetteki Boşlukları Tamamlama” tekniği kullanılarak da öğrencilere sunulabilir.

Bu teknik için öğretmenin iyi bir hazırlık yapması gerekir. Sorulacak yardımcı sorular ve öğrencilere yardımcı olabilecek ipuçlarını önceden hazırlanır. Öğretmen Âyetü'l-Kürsi'nin anlamında bazı kelimeleri yazmayarak boşluk bırakır. Hazırlamış olduğu ayeti tahtaya yazar veya projeksiyonla akıllı tahtaya yansıtır. Öğrencilere “Âyetü'l-Kürsi’de bazı kelimeler yazılmamıştır, onların yeri boş bırakılmıştır. Şimdi sizden, aşağıda verilen kelimelerden yararlanarak, ayetteki boşlukları tamamlamanızı istiyorum.” der ve etkinliği başlatır. Öğretmen, öğrencilerden birinci boşluktan başlayarak kelimelerin yerleştirilmesini ister. Farklı öğrencilere söz hakkı vermeye çalışır. Yanlış cevap verildiğinde, öğretmen boşluğun başındaki ve sonundaki kelimelere dikkat çekerek ipuçları verebilir. Sonra ayet tamamlanır ve bir öğrenciye yüksek sesle okutur. Daha sonra öğrencilere “Ayette bizlere verilmek istenen mesaj nedir?” sorusu yöneltilir. Bu soru yardımcı sorularla desteklenir ve öğrencilerden cevaplar alındıktan sonra, öğretmen Âyetü'l-Kürsi’yi açıklar ve konuyu toparlar.

²⁴⁸ Kubbealtı, “*mahlûk*”, mad.

²⁴⁹ Kubbealtı, “*ilim*”, mad.

²⁵⁰ Kubbealtı, “*Aliyy*”, mad.

²⁵¹ Kubbealtı, “*Azim*”, mad.

Âyetü'l-Kürsi ile ilgili şu slâydı yansıtır:

Bakara Suresi/255. Ayet

Allah o İlâh'dır ki kendisinden başka yoktur. Hayy'dır, Kayyum'dur kendisini ne bir uyuklama, ne tutamaz. Göklerde ve ne varsa O'nundur. İzni olmadan huzurunda kimin haddine? Yarattığı mahlûkların önünde ardında ne var, hepsini bilir. Mahlûklar ise O'nun dilediğinden başka, hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü ve yeri kaplamıştır. Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na ağır gelmez, O, öyle büyüktür.

Verilen kelimeler:

İlah – uyku – yerde - şefaet etmek – ilminden – gökleri - öyle ulu

Öğretmen, ayette bırakılan boşluklar için hangi kelimelerin uygun olduğu sorusunu sınıfa yöneltir. Öğrencilerden birinci boşluktan itibaren kelimelerin yerleştirilmesi istenir. Farklı öğrencilerden cevaplar alınır. Yanlış yapıldığında öğretmen boşluğun başındaki veya sonundaki kelimelere vurgu yaparak ipucu verebilir. Boşluklar tamamlandığında Âyetü'l-Kürsi'nin tamamı öğrenciye okutturulur. Daha sonra öğrencilere “Âyetü'l-Kürsi'de anlatılmak istenen nedir?” sorusu sorulur. Konuyu açmak için yardımcı sorularda sınıfa yöneltilir. Son olarak ders toparlanır ve özet yapılır.

Aynı zamanda bu slâyt öğrencilere çalışma kâğıdı olarak dağıtılarak ders içi etkinlik de yapılabilir.

4. Âyetü'l-Kürsî'de Verilmek İstenen Değerler

1. Ayette geçen Allah'ın isimlerini ve diğer Esmâ-i Hüsna'sını düşünerek, O'nun yüceliğini tanımaya çalışmalıyız.
2. Peygamber Efendimiz, şeytandan ve kötülüklerden korunmamız ve şifa bulmamız için bu ayeti okumamızı öğütlemiştir.

3. Namazlardan sonra Âyetü'l- Kürsî'yi okumak bir bakıma iman tazelemektir ve kötülüklerden korunmaya vesiledir.
4. Yüce Allah'ın kendine özgü özel ve güzel isimleri vardır “Esmâü'l Hüsna”, bunların en güzeli ve en kapsamlısı da Allah ismidir. Yüce Allah'ın sıfatları da kendine özgüdür, devamlıdır ve başkalarınınkine benzemez.
5. Göklerde ve yerde olan her şey O'nundur ve O'nun hükümlerine teslim olmuştur. Varlıkların en şerefli olan insana yakışan ve ona değer kazandıracak olan da Yüce Allah'a teslim olmasıdır.
6. Allah'ın ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hiç bir şey O'na gizli kalmaz. O, her şeyi tüm ayrıntılarıyla bilir. O, insanın içinden geçirdiklerini bile bilir. Buna göre insan, düşünce ve niyetlerini bile kontrol etmelidir.
7. Âyetü'l-Kürsî'yle Yüce Allah, kendisinin nasıl bir varlık olduğunu anlatmakta, evrenle ilişkisini açıklamakta ve bu konuda kullarını bilgilendirmektedir. Ayrıca din eğitiminin nereden başlayacağını ve Allah'ı anlatırken hangi sıfatlardan hareket edilmesi gerektiğini belirleyerek din eğitime yön vermektedir. Çünkü nasıl bir Allah'a inandığını bilmeyen insan, imanına sağlamlık ve bilinç kazandıramaz.²⁵²

5. Âyetü'l-Kürsî'den Çıkarılacak İlkeler

1. Âyetü'l- Kürsî, Allah Teâlâ'yı bazı isimleriyle tanıtan en büyük ayettir.
2. Yüce Allah, diridir, hayat kaynağıdır. O'nun dini İslam da diri ve hayat kaynağıdır, eskimez, pörsümez yenidir. O'na teslim olup

²⁵² Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2005, III/289.

O'nunla irtibatlı olanlar da yenidir.²⁵³

3. Her şey Yüce Allah'ın izni ve iradesiyle var olur, düzene girer, ayakta kalır. O'nun izni olmadan hiç bir şey ayakta kalamaz, var olamaz.
4. Her iki dünyada da her şey, O'nun iznine bağlıdır. O'nun izni olmadan hiç bir şey olmaz; hiç bir güç, bir şey yapamaz.
5. Ayetü'l-Kürsî ilahî vasıfları, Allah'ın yücelik ve büyüklüğünü göstermektedir.

6. Âyetü'l-Kürsî'nin Ana Fikri

Âyetü'l-Kürsî'de geçen kavramların açıklaması yapıldıktan ve bu surede verilmek istenen değerler belirlendikten sonra surenin ana fikri üzerinde öğrencilerle konuşulur. Yardımcı sorular öğrencilere sırasıyla sorularak, ana fikir belirlenmeye çalışılır. “Allah, bu sözlerle neyi ya da nasıl bir durumu anlatmak istemiştir? Bu sözlerle nasıl bir duyguyu ya da düşünceyi dile getirmiştir? Bir düşünceyi anlatırken kullanılan bu sözler nasıl bir özellik gösteriyor? Burada hangi amaca ya da temel düşünceye ulaşmak istenmiştir?” gibi sorular sorulur. Çeşitli öğrencilerden cevaplar alınarak tahtaya yazılır. Daha sonra verilen cevaplardan hareketle Âyetü'l-Kürsî'de verilmek istenen ana fikir belirlenerek tahtaya yazılır.

Âyetü'l-Kürsî'nin ana fikri şöyle belirlenebilir: Allah ilmi, gücü, kudreti her şeyi kuşatmıştır. Allah sıfatlarıyla bize kendini tanıtır.

²⁵³ Bayraklı, s. 289.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DUALARIN ANLAMLARININ AÇIKLANMASI

A. SÜBHÂNEKE

1. Sübhâneke Duasının Okunuşu ve Anlamı

Sübhâneke Allâhümme ve bihamdik. Ve tebârikesmük. Ve teâlâ ceddük. (Ve celle senâük.) Ve lâilâhe gayruk.

“Allah’ım! Sen eksik sıfatlardan pak ve uzaksın. Sen’i daima böyle takdis eder ve överim; Sen’in adın mübarektir, şanın yüksektir, Sen’i övmek yücedir ve Sen’den başka ilâh yoktur.”

2. Sübhâneke Duasının Genel Tanıtımı

Namazların başlangıcında ayakta iken Fatiha suresinden önce okunan duadır. Okunduğu yerler:

- 1) Her namazın ilk rekâtında başlama tekbirinden sonra,
- 2) İkinci namazının sünnetinde üçüncü rekâta kalkınca Fatiha’dan önce,
- 3) Yatsı namazının ilk sünnetinde üçüncü rekâta kalkınca Fatiha’dan önce,
- 4) Teravih namazı dört rekâtta bir selâm verilerek kılınıyorsa üçüncü rekâta kalkıldığı zaman Fatiha’dan önce.
- 5) Cenaze namazında birinci tekbirden sonra - ve celle senâük – ile beraber.

Allah’ı tesbih ve tenzih etme: Bütün varlık; yok olma, ölme, sonlu olma sıfatlarını üzerinde taşıırken, Allah’ın onlar gibi olmadığını, O’nun bu sıfatlardan münezzeh (uzak) olduğunu ifade eder. Yüce Allah’ı bütün varlık âleminin özelliklerinden istisna etme; yani Allah’ı ona yakışmayacak sıfatlardan, eş ve çocuk edinmekten, her türlü kötü şeyden uzak bilme anlamlarını ifade etmektedir.

Sübhân, Allah’ın uygun olmayan isim ve sıfatlardan uzak olduğunu belirtir, sadece Allah için kullanılır. Sübhân ifadesi ile namazın başında, rükûda ve secdede Allah’ı bütün hatalardan, noksan sıfatlardan, bütün eksikliklersen tenzih ederiz.

Ve bihamdik: Hamd (methetme, övme) yalnızca sana mahsus, anlamına gelir. Allah'ım! Ben seni bir taraftan tesbih ederken, aynı zamanda hamdle teşekkürlerimi de daima sana arz ederim anlamını taşır.

Ve tebârakesmük: Senin ismin bereket kaynağıdır. Ve teâlâ ceddük, senin şanın yücedir.

Ve lâilâhe gayruk: Senden başka gerçek ilah yoktur. İlah diye uydurulan veya kendisinin ilah olduğunu söyleyen bir sürü sahte ilahlar vardır, ama tek ve geçerli ilah sensin, anlamına gelir.²⁵⁴

Allah'a hamd etmemiz, O'nun isminin kutlu ve şanın yüce olduğunu söylememiz, ardından kendisinden başka ilah olmadığını tekrarlamamız, Rabbimize olan hayranlığımızı övgü dolu cümlelerle ifade etmemizdir. Sübhâneke'nin manzum bir ifadesi ise şöyledir:

Eksik sıfatlardan ârî Allah'ım,

Seni tesbih eder överim dâim.

Adın mübarektir Sen'in, o koca,

Varlığın her şeyden üstündür yüce,

Senden başka tanrı yoktur tapacak,

*Ben Sana ibadet ederim ancak.*²⁵⁵

3. Sübhâneke Duasındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Sübhâneke duası ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Duanın okunuşu ve anlamı sınıf içerisinde öğretmen tarafından cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu

²⁵⁴ Davut Aydın, *Namazı Anlayarak Kılmak*, Işık Yayınları, İstanbul 2008, s.19.

²⁵⁵ Akseki, s.59.

soruları yöneltir: “Sübhâneke duasında geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu duada dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya kavramların altı çizilir ve duanın kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir.

Sübhâneke duasındaki anahtar kavramları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Allah
- Tesbih
- Hamd
- Takdis
- Mübarek
- İlah
- Övmek
- Yüce

Kavramlar bu şekilde sıralandıktan sonra tek tek açıklanır. Sübhâneke duasındaki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Allah: Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık; İslam dinine göre bütün kemal sıfatlarının kendisinde bulunduğu, mutlak, hakiki, eksiksiz, ezeli, ebedi, her şeyin sahibi, yaratıcısı olup eşi ve benzeri olmayan varlık; Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden en büyüğü, ulûhiyete ait sıfatlarının hepsini kendinde toplayan en büyük ismidir.²⁵⁶

Tesbih etmek: Allah'ı takdis ve tenzih etme, Allah'ın her türlü kusurdan ve noksanlıktan uzak olduğunu dile getirme anlamlarına gelir.²⁵⁷

Hamd: Kulun Allah'ın yüceliğini, sonsuz lütuf ve ihsanı karşısında yaratanına minnet ve şükran duygularını bildirmesi, anlamlarına gelir.²⁵⁸

Takdis: Kutsal sayma, mübarek kabul etme; Allah'ı şanına yakışmayan sıfatlardan tenzih etme; büyük kabul etme anlamlarına gelir.²⁵⁹

Mübarek: Çok saygı değer, muhterem; hayırlı, uğurlu, kutlu, mukaddes anlamlarına gelir.²⁶⁰

İlah: Allah, Tanrı anlamına gelir.²⁶¹

Övmek: Bir kimse veya şeyin iyi, güzel ve üstün taraflarını söyleyerek değerini belirtmek, methetmek anlamlarına gelir.²⁶²

Yüce: Büyük, ulu, mertebesi üstün olan anlamlarına gelir.²⁶³

4. Sübhâneke Duasında Verilmek İstenen Değerler

1. Her namazın başında, her müslümanın Sübhâneke duasını okuması sünnettir. Günlük olarak kıldığımız kırk rekâtlık namazlarda toplam on

²⁵⁶ Kubbealtı, “Allah”, mad.

²⁵⁷ Kubbealtı, “tesbih”, mad.

²⁵⁸ Kubbealtı, “hamd” mad.

²⁵⁹ Kubbealtı, “takdis” mad.

²⁶⁰ Kubbealtı, “mübarek” mad.

²⁶¹ Kubbealtı, “İlah”, mad.

²⁶² Kubbealtı, “övmek” mad.

²⁶³ Kubbealtı, “yüce” mad.

beş kere bu duayı tekrarlarız. Böylece hem Allah’a yaraşır bir namaza, hem de tevhid doğrultusunda yaşayacağımız bir hayata kendimizi hazırlamış oluruz.²⁶⁴

2. Namaza Sübhaneke duasını okuyarak başladığımız gibi her işimize de Allah’ın adıyla ve onu tesbih – takdis ederek başlamalıyız.
3. Sübhâneke okuyuşumuzda Rabbimizi, kendisine has özel isim ve sıfatları ile hatırlamalıyız. Düşüncemiz ve yaşayışımızdaki Rab anlayışımızı bir kere daha gözden geçirmeliyiz.
4. Her şeyi bilen, en gizlileri gören, her şeyden haberdar olan, başlangıcı ve sonu olmayan, hiç ölmeyecek olan, gücünün üzerinde güç olmayan, gücüne erişilemez tek Rab ve ilah olarak O’nu kabul etmeliyiz.

5. Sübhâneke Duasından Çıkarılacak İlkeler

1. Allah’ı tanımamak, kendini tanımamanın bir sonucudur. Çünkü kendini tanıyan Rabbini tanır, Rabbini tanıyan da kendini tanır.
2. Rabbimizi tüm isim ve sıfatları ile bir bütün olarak kabul etmeliyiz.
3. Sübhâneke duası bütün namazların başında okunan Allah’ı tesbih ve takdis ettiğimiz anlamı çok derin bir duadır.

B. TAHİYYÂT DUASI

1. Tahıyyât Duasının Okunuşu ve Anlamı

Et-tehiyyâtü lillâhi ves-salavatü vet-tayyibât. Es-selâmü aleyke eyyühen-Nebıyyü ve rahmetullâhi ve berakâtüh. Es-selâmü aleynâ ve ala ibâdillâhis-sâlihîn. Eşhedü ellâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve rasûlüh.

²⁶⁴ Ali Akpınar, *Sure ve Dualarıyla Namazın Anlaşılması*, Uysal Yayınları, Konya 2002, s.30.

“Selam, dua ve tüm güzellikler (dil, kalp ve bedenle yapılan tüm ibadetler) Allah içindir. Ey Peygamber! Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Selam bize ve salih kulların üzerine olsun. Şahitlik eder (görmüş gibi inanırız ki) Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şahitlik ederiz ki Muhammed O'nun kulu ve resulüdür.”

2. Tahıyyât Duasının Genel Tanıtımı

Namazların her oturuşunda okunan ilk dua tahıyyat duasıdır. Okunduğu yerler:

- 1) İki rekâtlı namazların ikinci rekâtında oturduğumuzda,
- 2) Üç ve dört rekâtlı namazların son oturuşunda selam vermeden önce oturduğumuzda okuduğumuz ilk duadır.

Sahabe Efendilerimizden birisi tahıyyat duasıyla ilgili şu hadiseyi anlatmıştır: Allah Resulü ile birlikte namaz kıldığımızda O'nun arkasında: “Selam Allah'ın üzerine, selam Cibril ve Mikail üzerine ve falan falan üzerine olsun” derdik. Resulullah Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem bunun üzerine: “Selam Allah'ın üzerine olsun demeyin. Zira Allah Selam'ın kendisidir (O'nun isimlerinden birisidir). Ancak şöyle deyin...” diyerek namazlarda okuduğumuz tahıyyât duasını onlara öğretmiş ve sonunda şöyle demiştir: “Eğer bu duayı okursanız o zaman, yer ve göklerdeki Allah'ın bütün salih kullarını kastetmiş olursunuz.”²⁶⁵

Ayrıca rivayetlerde, Peygamber Efendimizin bu tahıyyat duasını Kur'an'dan bir sure öğretir gibi öğrettiği de ifade edilmektedir: İbni Mesud radiyallahu anh: “Resulullah bana, avucum avuçlarının içinde olduğu halde, Kur'an'dan bir sure öğretir gibi tahıyyat duasını öğretti.” demiş ve bu duayı okumuştur.²⁶⁶

Et- tahıyyatu, bütün sözle olan ibadetler; ve's- salâvâtü, bedenle olan bütün ibadetler; ve't- tayyibâtü, bütün malî ibadetler Allah'a mahsustur. Rabbimize karşı tahıyyatımızı, yani yaptığımız kavli (sözlü), bedenî (vücudumuz ve organlarımızla) ve malî (mal, para vs. ile yaptığımız) bütün ibadetlerimizi O'nun için yaptığımızı ifade

²⁶⁵ Buhârî, “Ezan” 148, 150; Müslim, “Salât” 55–61; Ebû Dâvûd, “Salât” 182.

²⁶⁶ Buhârî, “Ezan” 148, 150; Müslim, “Salât” 55–61; Ebû Dâvûd, “Salât” 182.

ediyoruz. Peygamber Efendimize sallallahu aleyhi ve sellem selam veriyor: “es-selâmü aleyke eyyühen-Nebiyü ve rahmetullâhi ve berakâtüh” diyoruz. Cenâb-ı Hak: “Ey Nebi! Selam, Allah’ın rahmet ve bereketi senin üzerine olsun” sözleriyle karşılık verir ve adeta “Ey şanı yüce Nebi! Selamına mukabil sana da selam olsun” der. Bütün bu konuşmalar cereyan ederken melekler: “Selam bizim üzerimize ve Allah’ın salih kulları üzerine de olsun” der ve bu sözlerle kulak kesilirler. En sonunda Cebrail, bu koroya tatlı bir hava ve ahenk katar: “Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur, yine şehadet ederim ki Muhammed, Allah’ın kulu ve resulüdür” der.²⁶⁷

3. Tahıyyât: Miraç’taki Selamlaşma

Hiz. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem Miraç gecesinde Yüce Allah ile selamlaşmıştır. Tahıyyât duası bu selamlaşmayı ifade eder. Allah ile O’nun arasındaki mesafe, iki yay kadar veya daha az kalınca, Allah’a selamlarını şöyle sundu: “Bütün dualar, övgüler, malî ve bedenî ibadetler, mülk, azamet Allah’a mahsustur.”

Yüce Allah da: “Ey Peygamber! Selam sana. Allah’ın rahmet ve bereketi senin üzerine olsun.” buyurdu.

Hiz. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem yeniden söz aldı: “Selam ve esenlik bize ve Allah’ın salih kullarının üzerine olsun.” dedi.

Yüce Allah ile Sevgili Peygamberi arasındaki bu güzel selamlaşmayı dinleyen vahiy meleği Cebrail de şöyle dedi: “Ben şehâdet ederim ki, Allah’tan başka bir ilâh yoktur. Muhammed O’nun kulu ve Resulüdür.”²⁶⁸

4. Tahıyyât Duasındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Tahıyyât duası ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Duanın okunuşu ve anlamı sınıf içerisinde öğretmen tarafından cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu

²⁶⁷ Aydüz, s.57–59.

²⁶⁸ Buhârî, “Tevhid” 37, “Enbiya” 43, “Bed’ü’l-halk” 6, “Menâkıb” 42; Müslim, “İman” 259, “Fezâil” 164; Nesâî, “Salât” 1.

soruları yöneltir: “Tahıyyât duasında geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu duada dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya kavramların altı çizilir ve duanın kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir.

Tahıyyât duasındaki anahtar kavramları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Selam
- Dua
- İbadet - kulluk
- Allah
- Nebi
- Rahmet
- Bereket
- Salih
- Şahitlik
- İlah
- Kul
- Resul

Kavramlar bu şekilde sıralandıktan sonra tek tek açıklanır. Tahıyyât duasındaki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Selam: Bir kimseye veya bir topluluğa yakınlık, sevgi göstermek, sağlık,

esenlik ve başarı dilemek anlamlarına gelir. Ayrıca her türlü ayıp ve noksandan uzak bulunan, kullarını huzur ve selamete erİştiren anlamında esma-i hüsnadandır (Allah'ın en güzel isimlerindendir).²⁶⁹

Dua: Güçsüzlük ve ihtiyacını ortaya koyarak Allah'a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme anlamına gelir.²⁷⁰

İbadet: İnsanın tek olan Allah'a, diğer din ve inanışlarda ise inanıp bağlandığı kudrete kulluğunu göstermek üzere yaptığı hareketler, tapma, tapınma anlamlarına gelir.²⁷¹

Kulluk: Kul olma durumu; kulun Allah'ın emir ve yasaklarına uyma sorumluluğu, kul olmanın gereğı olan hizmet, ibadet anlamlarına gelir.²⁷²

Allah: Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık; İslam dinine göre bütün kemal sıfatlarının kendisinde bulunduğu, mutlak, hakiki, eksiksiz, ezeli, ebedi, her şeyin sahibi, yaratıcısı olup eşi ve benzeri olmayan varlık; Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden en büyüğü, ulûhiyete ait sıfatlarının hepsini kendinde toplayan en büyük ismidir.²⁷³

Salih: Elverişli, uygun, yarar; dinin emrettiğı hususlara uygun davranan, iyi amel sahibi, günah işlemekten kaçınan kimse anlamlarına gelir.²⁷⁴

Rahmet: Bu kelime, şefkat, bağışlama, acıma ve ihsan anlamlarına gelir. Allah'ın rahmeti, bütün mahlûkata iyilik dilemesi ve sayılamayacak kadar nimetler vermesidir. Allah'ın yarattıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi anlamlarına gelir.²⁷⁵

Bereket: Allah'tan gelen hayrın bir nesnede görünmesi ve devam etmesi, artıp çoğalması, nimet, bolluk anlamlarına gelir.²⁷⁶

²⁶⁹ Kubbealtı, “selam”, mad.

²⁷⁰ Kubbealtı, “dua”, mad.

²⁷¹ Kubbealtı, “ibadet”, mad.

²⁷² Kubbealtı, “kulluk”, mad.

²⁷³ Kubbealtı, “Allah”, mad.

²⁷⁴ Kubbealtı, “salih”, mad.

²⁷⁵ Kubbealtı, “rahmet” mad.

²⁷⁶ Kubbealtı, “bereket” mad.

Nebi: Allah'ın emirlerini insanlara bildiren kimse, peygamber demektir. Nebiler, kendilerine kitap indirilmemiş olan ve daha önceki dini tebliğ eden peygamberlerdir.²⁷⁷

Resûl: Peygamber, elçi anlamına gelir. Kendisine kitap indirilmiş peygamberlere resûl denir.²⁷⁸

Şahitlik: Şahit olma durumu, tanıklık; bir olayı ifadesiyle doğrulamak anlamlarına gelir.²⁷⁹

İlah: Allah, Tanrı anlamına gelir.²⁸⁰

Kul: Allah tarafından yaratılmış olan insan demektir.²⁸¹

5. Tahıyyât Duasında Verilmek İstenen Değerler

1. Allah, bizi kendisine kul olmak için yaratmıştır. Gerçek kulluk ise, Allah'ın yaptığı ve yarattığı her şeye rıza gösterip, O'nun her istediğini yapmakla olur.
2. Peygamberlerin selamladığı salihlerden olmak, Allah'ın haklarını ve kulların haklarını harfiyen yerine getirmekle olur. Her amelimiz, iyi ve güzel olmalı. Her yaptığımız, hem kendimize hem de başkalarına yararlı olmalı, herkese barış ve esenlik getirmeli.
3. Kelime-i şهادet getiren her müslüman, İslam'ın tüm emirlerini yerine getireceğine söz vermiş ve bu sözüne herkesi şahit tutmuş olur.
4. Bu dua Allah ve Peygamberin huzurunda bulunmanın bilincinde okunmalı. Allah ve Rasulü'ne yaraşır şekilde ve onların selamına layık olabilmek için okunmalı ve gereği yerine getirilmeli.

²⁷⁷ Kubbealtı, “*nebi*” mad.

²⁷⁸ Kubbealtı, “*resûl*” mad.

²⁷⁹ Kubbealtı, “*şahitlik*” mad.

²⁸⁰ Kubbealtı, “*İlah*”, mad.

²⁸¹ Kubbealtı, “*kul*” mad.

5. Bu dua Miraç Gecesi'nin hatırasıdır. Gereği gibi okunmakla Miraç anlaşılmış ve yaşatılmış olur. İşte ancak o zaman müminin Miracı olan namazla yükselmiş olabiliriz.

6. Tahıyyât Duasından Çıkarılacak İlkeler

1. Allah'ın selam, rahmet ve bereketini hak etmek, her şeyimizi O'nun emrine vermeye bağlıdır.
2. Tahıyyat duasının sonundaki kelime-i şehadet İslam'ın özetidir.
3. Bir günlük namazda bu dua en az yirmi bir kere okunur. Bu kadar çok tekrarladığımız bu duayı iyice tanımak ve anlamını bilmek gerekmektedir.²⁸²

C. SALÂVAT DUALARI

1. Salâvat Dualarının Okunuşu ve Anlamı

Allâhü'mme salli ala Muhammediv-ve ala âli Muhammed, kemâ salleyte ala İbrâhîme ve ala âli İbrâhîm. İnneke hamîdüm-mecîd.

Allâhü'mme bârik ala Muhammediv-ve ala âli Muhammed, kemâ bârakte ala İbrâhîme ve ala âli İbrâhîm. İnneke hamîdüm-mecîd.

“Allah'ım! İbrahim ve onun aile çevresini bağışladığın gibi, Muhammed ve O'nun aile çevresini de bağışla. Muhakkak ki Sen, hamd ve övgüye pek layıksın.”

“Allah'ım! İbrahim ve onun aile çevresini bereketli kıldığın gibi, Muhammed ve O'nun aile çevresini de bereketli kıl. Muhakkak ki Sen, hamd ve övgüye pek layıksın.”

2. Salâvat Dualarının Genel Tanıtımı

Namazların oturuşunda birlikte okunan dualardır. Namazda okunduğu yerler:

²⁸² Akpınar, s.38.

1) Her namazın son oturuşunda Tahıyyat duasından sonra selam vermeden önce okunur.

2) İkinci ve Yatsı namazının ilk sünnetinde ikinci oturuşta Tahıyyat duasından sonra ayağa kalkmadan önce okunan dualardır.

Kur’ân-ı Kerim’de: “Muhakkak ki Allah ve melekleri Peygambere hep salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir içtenlikle selam verin.”²⁸³ buyuruyor. Hem Allah’ın hem de meleklerin Resûlullah Efendimize *sallallahu aleyhi ve sellem* salâvat getirmeleri, onun Allah katındaki değerini ortaya koymaktadır. Allah’ın Peygamberimize salâvat getirmesi, ona merhamet etmesi, şan ve şerefini yüceltmesidir. Meleklerin Resûlullah’a salâvat getirmesi de aynı şekilde onun kadir ve kıymetini anıp, yüce mertebelere erişmesi için Allah’a niyazda bulunmaları demektir. Allah Teâlâ bu ayet-i kerimede, kendisinin ve meleklerin Resûl-i Ekrem’ine salâvat getirdiklerini hatırlattıktan sonra, kullarına hitaben, ona bizim gibi siz de salâtü selam getirin, saygıların en yücesiyle onu yâd edin, buyurmaktadır.²⁸⁴

Türkçe’de genellikle çoğul şekliyle salâvat olarak kullanılan salât kelimesinin kök manası “ateşe tutmak, kızartmak”tır. İnsan kendini ya Allah’a yöneltir, O’nun şuurunda olarak yaşar veya O’ndan yüz çevirir, bu takdirde kendini ateşe tutmuş, ateşin üstüne koymuş olur. Bu kök manadan hareketle bir dinî terim olarak kulların salâtı iki mâna ifade etmektedir:

Birincisi, genel olarak dua; çünkü dua, kulun özünü ve gönlünü Allah’a yöneltmesidir. İkincisi ise, özel olarak namaz ibadeti; çünkü bu ibadet, kendini Allah’a vermenin, O’nun huzuruna sunmanın en güzel aracıdır, en uygun şeklidir. Müminlerin Peygamber’e salâtı, ona dua etmeleri, onu övgü ve hayırla anmalarıdır.²⁸⁵

²⁸³ 33/Ahzâb, 56.

²⁸⁴ M. Yaşar Kandemir, İ. Lütfi Çakan, Raşit Küçük, *Riyâzü’s Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, Erkam Yayınları, İstanbul 2001, VI/199.

²⁸⁵ *Kur’an Yolu*, IV/397.

Kendisine, “Selâmın nasıl verileceğini bildik, sana salât nasıl olacak?” diye sorulduğunda, Resûlullah namazların oturuşlarında okuduğumuz “salâvat dualarını” öğretmiş, “Bana böyle salât edersiniz”, demiştir.²⁸⁶

3. Salâvat Dualarındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Salâvat duaları ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Duaların okunuşu ve anlamı sınıf içerisinde öğretmen tarafından cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Salâvat dualarında geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu dualarda dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya kavramların altı çizilir ve duanın kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir.

Salâvat dualarındaki anahtar kavramları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Salâvat
- Allah
- Aile
- Bağışlamak
- Bereket
- Muhakkak
- Hamd
- Övmek

²⁸⁶ Buhârî, “*Tefsir*” 33/10.

Kavramlar bu şekilde sıralandıktan sonra tek tek açıklanır. Salâvat dualarındaki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Salâvat: Hz. Muhammed’e sevgi ve saygı göstermek, onu övmek için okunan duadır. Allah’ım Hz. Muhammed’e ve Hz. Muhammed’in soyundan gelenlere salât eyle, onların şeref ve kadrini yücelt, anlamına gelen dualardan her biridir.²⁸⁷

Allah: Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık; İslam dinine göre bütün kemal sıfatlarının kendisinde bulunduğu, mutlak, hakiki, eksiksiz, ezeli, ebedi, her şeyin sahibi, yaratıcısı olup eşi ve benzeri olmayan varlık; Cenâb-ı Hakk’ın isimlerinden en büyüğü, ulûhiyete ait sıfatlarının hepsini kendinde toplayan en büyük ismidir.²⁸⁸

Aile: Aynı evde birlikte yaşayan anne, baba, çocuk, akraba ve yakınlardan meydana gelen topluluk, ev halkı anlamlarına gelir. Salâvat dualarında Peygamber Efendimizin ailesi ve onun soyundan gelenler kastedilir.²⁸⁹

Bağışlamak: Bir şeyi yarar gözetmeden karşılıksız olarak vermek, ihsan etmek; ceza vermemek, affetmek anlamlarına gelir.²⁹⁰

Bereket: Allah’tan gelen hayrın bir nesnede görünmesi ve devam etmesi, artıp çoğalması, nimet, bolluk anlamlarına gelir.²⁹¹

Muhakkak: Şüphesiz, kesinlikle, ne olursa olsun, mutlaka anlamlarına gelir.²⁹²

Hamd: Kulun Allah’ın yüceliğini, sonsuz lütuf ve ihsanı karşısında yaratanına minnet ve şükran duygularını bildirmesi, anlamlarına gelir.²⁹³

Övmek: Bir kimse veya şeyin iyi, güzel ve üstün taraflarını söyleyerek değerini belirtmek, methetmek anlamlarına gelir.²⁹⁴

²⁸⁷ Kubbealtı, “salâvat” mad.

²⁸⁸ Kubbealtı, “Allah”, mad.

²⁸⁹ Kubbealtı, “aile”, mad.

²⁹⁰ Kubbealtı, “bağışlamak”, mad.

²⁹¹ Kubbealtı, “bereket” mad.

²⁹² Kubbealtı, “muhakkak”, mad.

²⁹³ Kubbealtı, “hamd” mad.

²⁹⁴ Kubbealtı, “övmek” mad.

4. Salâvat Dualarında Verilmek İstenen Değerler

1. Hz. Peygamber’e salâtü selam getirmek Allah’ın rahmetini ve rızasını kazanmaya vesiledir. Bu sebeple her fırsatta Resûl-i Ekrem Efendimize salâtü selam getirmeliyiz.
2. Hz. Peygamber’e ahirette en yakın, şefaatine en layık kimseler, ona en çok salâtü selam getirenlerdir. İnsan bu bulunmaz fırsatı kaçırmamak için ona her zaman salâtü selam getirmeye çalışmalıdır.
3. Peygamber Efendimize gönderilen salâtü selamlar ona sunulur. O da bu selamları alır.
4. Resûl-i Ekrem Efendimize göndereceğimiz salâtü selamları daha çok Cuma günü göndermeliyiz ve böylece daha çok sevap kazanmalıyız.
5. “İbrahim’in âli”, “Muhammed’in âli” ifadeleri, onun soyu, ailesi, taraftarları, dost ve arkadaşları, temsil ettiği fikirlere bağlı zümreler anlamına gelmektedir. Âl-i Nebi, Âl-i Resûl ifadeleri de Âl-i Muhammed anlamına gelmektedir.
6. Salâvat peygambere sunduğumuz bağlılık andımızdır. Bu andımızın gerçekleşmesi için, dilimizle selamladığımız Peygamberimizi, halimizle, yaşayışımızla da selamlayabilmeliyiz. Bu da ancak O’nun yolunda, O’nun gibi olmakla, sünnetine uymakla olur.
7. Ayrıca salâvatla müminler Hz. Peygambere karşı görevlerini daha sık hatırlamakta, onun buyruklarıyla irtibata geçme ve ona olan sevgilerini artırma vesilesi bulmaktadırlar.
8. Cenâb-ı Hakk’ın salâvat getirene on defa merhamet edeceği müjdesine ilaveten, o kimsenin on günahının bağışlanacağı, manevi mertebesinin on derece daha yükseltileceği de haber verilmektedir.²⁹⁵

²⁹⁵ Nesâî, “*Sehv*” 55.

9. Hz. Peygamber'e sallallahu aleyhi ve sellem salâtü selam getirmek hem Allah'ın rahmetini hem de meleklerin dua ve istiğfarını kazanmaya vesile olduğuna göre bu imkânı ve fırsatı iyi değerlendirmek gerekir.
10. Yanında Peygamber aleyhisselamın adı anıldığı halde, Peygamber'ine duyması gereken saygıyı duymadığı için ona salâtü selam getirmeyen kimsenin manevi sorumluluğu şüphesiz çok büyüktür.
11. Resûl-i Ekrem Efendimiz, adını duyduğu halde kendisine salâtü selam getirmeyen kimseyi "büsbütün cimri" diye nitelemiştir.²⁹⁶

5. Salâvat Dualarından Çıkarılacak İlkeler

1. Peygamber Efendimizin adını duyan bir kimse ona salâtü selam getirmelidir.
2. Cimrinin en kötüsü, Resûl-i Ekrem Efendimizin buyurduğu gibi, yanında Resûlullah'ın adı anıldığı halde ona salâtü selam getirmeyen kimsedir.
3. Peygamberimizi sıradan bir insan gibi selamlayamayız. Onu saygı ve içtenlikle selamlamalıyız.
4. Salât ve selam, Peygamber Efendimiz'e duyulan sevginin ve saygının en güzel ifadesidir. Salât ve selam getiren mümin Resûlullah ile manevî irtibata geçmiştir. O'ndan yansıyan rahmete gönlünü açmıştır.
5. Namazda tahıyyat duasını okuduktan sonra, yukarıda örneklerini gördüğümüz ve daha başka şekilleri de bulunan salâvat dualarından biri okunmalıdır.

²⁹⁶ Tirmîzî, "Daavât" 101. Ayrıca Bkz. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 201.

D. RABBENA DUALARI

1. Rabbena Dualarının Okunuşu ve Anlamı

“Rabbena âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti hasene-ten ve kına azâbe'n-nâr.”

“Rabbenağfirlî ve li-valideyye ve li'l-mü'minîne yevme yekûmü'l hisâb.”

“Ey Yüce Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ve güzellik ver, ahirette de iyilik ve güzellik ver. Bizi cehennem azabından koru.”²⁹⁷

“Ey Yüce Rabbimiz! Beni, annemi, babamı ve bütün müminleri kıyamet günü affeyle.”²⁹⁸

2. Rabbena Dualarının Genel Tanıtımı

Namazların son oturuşunda Tahıyyat ve Salâvat dualarından sonra, selam vermeden önce birlikte okunan dualardır.

Bu dualar Kur'ân-ı Kerim'den alınmış ve namazlarda okuduğumuz örnek dua ayetleridir. Birincisi Bakara suresinin 201. ayetidir, ikincisi ise İbrahim suresinin 41. ayetidir.

Kur'ân bir bakıma dua kitabıdır. Yüce Allah bize nasıl dua yapacağımızı, kendisinden neyi ve nasıl isteyeceğimizi öğretmekte, bunu öğretirken de Hz. İbrahim'in duasını örnek olarak vermektedir.

Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem çoğu zaman şöyle dua ederdi: “Allahümme âtinâ fi'd-dünya hasene ve fi'l-âhireti hasene ve kınâ azâbe'n-nâr: Allahım! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından

²⁹⁷ 2/Bakara, 201.

²⁹⁸ 14/İbrahim, 41.

koru!”²⁹⁹ Hem Kur’ân-ı Kerim’den alındığı hem de manası çok geniş olduğu için Peygamber Efendimiz bu duayı her fırsatta okurdu.

Bu duada üç şey istenmektedir. Birincisi, Dünyada iyilik: sözü sağlık ve afiyeti, helal rızık, hayırlı evlad, iyi eşi, faydalı ilmi, makbul amel ve ibadeti, kısaca nimet denebilecek her şeyi içine alan geniş kapsamlı bir ifadedir. İkincisi, Ahirette iyilik: Allah’ın affını elde ederek başta cennet olmak üzere, Cenâb-ı Hakk’ın iyi kulları için hazırladığı her türlü nimete kavuşmayı, kıyametin korkunç hallerinden emin olmayı, hesabı kolayca vermeyi ve özellikle Cenâb-ı Hakk’ı görmeyi ifade etmektedir. Üçüncüsü ise cehennem azabından korunmayı istemektir. Cehennem azabı ise bir insan için felaketlerin en büyüğüdür. Bu sebeple Efendimiz her fırsatta ondan Allah Teâlâ’ya sığınmıştır. Cehennem azabından korunmayı isteyen kimse, Cenâb-ı Hak’tan kendisini her türlü kötülükten ve haramdan korumasını da istemiş olmaktadır.³⁰⁰

“Ya Rabbi! Beni de, neslimden çoğunu da namazı devamlı olarak ve gereğince kılan kullarından eyle! Duamı, lütfen kabul buyur Ya Rabbi! Ey Rabbimiz! Beni, annemi, babamı ve bütün müminleri kıyamet günü affeyle.”³⁰¹ Allah’ın, Hz. İbrahim’in diliyle Kur’ân’da müminlere öğrettiği bu iki dua, Allah’a dua eden kimsenin, kendisine, ana babasına ve çocuklarına da dua etmesi gerektiğini göstermektedir. Bu dualar, bir müminin çocukları için yapacağı en güzel duadır; çünkü kendisinin ve soyunun namaza devam edici olmalarından daha sevimli bir şey yoktur. Dolayısıyla bizler de bu duaları namazlarımızda okumalıyız. Hz. İbrahim dualarında bencil davranarak sadece kendisini düşünmüyor, Allah’ın sadece kendisini affetmesini istemiyor, kendisiyle beraber anne babasının ve bütün müminlerin affedilmesini istiyor.³⁰²

3. Rabbena Dualarındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Rabbena duaları ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır.

²⁹⁹ Buhârî, “*Tefsîr*” 38, “*Daavât*” 55; Müslim, “*Zîkr*” 23,26,27. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, “*Vitir*” 26, “*Menâsik*” 51; Tirmizî, “*Daavât*” 72; İbni Mâce, “*Menâsik*” 32.

³⁰⁰ *Riyâzü’s Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, VI/337.

³⁰¹ 14/İbrahim, 40–41.

³⁰² Aydın, s.68.

Duaların okunuşu ve anlamı sınıf içerisinde öğretmen tarafından cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Rabbena dualarında geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu dualarda dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya kavramların altı çizilir ve duanın kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir.

Rabbena dualarındaki anahtar kavramları şu şekilde sıralayabiliriz:

• Rab	• Cehennem
• Dünya	• Azap
• Ahiret	• Mümin
• İyilik	• Kıyamet
• Güzellik	• Affetmek

Kavramlar bu şekilde sıralandıktan sonra tek tek açıklanır. Rabbena dualarındaki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Rab: Bütün mahlûkatı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenabıhak, Allah anlamlarına gelir. Rabbe'l-âlemin ise, bütün âlemlerin sahibi ve efendisi olan Allah demektir.³⁰³

Dünya: İçinde yaşamakta olduğumuz yeryüzü; İslam dinine göre, insanların Allah'ın rızasını kazanmak için gönderildikleri geçici âlem anlamlarına gelir.³⁰⁴

³⁰³ Kubbealtı, “*rab*”, mad.

³⁰⁴ Kubbealtı, “*dünya*”, mad.

Ahiret: Ölümden sonra gidilecek olan âlem, öbür dünya demektir.³⁰⁵

Güzellik: Güzel olan şeyin niteliği, göze ve kulağa hoş gelen, insana zevk veren; taşıdığı üstün nitelikler veya isteğe uygun olması sebebiyle insanda iyi etki bırakan, takdir uyandıran, hoş, cazip anlamlarına gelir.³⁰⁶

İyilik: İyi olma durumu, iyi olan şeyin niteliği; maddi bir karşılık beklemeden yapılan yardım, ihsan anlamlarına gelir.³⁰⁷

Cehennem: Günahkârların öldükten sonra ahirette azap görecekları, cezalarını çekecekleri yer demektir.³⁰⁸

Azap: Kâfirlere ve günahkârlara ölümden sonra verilecek ceza anlamına gelir.³⁰⁹

Cehennem azabı: Günahların karşılığı olarak cehennemde çekilecek azap demektir.³¹⁰

Mümin: İman eden kişi, müslüman demektir.

Kıyamet günü: Kıyametin kopup ölümlerin dirileceği gün; dünya hayatının sona erip ahiret hayatının başladığı zaman anlamlarına gelir.³¹¹

Affetmek: Suç, kusur ve hatayı bağışlama anlamına gelir. Hoşgörü ile karşılamak, işlenen günahı bağışlamak demektir.³¹²

4. Rabbena Dualarında Verilmek İstenen Değerler

1. Rabbena dualarında iyi ve güzel olanın, ruh ve beden için olan nimetler istenir. Her türlü sevaba ulaşmak, hayırlı malla bolluğa kavuşmak, nefsi terbiye ederek temizlenmek dilenir. Duygu, düşünce ve davranışların ilâhî

³⁰⁵ Kubbealtı, “ahiret”, mad.

³⁰⁶ Kubbealtı, “güzellik”, mad.

³⁰⁷ Kubbealtı, “iyilik”, mad.

³⁰⁸ Kubbealtı, “cehennem”, mad.

³⁰⁹ Kubbealtı, “azap”, mad.

³¹⁰ Kubbealtı, “cehennem”, mad.

³¹¹ Kubbealtı, “kıyamet”, mad.

³¹² Kubbealtı, “affetmek”, mad.

hikmetle iyiliğe dönüşmesi duasında bulunulur.

2. Hasene, cenneti istemek, varılacak güzel yer, uyulması gereken ve şüphelerden uzak söz, insanı Allah'a yaklaştıran güzel imtihan ve salih amel, demektir.
3. Başta kendimiz olmak üzere, anne-babamıza ve tüm inananların bağışlanması için yapılan dua ile ailemizle ve din kardeşlerimizle sevgi bağı kurulmuş olur.
4. Hem dünya, hem de Ahiret dinle ilgili, dinin ölçülerine uygun olmalıdır. Müslüman dinin emrinde bir dünyaya taliptir.

5. Rabbena Dualarından Çıkarılacak İlkeler

1. Manası pek geniş olan bu duaları Efendimiz gibi çok okumalıyız. Başka duaların arasında bu dualara mutlaka yer vermeliyiz.
2. Duada da bencil olunmamalıdır, herkes için dua edilmelidir.
3. İslam hem dünya, hem de ahiret dinidir. Dünyadır bize ahireti kazandıran. Dolayısı ile din ayrı, dünya ayrı olamaz.³¹³
4. Bize ahireti kazandıran dünyayı istemeliyiz.
5. Dünya kişiye ahireti kazandırdığı oranda değerlidir. Müslüman mutlu bir dünyaya taliptir.
6. Duada önce kendi nefsi için, sonra ana-baba ve yakınlar için, sonrada tüm müminler için istekte bulunulmalıdır.
7. Bir mümin, diğer mümin kardeşleri için de istiğfarda bulunabilir, yani Allah'ın onları affetmesi için dua edebilir, hatta etmelidir.

³¹³ Akpınar, s.52.

E. KUNUT DUALARI

1. Kunut Dualarının Okunuşu ve Anlamı

Allâhümme innâ nesteînüke ve nestağfirüke ve nestehdik. Ve nü'minü bike ve netûbü ileyk. Ve netevekkelü aleyke ve nüsni aleykel-hayra küllehü neşkürüke ve lâ nekf ürüke ve nahleu ve netrükü men yef cürük.

Allâhümme iyyâke na'büdü ve leke nüsalli ve nescüdü ve ileyke nes'a ve nahfidü nercû rahmeteke ve nahşâ azâbeke inne azâbeke bilküffâri mülhık.

“Allah’ım! Biz senden yardım dileriz. Bağışlanmayı senden isteriz. Senden hidayet isteriz. Sana iman ederiz. Sana tevbe ederiz, sana tevekkül ederiz (güveniriz). Seni överiz, bütün hayırların sende olduğunu söyleriz. Verdiğin bunca nimetlerden dolayı sana şükrederiz ve nankörlük yapmayız. Sana karşı nankörlük eden facirleri bırakır ve onlardan ayrılır, onlarla olan ilişkimizi keseriz.”

“Allah’ım! Biz ancak sana ibadet - kulluk ederiz, ancak senin için namaz kılarız. Yalnız sana secde eder, yalnız sana koşar ve sana yaklaştıracak şeyleri kazanmaya çalışırız. Rahmetinin devamını ve çok olmasını dileriz. Yasakladıklarını yapmaz ve azabından korkarız. Şüphe yok ki azabın kâfirlere ulaşır.”

2. Kunut Dualarının Genel Tanıtımı

Yatsı namazından sonra kılınan, Vitir namazının son rekâtında Fatiha ve sure okunduktan sonra ayakta iken tekbir alınır, eller kaldırılır, eller yeniden bağlanır ve Kunut duaları okunur.

Kunut duasının birincisinde, öncelikle “Allah’ım biz senden yardım dileriz” diyoruz. Çünkü daha Kur’ân’ın başında Fatiha suresinde Rabbimiz, sadece kendisine ibadet etmemizi ve yine sadece kendisinden yardım istememizi bize öğretiyor.

İkinci olarak “bağışlanmayı senden isteriz” diyoruz. Çünkü bizi başkası bağışlayamaz. Ayrıca Kur’ân’ın birçok ayetinde Allah bizzat kendisinden istiğfarda

bulunmamızı ve tevbe etmemizi emrediyor, biz de o emri yerine getirmek için bağışlanmayı kendisinden istediğimizi ifade ediyoruz.

Üçüncü olarak “senden hidayet isteriz” diyoruz. Çünkü yine Fatiha suresinde kimden hidayet isteyeceğimiz bize öğretiliyor ve biz Allah’tan hidayet istiyoruz. Bizi doğru yola iletmesini diliyoruz.

Dördüncü olarak ise: “Sana iman ederiz. Sana tevbe ederiz, sana tevekkül ederiz.” Allah’ın varlığına ve birliğine iman ediyoruz, O’nun için namaz kılıyoruz ve O’nun huzurundayız. Gerek günahlarımızdan dolayı, gerekse ibadetlerimizdeki kusurlardan dolayı O’na tevbe ediyoruz. Ayrıca Allah’a tevekkül ediyoruz yani güveniyoruz.

Son olarak: “Verdiğin bunca nimetlerden dolayı sana şükrederiz ve nankörlük yapmayız. Sana karşı nankörlük eden fâcirleri bırakır ve onlardan ayrılır, onlarla olan ilişkimizi keseriz.” diyoruz. Verdiği bunca nimetlerden dolayı Allah’a şükrederiz, şükretmemek suretiyle O’na karşı nankörlük yapmayız. Zira Rabbimizin bize verdiği nimetleri saymaya kalksak saymakla bitiremeyiz. Ayrıca nankörlük yapan o facirleri (günah işleyen kötü kimseleri) dost edinmeyiz, onları bırakırız, onlardan ayrılır ve ilişkimizi keseriz.³¹⁴

3. Kunut Dualarındaki Anahtar Kavramların Belirlenmesi ve Açıklanması

Kunut duaları ve anlamı tahtaya yazılır veya projeksiyonla yansıtılır. Duaların okunuşu ve anlamı sınıf içerisinde öğretmen tarafından cümle cümle yüksek sesle okunarak, öğrencilerin tekrar etmesi sağlanır. Daha sonra öğretmen öğrencilere şu soruları yöneltir: “Kunut dualarında geçen anahtar kavramlar hangileridir?”, “Bu dualarda dikkatinizi çeken veya anlamını bilmediğiniz kelimeler hangileridir?” Öğrencilerden alınan cevaplar kısaca not edilir veya kavramların altı çizilir ve duanın kavram haritası oluşturulmaya çalışılır. Sonra öğrencilerden, içinde bu kavramların geçtiği birer cümle kurmaları ya da deftere yazmaları istenir. Bazı öğrencilere söz hakkı

³¹⁴ Aydüz, s.103, 104.

verilir ve cümleler yüksek sesle sınıfta okunur. Kavramların cümle içinde yanlış kullanımları düzeltilir.

Kunut dualarının birincisinin anahtar kavramlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Allah
- Yardım
- Bağışlamak
- Hidayet
- İman
- Tevbe
- Tevekkül
- Nimet
- Şükür
- Nankörlük

Kunut dualarının ikincisinin anahtar kavramlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Allah
- İbadet – kulluk
- Namaz
- Secde
- Rahmet
- Azap
- Kâfir

Kavramlar bu şekilde sıralandıktan sonra tek tek açıklanır. Kunut dualarındaki kavramları şu şekilde açıklayabiliriz:

Allah: Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık; İslam dinine göre bütün kemal sıfatlarının kendisinde bulunduğu, mutlak, hakiki, eksiksiz, ezeli, ebedi, her şeyin sahibi, yaratıcısı olup eşi ve benzeri olmayan varlık; Cenâb-ı Hakk’ın isimlerinden en büyüğü, ulûhiyete ait sıfatlarının hepsini kendinde toplayan en büyük ismidir.³¹⁵

³¹⁵ Kubbealtı, “*Allah*”, mad.

Yardım: Elindeki imkânları ve gücü ihtiyacı olan biri için kullanma, muâvenet; bağış, iâne anlamlarına gelir.³¹⁶

Bağışlamak: Bir şeyi yarar gözetmeden karşılıksız olarak vermek, ihsan etmek; ceza vermemek, affetmek anlamlarına gelir.³¹⁷

Hidayet: Doğru yolu gösterme, hak yol, Müslümanlık anlamlarına gelir.³¹⁸

İman: Allah’a inanma, dini inanç; kuvvetli inanç, din, Allah’ın birliğini, melekleri, mukaddes kitapları, peygamberleri, kaderi, ahiret gününü, ölümden sonra dirilmeyi kalp ile tasdik ve dil ile ikrar etme, kalben inanma ve dil ile söyleme anlamlarına gelir.³¹⁹

Tevbe: İşlediği bir hatadan, suç veya günahıtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme demektir.³²⁰

Tevekkül: her türlü gerekli sebebe başvurduktan sonra kadere razı olup sonucu Allah’tan bekleme, Allah’a güvenme anlamlarına gelir.³²¹

Nimet: Lütuf eseri olan iyilik, ihsan, bağış; Allah’ın kullarına bağışı olan yiyecek, içecek; insanın iyi yaşamasını sağlayacak her türlü şey, servet, refah, sağlık anlamlarına gelir.³²²

Şükür: Verdiği nimetler için Allah’a teşekkür etme anlamına gelir.³²³

Nankörlük: Gördüğü iyiliği unutmak, yapılan iyiliğin kıymetini bilmemek demektir.³²⁴

³¹⁶ Kubbealtı, “yardım”, mad.

³¹⁷ Kubbealtı, “bağışlamak”, mad.

³¹⁸ Kubbealtı, “hidayet”, mad.

³¹⁹ Kubbealtı, “iman”, mad.

³²⁰ Kubbealtı, “tevbe”, mad.

³²¹ Kubbealtı, “tevekkül”, mad.

³²² Kubbealtı, “nimet”, mad.

³²³ Kubbealtı, “şükür”, mad.

³²⁴ Kubbealtı, “nankörlük”, mad.

İbadet: İnsanın tek olan Allah’a, diğer din ve inanışlarda ise inanıp bağlandığı kudrete kulluğunu göstermek üzere yaptığı hareketler, tapma, tapınma anlamlarına gelir.³²⁵

Kulluk: Kul olma durumu; kulun Allah’ın emir ve yasaklarına uyma sorumluluğu, kul olmanın gereği olan hizmet, ibadet anlamlarına gelir.³²⁶

Namaz: İslam dininde belli kurallara göre günde beş vakit yapılması müslümanların üzerine farz kılınmış olan ve İslam’ın beş şartından birini teşkil eden ibadet.³²⁷

Secde: Allah’ın büyüklüğü, yüceliği karşısında vücudu alın, burun, el, dizler ve ayak parmakları yere değecek şekilde yere kapanma demektir.³²⁸

Rahmet: Bu kelime, şefkat, rikkat, yürek yufkalığı, bağışlama, acıma ve ihsan anlamlarına gelir. Allah’ın rahmeti, bütün mahlûkata iyilik dilemesi ve sayılamayacak kadar nimetler vermesidir. Allah’ın yarattıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi anlamlarına gelir.³²⁹

Azap: Kâfirlere ve günahkârlara ölümden sonra verilecek ceza anlamına gelir.³³⁰

Kâfir: Allah’ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in peygamberliğine ve Allah’tan getirdiklerine inanmayan yahut bunlardan birini kabul etmeyen kimse demektir.³³¹

4. Kunut Dualarında Verilmek İstenen Değerler

1. İşlenen her günah, kulun Rabbi ile irtibatının kesilmesinin bir göstergesidir. Tevbe ise kesintiye uğrayan bu bağlantının yenilenmesidir.

³²⁵ Kubbealtı, “*ibadet*”, mad.

³²⁶ Kubbealtı, “*kulluk*”, mad.

³²⁷ Kubbealtı, “*namaz*”, mad.

³²⁸ Kubbealtı, “*secde*”, mad.

³²⁹ Kubbealtı, “*rahmet*” mad.

³³⁰ Kubbealtı, “*azap*”, mad.

³³¹ Kubbealtı, “*kâfir*”, mad.

2. Gerçek şükür, Allah'ın nimetlerinin yaratılış ve insanlara verilmiş gayelerine uygun olarak kullanılması ile olur.
3. Allah'ın kulu olamayanlar nefis, şeytan, makam, mevki, para, insan vs. kulu olmaktan kurtulamazlar.
4. Müslümanın müslümanca yaptığı her hareket ibadettir. İbadet yalnızca Allah için yapılır ve ölene dek sürer. Allah için O'nun emirleri doğrultusunda olan, yeme, içme, çalışma da birer ibadettir.³³²

5. Kunut Dualarından Çıkarılacak İlkeler

1. Allah'ın yardımı olmadan hiçbir şey olmaz. Her şey onunla olur. Allah'ın yardımı ise layık olanlara gelir.
2. Kul olarak bize düşen görevi yaptıktan sonra sonuçları Allah'a bırakmalı ve O'na tevekkül etmeliyiz.
3. Nimeti yerli yerince kullanmamak nankörlüğün kendisidir.
4. Gerçek hürriyet âlemlerin Rabbine kul olmaktır.

³³² Akpınar, s.58.

SONUÇ

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin özel amaçları arasında; 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda bazı dua ve surelerin ezbere okunması ve anlamlarının da söylenmesi yer almaktadır. Bu sure ve duaların öğretiminde temel kaynak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarıdır. İlköğretim okullarında okutulan mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında sadece surelerin metni ve anlamı yazılmakta, başka hiçbir açıklama bulunmamaktadır. Hâlbuki hem öğretmene yardımcı olmak için hem de öğrencinin okuyup daha iyi anlamasını sağlamak için, “bu surenin anlatmak istedikleri”, “bu surede verilmek istenen değerler”, “bu surenin ana fikri” veya “bu sureden öğrendiklerimiz” ya da “ bu sureden çıkarılacak ilkeler” gibi bir başlık altında bazı açıklamalara mutlaka yer verilmelidir.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde öğrencilerin kelime dağarcığını, gelişim düzeyine uygun olarak, zenginleştirebilecekleri faaliyetlere yer verilmelidir. Dil yeteneğini din açısından geliştirmeye, öğretimin her kademesinde ihtiyaç vardır. Özellikle ilköğretim çağında bu ihtiyacın karşılanması bir görevdir; aksi halde çocuklar dinî kavramları maddî olarak düşünmeye devam edecek, pek çok konuda soyut kavram geliştirdikleri halde din dili alanında soyut kavramlara yükselemeyeceklerdir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının konuları belirlenirken sure ve duaların anlamlarına hiç dikkat edilmediği anlaşıyor. Çünkü mevcut kitaplarda yer alan sure ve duaların anlamlarının üslup olarak akıcılıktan uzak olduğu görülmektedir, öğrencinin zihninde kalacak şekilde bir ifadeden yoksundur ve bazı kelimeler öğrencilerin anlayabileceği sadelikte değildir. Ayrıca sure ve dualarda geçen dini kavramların açıklaması bulunmamaktadır. Bu durum Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarını sure öğretimi açısından işlevsiz hale getirmektedir.

Sure ve duaların etkili bir şekilde öğretilmesi için, ayetlerde geçen bilinmeyen kelimeler sözlükten bakılarak anlamının bulunması ve surenin ana fikrine uygun olarak açıklanması gerekmektedir. Ayrıca konuyla ilgili surede geçen anahtar kavramlar belirlenmelidir. Öğrencilere, ayette verilmek istenen ilkeler yardımcı sorularla buldurulmalı ve surenin vermek istediği bakış açısı iyi bir şekilde kavratılmalıdır.

Surede verilmek istenen evrensel değerler maddeler halinde belirtilmelidir. Bunu da ayetler üzerinde tartışarak, ayetlerin insan hayatına nasıl yön verdiği konusunda öğrencilerden görüş alarak yapmalıyız. Anlatılan konuyla ilgili olarak Kur'ân kıssalarından uygun olanı seçilmeli ve konu kıssa üzerinden öğrencilere kavratılmalıdır. Öğrenci kıssanın kahramanıyla kendini özdeşleştireceği için güzel davranışların benimsenmesi kolaylaşacak ve öğrenci güzel davranışları daha kolay benimseyecektir. Ayrıca surede anlatmak istediğimiz veya amaçladığımız hedefe ulaşmamızı sağlayacaktır.

Sure ve dualara verilecek anlamlarda, özellikle kelimelerin anlaşılır olmasına, sade ve akıcı bir üslup kullanılmasına son derece titizlik gösterilmelidir. Surelerde geçen dini kavramlar geniş bir şekilde, öğrencilerin bilişsel seviyesine uygun olarak açıklanmalıdır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında belirttiğimiz şekilde açıklamaların yer alması, sure ve duaların anlamlarının öğretimi açısından hem öğretmenler için kolaylık olacak hem de öğrencilerin sıkılarak, istemeyerek değil; ilgiyle ve arzuyla öğrenmelerini sağlayacaktır.

Sure ve duaların anlamlarının öğretimi konusunda okullarımızdaki mevcut uygulama biçimini yeterli bulmuyoruz. Yani ilköğretim seviyesindeki çocuklara bazı sure ve duaların anlamlarının herhangi bir Kur'an mealinden alınarak kalıp cümleler halinde ezberletmek modern eğitim ilkeleri, yöntem ve teknikleriyle bağdaşmamaktadır. Sure ve duaların okunuşları öğretilmelidir; çünkü çocukların bazıları daha küçük yaştan itibaren namaz kılabilmekte ve namaz kılarken de bu sure ve duaları okuması gerekmektedir. Ama surelerin anlamlarının kalıp olarak ezberletilmesi çocuğa pek fazla bir şey kazandırmamaktadır. Öğrenci sadece, öğretmeninden yüksek not almak için ezberleyecek ve bir müddet sonra da aklında ezberlediği sureden hiçbir şey kalmayacaktır. Bu durum, mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerindeki bir gerçekliktir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde öğrencilere sure ve dualarla beraber anlamlarının daha kolay bir şekilde nasıl öğretilbileceği hususunda yeni yöntem ve teknikler geliştirilmelidir. Yeni metotlar kullanılarak sure ve duaların anlamları öğrencilere kalıcı bir şekilde kavratılmalıdır.

Yukarıda belirttiğimiz şekilde sure ve duaların anlatılması, onların daha etkili öğretilmesini ve öğrenilmesini sağlayacaktır hem de öğrencilerin zihinlerinde kalıplar halinde ezberlenmiş kutsal metin formundan çıkarılmalarını sağlayacaktır. Böylece öğrendikleri sure ve duaların günlük hayatla ne kadar ilgili olduklarını görecekler ve öğrenmeyi daha çok isteyeceklerdir. Aynı zamanda hevesle öğrendikleri bu konular öğrencilerin duygusal, ruhsal, zihinsel ve ahlakî gelişimlerini bir bütün olarak tamamlamalarını sağlayacaktır. Böylelikle din eğitiminin önemli amaçlarından birisi gerçekleşmiş olacaktır.

EKLER

EK 1: Kısa Sureler Çalışma Kâğıtları

ÇALIŞMA KÂĞIDI 1. FATİHA SURESİ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

F	A	T	İ	H	A	K	N	M	İ
F	K	Ş	Ğ	A	V	L	K	Ö	B
A	M	İ	N	M	J	S	G	R	A
U	R	Ğ	O	D	H	R	J	A	D
Y	A	R	D	I	M	A	D	H	E
E	R	T	E	R	A	H	İ	M	T
G	A	Z	A	P	Ğ	M	N	E	E
R	E	L	M	E	L	A	T	T	M
A	S	L	K	J	G	N	N	Ş	İ
B	E	S	M	E	L	E	T	R	N

- Fatiha
- Besmele
- Hamd
- Rab
- Âlemler
- Rahman
- Rahim
- Din günü (hesap günü)
- Hâkim - Malik
- İbadet – kulluk
- Yardım
- Doğru yol
- Nimet (lütuf)
- Gazap
- Dalâlet (sapıtma)
- Âmin

ÇALIŞMA KÂĞIDI 2. ASR SURESİ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

A	S	I	R	A	Z	İ	Y	A
M	E	R	H	M	İ	Y	E	M
E	İ	M	A	N	Y	İ	M	E
L	İ	Ş	L	K	A	Ç	İ	L
Z	A	M	A	N	N	Ö	N	S
G	Ü	Z	E	L	D	M	T	A
H	Ü	S	R	A	N	N	G	L
H	A	K	S	D	F	B	B	İ
S	A	B	I	R	O	G	V	H

- Asr (asır)
- Zaman
- Yemin - And
- Hüsran
- Zıyan
- İman
- Salih
- Amel
- Amel-i Salih
- Güzel
- İyi
- Tavsiye
- Sabır
- Hak

ÇALIŞMA KÂĞIDI 3. FİL SURESİ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

F	İ	L	A	K	Y	S	E	H
C	V	B	N	K	H	İ	B	İ
R	A	B	Ğ	A	B	C	A	L
A	S	H	A	B	U	C	B	E
D	F	G	H	E	J	İ	İ	Ş
K	E	Y	D	K	M	L	L	K
T	U	Z	A	K	Ü	Ğ	P	O
A	S	D	F	G	H	J	K	L
Z	X	C	V	B	N	M	Ö	Ç

- Fil
- Rab
- Ashab
- Keyd
- Tuzak
- Hile
- Ebabil
- Siccil
- Kâbe

ÇALIŞMA KÂĞIDI 4. MÂÛN SURESİ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

M	A	U	N	A	S	T	F	Y
Z	E	K	A	T	N	E	A	O
Y	E	T	İ	M	A	Ş	K	K
Y	A	R	D	I	M	V	İ	S
D	İ	N	A	S	A	İ	R	U
G	A	F	İ	L	Z	K	İ	L
M	A	H	Ş	E	R	A	Y	Y
H	E	S	A	P	A	S	A	E
Y	A	L	A	N	A	S	A	V

- Mâûn
- Zekât
- Yardım
- Din
- Mahşer
- Hesap
- Yalan
- Yetim
- Yoksul
- Fakir
- Teşvik
- Veyl
- Yazıklar olsun
- Namaz
- Gafil
- Gösteriş - Riya

ÇALIŞMA KÂĞIDI 5. KEVSER SURESİ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

M	U	H	A	K	K	A	K	N
Z	E	R	T	Y	U	H	U	A
K	E	V	S	E	R	S	R	H
R	A	B	V	F	R	T	B	R
Ü	Ğ	P	O	I	U	Y	A	R
N	A	M	A	Z	A	S	N	E
E	R	T	Y	U	I	O	P	T
A	S	D	F	H	J	Ş	İ	B
Z	X	C	V	B	N	M	Ö	E

- Muhakkak
- Kevser
- Rab
- Namaz
- Nahr
- Kurban
- Ebter

ÇALIŞMA KÂĞIDI 6. NASR SURESİ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

N	A	S	R	A	S	E	H	A
F	E	T	İ	H	A	T	A	L
R	A	B	A	S	S	M	M	L
Y	A	R	D	I	M	E	D	A
Z	A	F	E	R	A	K	S	H
K	A	F	İ	L	E	A	F	D
F	E	V	Ç	F	E	V	Ç	İ
T	E	V	V	A	B	A	S	N
T	E	S	B	İ	H	A	S	İ

- Nasr
- Fetih
- Yardım
- Zafer
- Fevç - fevç
- Kafiye – grup
- Allah'ın Dini
- Hamd
- Rab
- Tesbih etmek
- Af
- Tevab

ÇALIŞMA KÂĞIDI 7. İHLÂS SURESİ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

İ	H	L	A	S	A	Ü	A	Z
T	E	V	H	İ	D	Ğ	S	X
A	L	L	A	H	A	P	D	C
A	H	A	D	A	S	O	F	V
T	E	K	B	İ	R	I	G	B
S	A	M	E	D	R	Y	H	N
D	O	Ğ	M	A	K	U	J	M
D	O	Ğ	U	R	M	A	K	Ö
D	E	N	K	O	L	M	A	K

- İhlâs
- Tevhid
- Allah
- Ahad
- Tek - Bir
- Samed
- Doğmak
- Doğurmak
- Denk olmak

ÇALIŞMA KÂĞIDI 8. FELAK SURESİ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

F	E	L	A	K	A	S	A	B
S	A	B	A	H	S	A	S	Ü
R	A	B	Z	X	C	V	B	Y
S	I	Ğ	I	N	M	A	K	Ü
M	A	H	L	U	K	A	S	B
Ş	E	R	H	A	S	E	T	Ü
K	A	R	A	N	L	I	K	Y
G	E	C	E	A	L	K	A	Ü
Ü	F	Ü	R	Ü	K	Ç	Ü	S

- Felak
- Sabah
- Rab
- Sığınmak
- Mahlûk - Yaratılmış
- Şer
- Karanlık
- Gece
- Üfürükçü
- Büyü
- Büyücü
- Haset - Kıskançlık

ÇALIŞMA KÂĞIDI 9. NAS SURESİ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

N	A	S	C	İ	N	S	Ü	Z
İ	N	S	A	N	Ç	D	Ğ	C
R	A	B	K	L	Ö	F	P	V
M	E	L	İ	K	M	G	O	B
İ	L	A	H	J	N	H	I	N
S	İ	N	S	İ	B	J	U	M
Ş	E	Y	T	A	N	K	Y	Ö
E	K	A	L	P	Ç	L	T	Ç
R	V	E	S	V	E	S	E	İ

- Nas
- İnsan
- Rab
- Melik
- İlah
- Sinsi
- Şeytan
- Şer
- Kalp – Sine
- Vesvese
- Cin

ÇALIŞMA KÂĞIDI 10. ÂYETÜ'L-KÜRSÎ KAVRAM BULMACA

Aşağıdaki kelimeleri bulmacadan bulup boyayınız. Daha sonra her kelimeyi anlamlı bir cümlede kullanarak yazınız.

A	Y	E	T	A	İ	A	Z	M
K	Ü	R	S	Ü	L	L	C	A
A	L	L	A	H	İ	İ	V	H
İ	L	A	H	A	M	Y	B	L
H	A	Y	Y	F	G	Y	N	U
Ş	E	F	A	A	T	M	M	K
S	E	M	A	A	R	Z	Ö	İ
U	Y	K	U	A	Z	İ	M	Ş
K	A	Y	Y	U	M	G	B	L

- Ayet
- Kürsü
- Allah
- İlah
- Hayy
- Kayyum
- Uyku
- Uyuklamak
- Sema-Arz (Gök-Yer)
- Şefaât
- Mahlûk
- İlim
- Aliyy
- Azim

EK 2: Fil Suresini Anlıyoruz Çalışma Kâğıdı

FİL SURESİNİ ANLIYORUZ

DERS	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
SINIF	: 5
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'+40'
ÜNİTE	: Kur'an'da Kıssalar
ÖĞRENME ALANI	: Kur'an ve Yorumu
KAZANIMLAR	: Fil suresini okur ve anlamını söyler
KAYNAK/MATERYAL	: Ders kitabı, Kur'an meali, Bilgisayar, Projeksiyon...

SÜREÇ

1. Öğrencilerden, Fil suresinin anlamına çalışarak gelmeleri istenir.
2. Fil suresi tahtaya yansıtılarak Kur'an'ı anlama ve yorumlamada temel ilkeler çerçevesinde öğrencilerden yorum yapmaları istenir.
3. Çalışma kâğıdı dağıtılarak öğrencilere doldurtulur.

DEĞERLENDİRME

Çalışma kâğıdı kontrol edilir.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

SURENİN ADI	
ADINI ALDIĞI AYET	
AYET SAYISI	
MEKKÎ-MEDENÎ	
TARİHÎ ARKA PLAN	
İÇERDİĞİ KAVRAMLAR	
KAVRAMLARIN ANLAMLARI	
SURENİN ANAFİKRİ	
SUREDE VERİLMEK İSTENEN DEĞERLER	
SUREDEN ÇIKARILAN İLKELER	

KAYNAKÇA

- Akseki A. Hamdi, *Namaz Surelerinin Türkçe Tercemesi ve Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara 2006.
- , *Ve'l Asr Suresi Tefsiri*, Birun Yayınları, İstanbul 2000.
- Akkaya Veysel, *Hikâyelerle Namaz Sureleri ve Duaları*, Erkam Yayınları, İstanbul 2008.
- Akpınar Ali, *Sure ve Dualarıyla Namazın Anlaşılması*, Uysal Yayınları, Konya 2002.
- Ahmed Naim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdî-i Sarîh Tercemesi*, DİB Yayınları, Ankara, 1976.
- Aydüz Davut, *Kısa Sûrelerin Tefsîri*, Işık Yayınları, İstanbul 2001.
- , *Ayetü'l-Kürsî ve Tefsîri*, Define Yayınları, İstanbul 2009.
- , *Namazı Anlayarak Kılmak*, Işık Yayınları, İstanbul 2008.
- Ahmed İ. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- Akdemir, Salih, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri*, Akid Yayınları, Ankara 1989.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Genişletilmiş 3. Baskı, AÜEBF Yayını, Ankara 1989.
- Albayrak, Halis, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri*, Şule Yayınları, İstanbul 1996.
- , *"Kur'an'ın Anlaşılmasında Yöntem", Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, MEB Yayınları, İstanbul 2000.

- Altaş, Nurullah; Mahmut Ay, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- Anay, Harun, *Din Öğretmeyi Nasıl Öğrenebilirim?*, L Tezi, AÜİF, Ankara 1986.
- Aşıkoğlu, N.Yaşar, “*Kur’an ve Hadis Öğretimi Konusunda Yeni Bir Yöntem Önerisi*”, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, MEB Yayınları, İstanbul 2000.
- Ay, Mehmet Emin, *Aile ve Okulda İdeal Din Eğitimi*, Bilge Yayıncılık İstanbul 2000.
- , *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım*, Timaş, İstanbul 1998.
- Aydın, M. Şevki vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretim Kılavuzu 5*, MEB Yayınları, İstanbul 2002.
- Aydın, Mehmet Zeki, *Din Öğretiminde Yöntemler ve Buldurma Yöntemi*, Karakoç Yayınları, Ankara 1998.
- , *Din Öğretiminde Yöntemler*, Nobel Yayınları, Ankara 2004.
- Bayraktar, Faruk, *Eğitim Kurumu Olarak Kur’an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1992.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslâm’da Eğitim*, İFAV, İstanbul 1989.
- , *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2006.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-u İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1967.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl; *Sahîhu’l-Buhârî*, el-Mektebetu’l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.
- Büyükçınar, A. M. Tekin, Harman Ö. F., Erol Y., *Sünenü’n-Neseî (Tercemesi)*, İstanbul, 1981.

- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, AÜİF Yayınları, Ankara 1990.
- , *“Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”*, AÜİFD, Ankara 1981.
- -Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, Ankara 2000.
- , *“Kur’an’ın Anlatım Teknikleri Üzerine”, 1. Kur’an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı, Ankara 1994.
- Canan İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi*, Akçağ Yayınevi, Ankara 1995.
- Cebeci, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Kitap Evi, Ankara 1996.
- Cündioğlu, Dücane, *Kur’an’ı Anlamanın Anlamı*, 4. Baskı, Kitabevi, İstanbul 1998.
- , *Kur’an Çevirilerinin Dünyası*, 1. Baskı, Kitabevi, İstanbul 1999.
- , *“Türkçe Kur’an Çevirileri ve Yöntem Sorunu”, 2.Kur’an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı, Ankara 1995.
- Çamdibi Mahmut, *Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008.
- Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul, 1979.
- Doğan, Recai-Tosun, Cemal, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi*, 2.Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2003.
- , *İlköğretim 6. 7. ve 8. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2003.
- , *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002.

- , **“Din Öğretiminde Dikkat Edilmesi Gereken Temel İlkeler ve Örnek Bir Ders İşlenişi”**, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli), MEB, İstanbul, 2001.
- , Özafşar Mehmet Emin, **“Temel İslam Bilgileri Ahlakım”**, DİB Yayınları, Ankara 2007.
- , Özafşar Mehmet Emin, **“Temel İslam Bilgileri İbadetim”**, DİB Yayınları, Ankara 2007.
- , Özafşar Mehmet Emin, **“Temel İslam Bilgileri İnancım”**, DİB Yayınları, Ankara 2007.
- , Özafşar Mehmet Emin, **“Temel İslam Bilgileri Peygamberim”**, DİB Yayınları, Ankara 2007.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. El-Eş’as es-Sicistânî; **es-Sünen**, nşr. Muhammed Ali es-Seyyid, Hums, 1969.
- Ebu Gudde, Abdulfettah, **Hız. Muhammed ve Öğretim Metodları**, (Çev. Enbiya Yıldırım), Umran Yayınları, İstanbul 1998.
- ed-Dabba, Ali Muhammed, **Kur’an Okumanın Edepleri ve Hafız Olmanın Sorumlulukları**, (Çev. A. Osman Yüksel), İstanbul 1985.
- Ersoy, M. Akif, **Safahat**, İFAV Yayınları, İstanbul 2006.
- Ergin, Akif, **Öğretim Teknolojisi İletişim**, Pegema Yayıncılık, Ankara 1995.
- Gülcan Rabia, **Dualarımı Öğreniyorum**, DİB Yayınları, Ankara 2007.
- Hamidullah, Muhammed, **Kur’an-ı Kerim Tarihi**, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul 1993.
- , **İslam Peygamberi**, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul 1981.
- Hatipoğlu, Haydar, **Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi**, İstanbul, 1983.

Heyet; *el-Mu'cemu'l-Vasît, el-Mektebetu'l-İlmiyye*, Tahran, tarihsiz.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî; *es-Sünen*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tarihsiz.

İbnu'l-Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem; *Lisânü'l-Arab*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997.

İ. Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, 1968.

İ. Sahnun, *Eğitim ve Öğretimin Esasları (Adabu'l-Muallimin)*, (Çev.F.Bayraktar), İFAV Yayınları, İstanbul 1996.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB, Ankara 2006.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli), MEB Yayınları, İstanbul 2002.

İmam-Hatip Lisesi, Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Yabancı Dil Ağırlıklı İmam- Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları, MEB Yayınları, Ankara 1999.

İslâm Ansiklopedisi, MEB Yayınları, İstanbul 1967.

İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul Trs.

Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

-----, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000.

-----, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sabrettin Gümüş, *Kur'an Yolu*, DİB Yayınları, Ankara 2006.

Kayapınar, H., Yeniel, N., *Sünen-i Ebû Davud Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul, 1991.

Kesler Fatih, *İstiâze Besmele ve Fatiha Tefsiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

Koç, Ahmet, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2005.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV Yayınları, Ankara 2000.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî; *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, tarihsiz.

Küçükahmet, Leyla, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Nobel Yayınları, Ankara 2003.

M. İzzet Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs: Nüzûl Sırasına Göre Kur'an Tefsiri* (trc. Şaban Karataş ve dğr.), İstanbul 1997.

M. Yaşar Kandemir, İ. Lütfi Çakan, Raşit Küçük, *Riyâzü's Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2001.

Mâlik b. Enes; *el-Muvatta'*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, tarihsiz.

Mevdudî, *Kur'an'ı Anlamaya Giriş*, (Çev. Bayram Kolsuz), Furkan Yayınları, İstanbul Trs.

-----, *Tefhimu'l-Kur'an*, (Çev. Kurul), İstanbul, 1987.

Miras, K., Naim, A., *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, DİB Yayınları, 5. baskı)

Müslim, Ebû Hüseyin el-Haccâc en-Nîsâbü'rî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru's-Selâm, Riyad, 1998,

Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb; *Sünenü'n-Nesâî bi Şerhi Celâleddîn es-Süyûtî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1930.

Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metot*, TDV Yayınları, Ankara 1991.

-----, **“Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ulaşılması Gereken Hedefler ve Gerçekleştirme Oranları”**, Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim – Öğretiminin Problemleri, İBAV Yayını, Kayseri, 1998.

Peker, Hüseyin **“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatında Yer Alan Surelerin Anlamlarının Öğretimi”**, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı-I*, DEM Yayınları, İstanbul 2004.

Râgıb el- İsfahânî, **el- Müfredât**,

Razi, Fahrüddin, Muhammed b.Ömer; **Mefâtîhu'l-Ğayb**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1985.

Şengül, İdris, **Kur'an Kıssaları Üzerine**, Işık Yayınları, İzmir 1994.

Şeyhülislam Mustafa Sabri, **Kur'an'ın Tercümesi Meselesi**, (Çev. Süleyman Çevik), Bedir Yayınları, İstanbul 1993.

Selçuk, Mualla, **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, TDV Yayınları, Ankara1991.

-----, **“Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri”**, Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, MEB Yayınları, İstanbul 2000.

-----, **“Teorik ve Pratik Açmazları ile Kültürel Miras Öğretimini Sorgulayan Bir Deneme”**, Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, MEB Yayınları, İstanbul 2000.

-----, **“Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi?”**, Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, MEB Yayınları, İstanbul 2000.

Suyuti, **el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an**, Beyrut 1973.

Taberi, **Camiu'l-Beyan**, Beyrut Trs.

TC Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C 63, Sa. 2517, Ankara 2006.

TDK, **Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Ankara 2005.

TDK, *Yazım Kılavuzu*, 24. Baskı, Ankara 2005.

Tirmizî, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1971.

Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1987.

-----, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1987.

-----, *Fatiha ve En'am Surelerinin Tefsiri*, Işık Yayınları, İzmir 1993.

-----, *Peygamberimizin Kur'an Tefsiri*, İzmir 1985.

-----, *Kur'an-ı Hâkim ve açıklamalı Meali*, Define Yayınları, İstanbul 2006.

Yurdagür Metin, *Allah'ın Sıfatları: Esmâ'ül Hüsnâ*, Marifet Yayınları, İstanbul 1984.

Zerkeşî, *el-Bürhan fî Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut Trs.

Zernuci, *Talimu'l-Müteallim*, (Çev. Y.Vehbi Yavuz), Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.